

การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้อง
กับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

จักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัรรมคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
โครงการ “การศึกษาการวิจัย”
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัรรมคำแหง

A STUDY OF THE TOURISTIC SITES AT WAT PHRA CHETUPHON
VIMOLMANGKLARAM IN CONGRUENCE WITH THE
INTERESTS OF FRANCOPHONE TOURISTS

JAKKRIT CHAROENSIT

A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE “GRADUATE RESEARCH” PROJECT

2011

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่
สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

ชื่อผู้เขียน นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์

หลักสูตร โครงการ “การศึกษาการวิจัย”

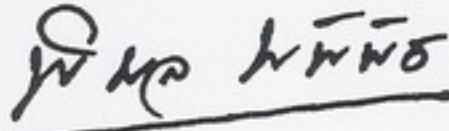
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร. สุวิมล อังควานิช

ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์จรัสพรรณ จารุคุล

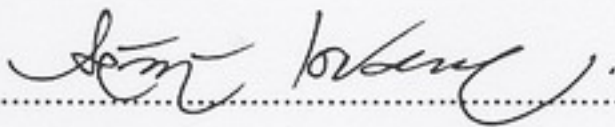
มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

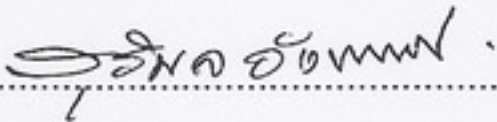
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมล พุพิพิช)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริจิตต์ เฉษอมรชัย)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. สุวิมล อังควานิช)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์จรัสพรรณ จารุคุล)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่
สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส
ชื่อผู้เขียน นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ
หลักสูตร โครงการ “การศึกษาการวิจัย”
ปีการศึกษา 2554

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. อาจารย์ ดร. สุวิมล อังควานิช ประธานกรรมการ
2. รองศาสตราจารย์จรัสพรธรณ จารุคุณ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน-
วิมลมังคลาราม (2) ศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่ง
ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และ (3) วิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาภาษา
ฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษา
ฝรั่งเศสให้ความสนใจ

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ใช้การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลง
ภาคสนาม การสำรวจ และการทดลองใช้ กลุ่มตัวอย่างในการสำรวจ คือ นักท่องเที่ยวที่
ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจำนวน 100 คน ได้มาจากการ
สุ่มแบบบังเอิญ เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม แบบสอบถามความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส
ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และแบบสอบถามความคิดเห็น
ของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่ง
ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา
การวิเคราะห์ด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยง-
เบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีทั้งหมด 20 สถานที่ โดยส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในเขตพุทธาวาส รูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นแบบพระราชนิยามรัชกาลที่ 3 การประดับตกแต่งนิยมใช้กระเบื้องเคลือบแบบจีน

2. นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเข้าชมพระวิหารพระพุทธไสยาสมากที่สุด รองลงมาคือพระเจดีย์ราย และพระอุโบสถตามลำดับ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าชม ได้แก่ ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล คำนักวาสุกรี และหอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต. ทางด้านระดับความสนใจที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจพระวิหารพระพุทธไสยาสมากที่สุด รองลงมาคือ โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ ตามด้วยพระระเบียงคคและพระวิหารทิศตามลำดับ

3. การนำเสนอเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 11 แห่ง ที่มีจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวมากกว่าร้อยละ 50.00 ขึ้นไป โดยนำเสนอเนื้อหาในแง่ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย การเรียงลำดับแหล่งท่องเที่ยวดูตามความเหมาะสมของเส้นทางการเดินเพื่อให้สามารถชมแหล่งท่องเที่ยวได้ครบทั้งหมด ดังนี้ (1) ชุมประตู่ทรงมงกุฎ (2) ตึกตาดิน (3) พระวิหารพระพุทธไสยาส (4) ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ (5) พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล (6) พระเจดีย์ราย (7) พระเจดีย์กลุ่ม (8) เขมอและฤๅษีคัตตน (9) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ (10) พระระเบียงคคและพระวิหารทิศ และ (11) พระอุโบสถ

The instruments of research were tripartite: a survey record of touristic sites at the temple; a questionnaire eliciting data concerning the interests of Francophone tourists vis-à-vis touristic sites at the temple; and a questionnaire eliciting the opinions of these tourists regarding the touristic sites at the temple.

Data were analyzed using content analysis. Using techniques of descriptive statistics, the researcher analyzed other data in terms of frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation.

Findings are as follows:

1. There are twenty touristic sites at the temple under study. Most of them scatter throughout the Buddhawas boundary. The pattern of architecture was the pattern most favored by King Rama III. The decorations are with Chinese porcelain and glazed ceramic.

2. The Francophone tourists most frequently visited the Vihara of the Reclining Buddha. Next, in descending order, were the Phra Chedi Rai and the Phra Ubosot, respectively. The touristic sites at which there were no Francophone visitors were the temple museum exhibiting artifacts from Phra Maha Chedi Si Rajakan (the four reigns), the Wasukri residence, and the Somdet Wo Pho To Library. In regard to the levels of interest in touristic sites, it was found that the Francophone tourists paid most heed to the Vihara of the Reclining Buddha. Next, in descending order, were the School of Traditional Medicine and Traditional Massage, Phra Rabiang Khot, and Phra Vihanthit, respectively.

3. The presentation of French content in the brochure consisted of eleven touristic sites with the frequency of visit of tourists more than 50.00 percent or more. The presentation consisted of the content of history, arts, and Thai way of living. The ranking of touristic sites was in appropriation of the walking route in order to allow visit of all sites in the following manner: 1) the sheltered gate; 2) Chinese figurines; 3) the Vihara of the Reclining Buddha; 4) Massage Pavilion and the Pavilion of the guardian spirit who protects the enfants; 5) Phra Maha Chedi Si Rajakan; 6) Phra Chedi Rai; 7) Single-based chedi; 8) Khao Mo (model hill) and hermits in contorted posture; 9) Traditional Medicine School and traditional massage; 10) Phra Rabiang Khot and Phra Vihanthit; and 11) Phra Ubosot.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่านที่เห็นคุณค่าของอนาคตทางการศึกษาของประเทศไทยซึ่งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ดังมีรายนามต่อไปนี้

รองศาสตราจารย์ ดร. อุษา กรทับทิม ผู้ให้แนวคิดแรกเริ่มและคำแนะนำในการสร้างงานชิ้นนี้จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรพิน กำปันทอง ผู้ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านมาโดยตลอด รวมทั้งคอยถามไถ่ด้วยความเป็นห่วงถึงความคืบหน้าของงานชิ้นนี้อยู่เสมอ

อาจารย์ ดร. สุวิมล อังควานิช และรองศาสตราจารย์จรัสพรรณ จารุคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำปรึกษา อ่านทบทวน และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริจิตต์ เดชอมรชัย ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานกรรมการสอบ

อาจารย์อติพิพัทธ์ สุวทันพรกุล ภาควิชาการวัดผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้เปิดโลกความรู้ และให้แนวคิดริเริ่มทางการทำวิจัยที่กระจำงและชัดเจน เป็นผู้อยู่เบื้องหลังที่สำคัญที่สุดของความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้ และอาจารย์ Olivier Guillon ที่ช่วยอ่านตรวจสอบความถูกต้องและให้คำแนะนำในส่วนที่เป็นภาษาฝรั่งเศสทั้งหมด

คุณศิริวุฒิ น้่าต่าก้อง คุณธัญชนก น้่าต่าก้อง คุณนริศรา Huynh และคุณ Étienne Huynh ที่ให้ความช่วยเหลือในช่วงของการเก็บข้อมูลภาคสนามจากแบบสอบถาม และคอยเป็นกำลังใจที่ดีให้กับผู้วิจัยเสมอมา

จักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญตาราง.....	(14)
สารบัญภาพประกอบ	(15)
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและแหล่ง ท่องเที่ยวภายในวัด	8
ตอนที่ 2 ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่ง ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	99
3 วิธีดำเนินการวิจัย	114
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	114
ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมล- มังคลาราม	114

บทที่	หน้า
ชั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์และการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของ แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	118
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	119
ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	119
ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมัง- คลาราม	122
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบ- สอบถาม	122
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ลักษณะการท่องเที่ยวและความ- สนใจในแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมัง- คลาราม	125
ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์และทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่ง ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	131
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระ- เชตุพนวิมลมังคลาราม	131
ตอนที่ 2 ผลการทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่ง- ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	142
5 ผลการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลาราม	145
Le Wat Pho (Le Temple du Bouddha couché)	145
L’histoire	145
Les informations pratiques	147
Les conseils pour les visiteurs	148

บทที่	หน้า
Les portes surmontées d'une couronne de fleurs en porcelaine ..	151
Les statues chinoises en pierre	152
Le sanctuaire du Bouddha couché	153
Les pavillons avec peintures de massages et d'anges gardiens des enfants	156
Les grands chédis aux quatre rois	157
Les petits chédis	159
Les chédis en groupe	159
Les monticules et les ermites contorsionnistes	159
L'école de médecine et de massage traditionnels	161
Les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal	164
Les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux	164
Le sanctuaire principal (le Bot ou l'Ubosoth)	168
L'image du Bouddha principal	170
Les peintures murales	171
La murette entourant le sanctuaire principal	172
Les prangs indiquant les quatre points cardinaux	173
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	174
สรุปผลการวิจัย	174
อภิปรายผล	176
ส่วนที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	176
ส่วนที่ 2 ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อ แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	177
ส่วนที่ 3 การนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยว ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	181

บทที่	หน้า
ส่วนที่ 4 การทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	183
ข้อจำกัดของการวิจัย	184
ข้อเสนอแนะ	184
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	184
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	185
 ภาคผนวก	
ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามใน ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วิถีชีวิตไทย และภาษาฝรั่งเศส	186
ข เอกสารขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย	188
ค แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	190
ง แบบสอบถามความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อ แหล่งท่องเที่ยวใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	192
จ แบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อ การนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลาราม	209
บรรณานุกรม	211
ประวัติผู้เขียน	219

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่เข้ามาในประเทศไทยปี พ.ศ. 2544-2553	100
2 วิเคราะห์การนำเสนอข้อมูลวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในหนังสือ คู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยภาษาฝรั่งเศส	112
3 ค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	122
4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม	124
5 ค่าความถี่และร้อยละของลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมล- มังคลาราม จำแนกตามจำนวนครั้งและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการท่องเที่ยว	125
6 ค่าความถี่และร้อยละของการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลาราม จำแนกตามอันดับการเข้าชม	126
7 ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความ สนใจที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำแนก ตามอันดับการเข้าชม	128

สารบัญภาพประกอบ

ภาพ		หน้า
1	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับบนพระที่นั่งพุดตาน กำลังเทียบที่เกยหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามด้านหน้าวิหาร พระโลกนาถ	13
2	ริ้วขบวนเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าวัดพระเชตุ- พนวิมลมังคลาราม เป็นภาพเดียวกันกับภาพ 1 แต่เป็นภาพลายเส้นตี พิมพ์ใน Voyage Autour du Monde ของ Comte de Beauvoir พิมพ์ในปี ค.ศ. 1868	14
3	หอธรรม (พระมณฑป) ภาพลายเส้นของ ฉ็อง-บาดิสต์ ปาลเลอกัว	15
4	ภาพมุมกว้างของกรุงเทพมหานคร สมัยรัชกาลที่ 4 เห็นวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลารามอยู่ทางซ้ายมือ	16
5	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แลเห็นพระมหาเจดีย์ประจำ 4 รัชกาล อยู่กลางภาพ วิหารพระพุทธรไสยาอยู่ด้านขวามือ (ช่อฟ้าหัก) ในภาพนี้ พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 อยู่ในระหว่างการก่อสร้าง	17
6	หอธรรม (พระมณฑป) มียอดเป็นทรงมงกุฎ ในสมัยรัชกาลที่ 5	19
7	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกมา จากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ช่วงปลายรัชกาล (ภาพจาก THE GRAPHIC ฉบับวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2453)	20
8	ซุ้มประตูยอดมงกุฎประดับกระเบื้องเคลือบที่ตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้ เรียงกันสี่ต้นสวยงาม ด้านในตั้งรูปตุ๊กตาจีนหินเขียวขนาดใหญ่	22
9	แผนผังบริเวณเขตพุทธาวาส	24
10	พระอุโบสถที่ตั้งอยู่บนฐานไพที	25

ภาพ	หน้า
11 ภาพสลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์บนแผ่นศิลาที่ผนังระหว่างเสาเจดีย์ของ พระอุโบสถ	26
12 ชุ่มประตูปริเวณกำแพงแก้วล้อมลานพระอุโบสถ ด้านนอกมีรูป สาวแปลงชุ่มประตูละ 2 ตัว	27
13 พระพุทธรูปปฏิมากร พระประธานภายในพระอุโบสถ	28
14 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ พระสาวกเอตทัคคะ- เทวอัคคสาวกะวัตถุ	30
15 พระมหาธาตุ (พระปรางค์) ตั้งอยู่ประจํามุมทั้ง 4 บริเวณลานรอบ พระอุโบสถ	32
16 พระวิหารทิศ	33
17 พระพุทธรูปวิชัยประทับนั่งใต้ต้นมหาโพธิ์ मुखหน้าพระวิหารทิศ ตะวันออก	36
18 พระพุทธรูปโลกนาถปางห้ามพระแก่นจันทร์ मुखด้านหลังพระวิหารทิศ ตะวันออก	36
19 พระพุทธรูปชินราชมีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 นั่งฟังพระธรรมเทศนา मुखด้านหน้า พระวิหารทิศใต้	37
20 พระพุทธรูปชินศรีปางนาคปรก मुखด้านหน้าพระวิหารทิศตะวันตก	37
21 พระพุทธรูปาลีไสย มีช้างถวายคนโทน้ำ มีลิงถวายรวงผึ้ง मुखด้านหน้า พระวิหารทิศเหนือ	38
22 ซาลาระหว่างพระระเบียงคดชั้นนอกและชั้นใน เป็นที่ว่างไม่มีหลังคา คลุม ตั้งถะหินที่ฐานมีเงินแบก	39
23 พระระเบียงคดชั้นนอก	40
24 พระระเบียงคดชั้นใน	41
25 พระเจดีย์ห่ออม พระเจดีย์ 5 องค์บนฐานเดียวกันมีชื่อเรียกทางช่างว่า ฐานไพที	43

ภาพ	หน้า
26 พระเจดีย์ราย	44
27 พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 4	48
28 พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 4	49
29 พระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ล้อมรอบพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	50
30 พระวิหารคด หน้าบันทำเป็นภาพแกะสลักไม้ปูนดำเรื่องรามเกียรติ์	51
31 ศาลาการเปรียญ	52
32 หอธรรม (พระมณฑป)	53
33 ศาลาทิศล้อมรอบพระมณฑป	54
34 พระพุทธรูปไสยาส ที่ฝ่าพระบาทมีลายประดับมุขทำเป็นรูปมงคล 108 ประการ	55
35 ประตูซุ้มทรงนาฬิกาฝรั่งและอับเฉารูปมาร์โคโปโล	58
36 ศาลาหมอนวดอยู่ด้านหน้าพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล	59
37 จิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวดตามตำรานวดแผนโบราณ จารึก อยู่ที่คอสองเหลี่ยมลดศาลาหมอนวด	60
38 ศาลารายหลังทิศใต้หรือศาลาแม่ซึ่งมีจิตรกรรมที่บริเวณคอสองใน ประธาน (ด้านบน) เรื่องเอกนิบาตชาดก	60
39 ศาลารายที่ใช้เป็นสถานที่เรียนการฝึกสอนนวดแผนโบราณและนวด สมุนไพร	61
40 ศาลารายที่ใช้เป็นโรงเรียนวัดพระเชตุพน ระดับประถมศึกษา	62
41 หอระฆังหลังเดิม บูรณะโดยการประดับกระเบื้องเคลือบสี	63
42 หอระฆังหลังใหม่ ด้านหน้าวิหารพระพุทธรูปไสยาส	63
43 สวนมิสกวัน	64
44 สระจระเข้	65
45 รูปปั้นฤๅษีคัสดน	66
46 เขามอศิวลึงค์	67

ภาพ	หน้า
47 ตุ๊กตาจีนขุนนางนักรบ (บู๊)	70
48 ตุ๊กตาจีนขุนนางฝ่ายพลเรือน (บู๊น)	70
49 ตุ๊กตาจีนนักปราชญ์หรือชีวจ้าย	71
50 ตุ๊กตาจีนสามัญชน	71
51 ตุ๊กตาสาวจีน	71
52 ตุ๊กตารูปสิ่งโตคาบแก้ว	71
53 ตุ๊กตารูปสัตว์ที่ตั้งประดับเรียงรายภายในบริเวณวัด	72
54 ภายในตำหนักवासกรี	73
55 หอสมุดสมเด็จพระ ว.ศ.ต.	74
56 กราฟแสดงจำนวนนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสที่เดินทางมาประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2553	102
57 แผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยว 18 แห่งที่ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส	121

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวของประเทศไทยเริ่มได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้ทรงจัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟ ทำหน้าที่ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทยให้เป็นที่รู้จัก ตลอดจนอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จากนั้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวเริ่มเกิดการตื่นตัวและเป็นที่รู้จักมากขึ้นเมื่อมีชาวต่างชาติทั้งนักธุรกิจ นักวิชาการ นักการทูต นักการทหาร และนักท่องเที่ยว เดินทางเข้ามายังประเทศไทยโดยเพิ่มจำนวนและความหลากหลายของเชื้อชาติมากขึ้นเรื่อย ๆ (ทิพวรรณ พุ่มมณี, 2550, หน้า 7-8) ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยทวีความสำคัญมากขึ้นมาเป็นลำดับ และนับเป็นตัวขับเคลื่อนหลักอย่างหนึ่งของการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทย อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยนั้นก็ยังคงมีความอ่อนไหวต่อสถานการณ์ทางการเมือง และยังส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทย อีกด้วย

ข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาระบุว่าในปี พ.ศ. 2552 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเยือนประเทศไทยเป็นจำนวนทั้งสิ้น 14,149,841 คน และในปี พ.ศ. 2553 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเพิ่มขึ้นอีกเป็น 15,841,683 คน ซึ่งมีอัตราเพิ่มมากขึ้นจากปี 2552 ถึงร้อยละ 10.68 (กรมการท่องเที่ยว, ม.ป.ป.) เห็นได้ชัดว่า การท่องเที่ยวของประเทศไทยนั้นอยู่ในภาวะเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากตัวเลขนักท่องเที่ยวดังกล่าว พบว่านักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสถือเป็นหนึ่งในตลาดที่มีศักยภาพสูงในการนำรายได้เข้าประเทศ เป็นชาติที่นิยมมาท่องเที่ยวในเมืองไทยอยู่ในอันดับต้น ๆ

นอกจากนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสแล้ว ยังมีนักท่องเที่ยวจากชาติอื่น ๆ อีกที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ ประเทศในกลุ่มประชาคมผู้ใช้ภาษาฝรั่งเศส (la Francophonie) เช่น เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก แคนาดา เป็นต้น ซึ่งประเทศเหล่านี้ก็มีแนวโน้มให้ความสนใจมาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสรวมทั้งกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสถือเป็นอีกหนึ่งกลุ่มเป้าหมายที่มีความสำคัญต่อผลิตภัณฑ์และบริการทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในส่วนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดทำแผนการตลาดการท่องเที่ยวปี 2553 โดยมีแนวทางการส่งเสริมการตลาดต่างประเทศในหลายโครงการ สำหรับตลาดฝรั่งเศสได้มีการส่งเสริมโครงการ Amazing Romance-Amazing Thailand เพื่อให้ประเทศไทยเป็น Honeymoon Destination ของกลุ่มประเทศเป้าหมายเหล่านี้ (มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะจารย์สาขาการจัดการการโรงแรม-และการท่องเที่ยว, ม.ป.ป.)

ปัจจุบันรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและนวัตกรรมล้ำสมัยที่พัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบโทรคมนาคมเพื่อการติดต่อสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตหรือระบบเครือข่ายไร้สาย องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้วิเคราะห์สถานภาพทางการท่องเที่ยวในตลาดโลกเอาไว้ มีบางประเด็นที่น่าสนใจคือในอนาคตนักท่องเที่ยวจะใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการค้นหาสิ่งที่ต้องการ แต่ละประเทศจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นอาวุธที่สำคัญในการชิงตลาดนักท่องเที่ยว และมีความต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่มีสาระความรู้เพิ่มมากขึ้น จากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวหันมาให้ความสนใจในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเอง (FIT--Foreign Independent Traveler) มากขึ้น โดยหาข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว การจองตั๋วเครื่องบินหรือตั๋วโดยสารอื่น ๆ การจองห้องพัก รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ เช่น อาหารการกิน ราคา ข้อควรปฏิบัติและข้อควรระมัดระวัง เป็นต้น

แนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเองนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของบุญส่งบุญมาก (2547) ที่สรุปว่า นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นครั้งที่ 2 และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมามากกว่า 2 ครั้ง บางคนเดินทางเข้ามาติดต่อกัน

หลายปี และการมาแต่ละครั้งจะพำนักอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานนับเดือน นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ชอบเดินทางท่องเที่ยวเอง ไม่ใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่น

รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเองนี้ส่งผลให้หนังสือคู่มือเดินทางหรือคู่มือนำเที่ยวมีบทบาทสำคัญมากขึ้น เปรียบเสมือนเป็นที่พึ่งของนักท่องเที่ยวตลอดการเดินทาง ทั้งนี้พบว่าในปัจจุบันหนังสือคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยที่จัดพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศและมีวางจำหน่ายอยู่ตามท้องตลาดนั้นมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และหลากหลายสำนักพิมพ์ คู่มือเหล่านี้ผลิตโดยสำนักพิมพ์ต่างประเทศและเรียบเรียงโดยนักเขียนชาวต่างชาติเป็นหลัก สำหรับที่ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสและได้รับความนิยมดังนี้ Guides Bleus Évasion, Le Guide du Routard, Guide Michelin, Guide Gallimard, Le petit futé เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อได้ศึกษาในรายละเอียดของคู่มือนำเที่ยวเหล่านี้แล้วจะพบว่ามี การให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเฉพาะเชิงประวัติและความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว

ทางด้านความต้องการใช้ภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย จากผลการวิจัยของบุญส่ง บุญมาก (2547) พบว่า นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองไทยถึงร้อยละ 45 มีความต้องการใช้ภาษาฝรั่งเศสมากที่สุด ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของเหรียญ หล่อวิมจล (2547) ที่กล่าวว่า ชาวฝรั่งเศสนั้นไม่นิยมพูดภาษาอังกฤษ ก่อนที่จะตัดสินใจมาท่องเที่ยวในทวีปเอเชีย ในตอนแรกชาวฝรั่งเศสคิดว่าอาจไม่มีปัญหาในการสื่อสาร คงจะเป็นด้วยความคิดว่ากลุ่มประเทศอินโดจีนยังคงพูดภาษาฝรั่งเศสอยู่ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญข้อหนึ่งในการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศซึ่งใช้ภาษาฝรั่งเศสกล่าวถึง คือ การขาดบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีความรู้ภาษาฝรั่งเศสและขาดเอกสารเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ เป็นภาษาฝรั่งเศส ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของบุญส่ง บุญมาก ในครั้งนี้ระบุว่า หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรจัดหาในเรื่องข้อมูลต่าง ๆ จัดทำคู่มือ แผ่นพับ แผนที่เดินทาง ที่พักแรมและราคารวมทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ โดยจัดพิมพ์เป็นหลายภาษา นอกเหนือจากภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษ เช่น นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส

สวิตเซอร์แลนด์ เบลเยียม แคนาดา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญ วิทยุณี (2542) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของนักท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นด้วยอย่างยิ่งในเรื่องการให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว สำหรับในด้านส่งเสริมการตลาด นักท่องเที่ยวเห็นด้วยอย่างยิ่งกับสื่อโฆษณา จากแผ่นพับและคู่มือการท่องเที่ยวและรูปเล่ม เนื่องจากสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาลูกค้าได้

ประเทศไทยมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นแหล่งธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น มีทั้งโบราณสถาน ปุชนิยสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ทั้งศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรม และคณะรัฐมนตรีได้ลงมติ เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2539 เห็นชอบให้กำหนดแผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาฉบับดังกล่าว เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยยึดคติทางวัฒนธรรมเป็นกรอบความคิดแม่บทที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุล ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพมากขึ้น วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจอันดีต่อกัน นำมาซึ่งการยอมรับนับถือซึ่งกันและกันระหว่างสังคมต่างเชื้อชาติต่างวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันเกิดจากภูมิปัญญา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเผยแพร่คุณค่าของวัฒนธรรมไทยออกไปให้กว้างขวางและแพร่หลายทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ หรือที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรู้จักกันในนามของ วัดพระนอน (Temple of the Reclining Buddha) เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ในฐานะที่เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหาร และเป็นพระอารามหลวงประจำรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์หลายเหตุการณ์ อีกทั้งยังมีคุณค่าและความงามทางศิลปกรรมทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัจฉริยภาพในเชิงสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงลักษณะสำคัญของเอกลักษณ์เชิงช่างของ

ราชสำนักยุคต้นรัตนโกสินทร์ไว้อย่างเด่นชัด รวมทั้งยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็น ศูนย์กลางทางการศึกษา ตลอดจนการเผยแพร่องค์ความรู้แขนงต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วรรณคดี การแพทย์แผนโบราณ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การที่วัดสวมभवบาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และเป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจ นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมวัดก็อาจต้องการคำแนะนำหรือข้อความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ลวดลายบนจิตรกรรมฝาผนัง และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของวัด ตลอดจนกิจกรรมรยาท อันควรปฏิบัติเมื่อมาท่องเที่ยววัด (วันเพ็ญ เบอร์เนทท์, 2549, หน้า 2) แต่จากการสำรวจ พบว่าที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น ไม่มีข้อมูลเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารแจกฟรีที่สามารถพกพาติดตัวไปได้ด้วยให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมวัด มีแต่เพียงป้าย นิทรรศการเฉพาะจุด และหนังสือดีพิมพ์เป็นเล่มที่มีวางจำหน่าย เป็นคู่มือนำเที่ยวฉบับ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในขณะที่ภาษาฝรั่งเศสนั้นไม่พบเลย เมื่อขาดปัจจัยที่สามารถ ใช้สื่อสารระหว่างวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวไป อาจทำให้นักท่องเที่ยว ต่างชาติ ที่มีความแตกต่างทั้งภาษาและวัฒนธรรม เกิดความไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดในสิ่ง ที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำภายในวัด และอาจไม่ได้รับข้อมูลที่เป็นสาระดีสำคัญ เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวหรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดอย่างถูกต้อง ทำให้ นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องหันไปพึ่งหนังสือคู่มือนำเที่ยวประเทศไทยที่ดีพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ต่างประเทศ ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญแต่เพียง คร่าว ๆ เท่านั้น อีกทั้งยังมีการให้ข้อมูลที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงอยู่มากโดยเฉพาะ ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสและการ นำเสนอข้อมูลเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นกรณีศึกษาเพื่อพัฒนาการวิจัยไปสู่ แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในประเทศไทย และในภาษาต่าง ประเทศอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
2. เพื่อศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
3. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจ

ขอบเขตการวิจัย

1. ประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจ อันนำไปสู่การเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามสำหรับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส
2. เอกสารที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด หนังสือคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยที่ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสอยู่ในช่วงเวลาไม่เกิน 10 ปี (พ.ศ. 2545-2554)

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หมายถึง พระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ในภาษาฝรั่งเศสจะใช้คำว่า Wat Pho (วัด โพร) เนื่องจากเป็นชื่อที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นอย่างดี

แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หมายถึง สถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและมีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้ซึ่งมีทั้งหมด 20 สถานที่

ความสนใจ หมายถึง ความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส หมายถึง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาแม่หรือภาษาราชการ ได้แก่ ชาวฝรั่งเศส ชาวสวิตเซอร์แลนด์ ชาวเบลเยียม ชาวแคนาดา เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้สารสนเทศเกี่ยวกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในฉบับภาษาฝรั่งเศสที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งสามารถนำไปจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่สำหรับผู้สนใจเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ทั้งในแง่ของประวัติความสำคัญ และการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสม
3. เป็นแนวทางในการพัฒนางานวิจัยครั้งต่อ ๆ ไป โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั้งทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งในฉบับภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม (2) ศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และ (3) วิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

ตอนที่ 2 ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตอนที่ 1

ความรู้เกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

ที่ตั้ง

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) มีเนื้อที่ 51 ไร่ 2 งาน 98 ตารางวา ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง เขตพุทธาวาสมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศตะวันออก	ติดถนนสนามไชย
ทิศตะวันตก	ติดถนนมหาราช
ทิศใต้	ติดถนนเชตุพน (คั่นกลางระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส)
ทิศเหนือ	ติดถนนท้ายวัง

ประวัติและความสำคัญ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญ 2 ครั้ง มีหลักฐานบันทึกรายละเอียดไว้อย่างชัดเจน ครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ปรากฏในจารึกเรื่องทรงสร้างวัดพระเชตุพนซึ่งติดอยู่ที่ผนังด้านตะวันตกในพระวิหารทิศพระโลกนาถมุขหลัง (พระวิหารทิศตะวันออก) ครั้งที่ 2 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 มีรายละเอียดในโคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เอกสารสำคัญทั้งสองฉบับได้รับการพิมพ์เผยแพร่อยู่ในหนังสือ *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน* ตีพิมพ์ครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2544 โดยคณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

ประวัติการก่อสร้างแรกเริ่มของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้นไม่พบหลักฐานที่ระบุไว้อย่างชัดเจน ทราบแต่เพียงว่าเป็นวัดขนาดเล็กและมีนามว่า *วัดโพธาราม* จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีชาวฝรั่งเศสนามว่า เซอวาเลีย เดอ ฟอร์แบง (Chevalier de Forbin) ได้เดินทางมายังแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาในคณะทูตชุดแรกของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อ พ.ศ. 2228 และได้มาทำแผนที่เมืองธนบุรีหรือเมืองบางกอกเอาไว้ เมื่อพิจารณาแผนที่ดังกล่าวบริเวณปากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏว่ามีการระบุที่ตั้งของวัดเพียง 2 วัด คือ วัดอรุณราชวราราม และวัดเลียบ (วัดราชบูรณะ) จึงสันนิษฐานว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามน่าจะสร้างหลังจากนั้น กล่าวคือในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ซึ่งอาณาเขตของกรุงธนบุรีนี้คร่อมแม่น้ำเจ้าพระยา กล่าวคือมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่ากลางเมือง วัดโพธารามซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำกับพระบรมมหาราชวังในสมัยนั้น (พระราชวังเดิมหรือกองบัญชาการทหารเรือในปัจจุบัน)

จึงได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวง แต่ก็ยังมีได้รับการบูรณะให้ใหญ่โตแต่อย่างใด (วัดโพธิ์, ม.ป.ป., หน้า 196)

วัดโพธารามนี้เคยเป็นสถานที่สำคัญที่ปรากฏในประวัติศาสตร์สมัยปลายกรุงธนบุรีกล่าวคือ ณ ศาลาท่าน้ำวัดโพธิ์ ในครั้งนั้นพระยาสุรียอไทยให้ปลูกพลับพลาไว้รอต้อนรับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งเคลื่อนทัพมาจากวัดสระแก (วัดสระเกษในปัจจุบัน) แห่มาทางถนน ระหว่างวัดโพธารามเสด็จลงประทับอยู่ ณ พลับพลาท่าน้ำซึ่งในเวลานั้นถือเป็นหน้าวัด แล้วจึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งข้ามไปยังฝั่งธนบุรีตะวันตก (พระราชพงศาวดารฯ, จ.ศ. 1226, หน้า 649)

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทรงย้ายราชธานีมาสร้างพระบรมมหาราชวังทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้วัดโพธารามกลายเป็นวัดที่อยู่ติดกับพระบรมมหาราชวังทางด้านทิศใต้

ในปี พ.ศ. 2331 พระองค์เสด็จทอดพระเนตรวัดโพธาราม ทรงเห็นว่าเก่าชำรุดปรักหักพังเป็นอันมาก จึงทรงมีพระราชศรัทธาที่จะปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณงดงามสมเป็นพระอารามหลวง มีการเตรียมงานถมดินปรับพื้นที่ใช้เวลา 2 ปี จึงได้เริ่มการลงมือปฏิสังขรณ์ในปี พ.ศ. 2333 เมื่อปราบพูนดินเสมอดีแล้ว จึงเริ่มปฏิสังขรณ์ที่พระอุโบสถ พระระเบียง พระวิหารทิศฯ ดังที่ปรากฏในจารึกว่า

... เสด็จทอดพระเนตรเห็นวัดโพธารามเก่าชำรุดปรักหักพังเป็นอันมากทรงพระราชศรัทธาจะประดิสังขรณ์สั่งให้บริบูรณงามขึ้นกว่าเก่าซึ่งที่เปนลุ่มคอนห้วยคลองสระบ่อร่องคูอยู่นั้น ทรงพระกรุณาให้เอาคนสองหมื่นเศษขนดินมาถมเต็มแล้ว รุ่งขึ้นปีหนึ่งสองปีกลับยุบลุ่มไปจึงให้ชื้อมูลดินถมสิ้นพระราชทรัพย์ สองร้อยห้าชั่งสิบห้าตำลึงจึงให้ปราบที่พูนมูลดินเสมอดีแล้ว ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองแรมสิบเบ็ดค่ำปีฉลูนักษัตรวเบญจะศก ให้จับการประดิสังขรณ์สั่งพระอุโบสถมีกำแพงแก้วกระเบื้องปฐะล้อมรอบพื้นในกำแพงแก้ว แลหว่างพระระเบียงชั้นในชั้นนอกก่ออิฐห้าชั้นแล้วคาดปูน กระทำพระระเบียงล้อมสองชั้น

ผนังพระระเบียงข้างในประดับกระเบื้องประู ผนังหลังพระระเบียงเขียนเปลวลาย
แย่งมุมพระระเบียงนั้นเป็นจัตุระมุขทุกชั้นมีพระวิหารสี่ทิศ . . . (นิยะดา
เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 51-52)

การปฏิสังขรณ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนี้ถือ
ได้ว่าเป็นการสร้างใหม่เกือบหมด รวมทั้งได้เปลี่ยนแปลงแผนผังของวัดใหม่ให้หันหน้า
ไปทางทิศตะวันออก (เดิมหันไปทางทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา) ตามแบบวัด
พระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง พระอุโบสถวัดโพธารามหลังเดิมถูก
เปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยให้เป็นศาลาการเปรียญสำหรับพระอารามที่ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่
การปฏิสังขรณ์กินเวลา 7 ปี 5 เดือน 28 วัน จึงสำเร็จ ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 53)

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2

ในรัชกาลนี้ปรากฏว่าไม่พบหลักฐานการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามแต่อย่างใด
สันนิษฐานว่าพระอารามยังคงสภาพดีอยู่ไม่ทรุดโทรมมากนัก ในราวปี พ.ศ. 2364 นาย
จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ชาวอังกฤษ ผู้เข้ามาทำหน้าที่ทูตเพื่อทำสัญญา
ทางการค้ากับไทยแต่ไม่สำเร็จ ได้บันทึกการเที่ยวชมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไว้
ความในบันทึกกล่าวถึงความใหญ่โตของวัดที่เปิดให้ผู้คนเข้าไปนมัสการพระพุทธรูป
ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ของวัดในเวลานั้น อันได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระ
ระเบียง พระเจดีย์ พระปรารค์ พระวิหารคด ศาลาการเปรียญ ศาลาราย สระน้ำที่มีจระเข้
ลักษณะความมืดทึบของพระวิหารคดตลอดจนพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ใน
พระอุโบสถ และพระวิหารต่าง ๆ รวมทั้งรูปปั้นฤๅษีคัตตน (กรมหมื่นพิทยลาภ-
พลทิยากร, 2507, หน้า 288-293) และที่สำคัญของบันทึกนั้นทำให้ทราบว่าพระอุโบสถ
ในขณะนั้นมีลักษณะและขนาดเช่นเดียวกันกับพระอุโบสถที่วัดสระเกศ

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การเศรษฐกิจมั่งคั่งกว่าใน
รัชกาลก่อน ๆ ทั้งพระคลังสมบัติ และพระคลังข้างที่บริบูรณ์ด้วยเงินทอง เนื่องจากการ

เก็บภาพอิกรมากชนิดขึ้น (ชัย เรื่องศิลป์, 2519, หน้า 166) ในปี พ.ศ. 2374 พระองค์เสด็จไปพระราชทานพระกฐินที่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส โดยกระบวนพยุหยาตราเสร็จแล้วทอดพระเนตรเห็นว่าพระอารามชำรุดทรุดโทรมปรักหักพังเป็นอันมาก จึงทรงมีพระราชศรัทธาปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงแห่งนี้ใหม่อีกครั้ง ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ถอดจากโคลงดั้นพระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ความว่า

ลุพทุศักราช ๒๓๗๔ ปีเถาะ วันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระ (นั่งเกล้า) เจ้าอยู่หัว เสด็จไปพระราชทานพระกฐินวัดพระเชตุพน โดยกระบวนพยุหยาตรา เสร็จแล้วเสด็จทอดพระเนตรทั่วพระอารามเห็นถาวรวัตถุซึ่งสมเด็จพระไอยกาธิราชเจ้าทรงสถาปนาไว้ล่วงมาแล้ว ๓๑ ปี ชำรุดทรุดโทรมปรักหักพังเป็นอันมาก ก็ทรงพระราชศรัทธาโสมนัสทรงพระราชดำริ เห็นผลแห่งการปฏิสังขรณ์ ว่าเป็นการกตัญญูต่อสมเด็จพระบูรพกาวี สมควรจะทำนุบำรุงให้คืนดีเป็นสง่าผ่าเผยแก่ชนผู้ที่ได้ทัศนากการ เป็นการสนองพระเดชพระคุณเชิดชูพระเกียรติยศสมเด็จพระไอยกาธิราช ให้ยืนยงคงอยู่สืบกาลนาน

จึงมีพระราชโองการดำรัสสั่งให้พญาศรีพิพัฒน์กับพญาเพชรพิไชยเป็นแม่กองจัดการปฏิสังขรณ์ รื้อพระอุโบสถเก่าขุดคลองรากขยายให้ใหญ่ออกไปถึงแนวสีมาเดิม . . . (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 57)

การปฏิสังขรณ์และการก่อสร้างในครั้งนี้ใช้เวลานานถึง 16 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ (พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ) และพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), 2536, หน้า 26) โดยยังคงรักษาองค์ประกอบหลักของงานสถาปัตยกรรมไว้ พร้อมกันนั้นได้เพิ่มเติมองค์ประกอบเสริมขึ้นมาอีกหลายสิ่งด้วยกัน ได้แก่ พระวิหารทิศมุขหลัง พระมหาเจดีย์ เจดีย์ราย วิหารพระนอน สวนมิสกวัน ภูเขารอบบริเวณกำแพงวัด เป็นต้น ทำให้ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส วิจิตรพิสดารขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก อีกทั้งยังมีการรวบรวมสรรพวิทยาสาขากันต่าง ๆ ทั้งเวชศาสตร์ เกษศาสตร์ หัตถศาสตร์ (แผนหมอนวด) สังคมศึกษา (ภาพคนต่างภาษา) รัฐศาสตร์ (ภาพหัวเมืองจีน) จริยศึกษา (วรรณกรรมพุทธศาสนา) จิตรกรรม และประติมากรรม (สมประสงค์ น่วมบุญลือ, 2525, หน้า 134-135) เป็นต้น เหมือนจะเป็นความตั้งใจที่จะประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สยามประเทศ

ขณะนั้นมีใช้คือความเจริญ เป็นประเทศอันเจริญไปด้วยวัฒนธรรม มีอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลแผ่อำนาจการปกครองเมืองขึ้นถึง 374 หัวเมือง มีผู้คนมากหน้าหลายตาทั้งฝรั่ง แขก จีน เขมร ฉวน ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีวิทยาการทั้งศาสตร์และศิลป์ประจำชาติอันทรงคุณค่ายิ่ง

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในลักษณะของภาพถ่ายหรือภาพลายเส้นตามสื่อสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอยู่หลายชิ้น อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระอารามหลวงแห่งนี้

หลักฐานที่สำคัญชิ้นหนึ่งเป็นภาพถ่ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับบนพระที่นั่งพุดตานในกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคกำลังเทียบที่เกยหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามด้านหน้าวิหารพระโลกนาถ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่มีต่อกรุงรัตนโกสินทร์มาโดยตลอด (ภาพ 1 ภาพโดยหอจดหมายเหตุแห่งชาติ) ภาพเดียวกันนี้พบเป็นภาพลายเส้นตีพิมพ์ใน Voyage Autour du Monde ของ Comte de Beauvoir พิมพ์ในปี พ.ศ. 2411 (ภาพ 2)

ภาพ 1 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับบนพระที่นั่งพุดตาน กำลังเทียบที่เกยหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามด้านหน้าวิหารพระโลกนาถ

ภาพ 2 รั้วขบวนเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นภาพเดียวกันกับภาพ 1 แต่เป็นภาพลายเส้นตีพิมพ์ใน Voyage Autour du Monde ของ Comte de Beauvoir พิมพ์ในปี ค.ศ. 1868

ที่มา. จาก คันทรัตน์ โกสินทร์: *สิ่งที่เรารู้ อาจไม่ใช่ทั้งหมด* (หน้า 13), โดย ไกรฤกษ์ นานา, 2552, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

นอกจากนี้ยังพบภาพลายเส้นในบันทึกของ ฌ็อง-บาติสต์ ปาลเลอกัว (Jean-Baptiste Pallegoix) หรือที่รู้จักในนามพระสังฆราชปาลเลอกัว เป็นบาทหลวงสังกัดคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส ปฏิบัติหน้าที่มิชชันนารีในประเทศไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบันทึกที่มีชื่อว่า Description du royaume thaï ou Siam ปรากฏภาพลายเส้นเป็นรูปหอธรรม (พระมณฑป) ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพ 3) อย่างไรก็ตามต้นฉบับของปาลเลอกัวให้คำอธิบายได้ภาพไว้ว่า “Entrée du palais du roi de Siam; la salle

d'audience.” “ทางเข้าพระบรมมหาราชวังของกษัตริย์แห่งสยาม; ท้องพระโรง” ซึ่งสันนิษฐานว่าปาลเลอกัวคงเข้าใจผิด

ภาพ 3 หอธรรม (พระมณฑป) ภาพลายเส้นของ ฌ็อง-บาติสต์ ปาลเลอกัว

ที่มา. จาก *Description du Royaume Thaï ou Siam* (p. 63), by J.-B. Pallegoix, 1854, Paris: Au Profit de la Mission de Siam.

อีกภาพหนึ่งตีพิมพ์ใน *L'Année Illustrée* เป็นภาพมุมกว้างของกรุงเทพมหานคร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มองเห็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทางด้านซ้าย วาดด้วยลายเส้นประมาณ พ.ศ. 2410-2411 มีความสมจริง ลงตัว และเต็มไปด้วยรายละเอียดของขบวนเรือที่ใช้ต้อนรับคณะทูต ได้ภาพมีคำบรรยายว่า “Royaume de Siam-Cortège qui conduit le traité français à la résidence royale de Bangkok. Dessin de M. Lancelot.” “ราชอาณาจักรสยาม-ขบวนนำสนธิสัญญาฝรั่งเศสไปยังพระบรมมหาราชวังกรุงเทพมหานคร ภาพวาดโดย เอ็ม. ล็องเชอโล” (ภาพ 4)

ROYAUME DE SIAM: — Cortège qui conduit le traité français à la résidence royale de Bangkok. (Voir page 134.) Dessin de M. Lancelot.

ภาพ 4 ภาพมุมกว้างของกรุงเทพมหานคร สมัยรัชกาลที่ 4 เห็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอยู่ทางซ้ายมือ

ที่มา. จาก คันหารัตนโกสินทร์: *สิ่งที่เราผู้อาจไม่ใช่ทั้งหมด* (หน้า 36), โดย ไกรฤกษ์ นานา, 2552, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ในส่วนของพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น ทรงโปรดให้บรรจุพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไว้ที่ฐานพระพุทธรูปปฏิมากร พระประธานในพระอุโบสถ เพื่อให้ประชาชนได้ทำการสักการบูชา ทำให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามกลายเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 ไป ดังที่ปรากฏในตำนานพระพุทธรูปสำคัญบับหอจดหมายเหตุแห่งชาติว่า

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริถึงพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลนั้นได้รับพระราชทานไปกระทำสักการบูชา เมื่อเจ้านายพระองค์นั้น ๆ สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ไม่มีใครพิทักษ์รักษาได้เชิญมาเป็นของหลวงมีอยู่ ควรจะประดิษฐานไว้ให้มหาชนได้กระทำสักการบูชาโดยสะดวก จึงโปรดฯ ให้บรรจุ

พระบรมอัฐิในกล่องศิลา แล้วเชิญมาบรรจุไว้ในพุทธอาสน์พระพุทธรูปปฏิมากร และยังมีคำที่เล่าสืบกันมาว่า ถึงพระอุณาโลมพระพุทธรูปปฏิมากรนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดฯ ให้สร้างถวายในครั้งนั้นด้วย (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 75)

ในปี พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังโปรดให้ถ่ายแบบเจดีย์วัดสวนหลวงสบสวรรค์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาสร้างขึ้นอีก 1 องค์ ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ 3 องค์แรก เป็นเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 ประดับกระเบื้องเคลือบสีม่วงแก่ทั้งองค์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 62) (ภาพ 5 ภาพโดยหอจดหมายเหตุแห่งชาติ) และยังทรงพระราชทานนามของพระอารามหลวงแห่งนี้ใหม่ว่า *วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*

ภาพ 5 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แลเห็นพระมหาเจดีย์ประจำ 4 รัชกาลอยู่กลางภาพ วิหารพระพุทธไสยาอยู่ด้านขวามือ (ช่องฟ้าหัก) ในภาพนี้พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 อยู่ในระหว่างการก่อสร้าง

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นระยะเวลาที่ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามทรุดโทรมลง เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2375 ในรัชกาลที่ 3 เป็นเวลาล่วงมาถึง 40 ปีเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาคำริที่จะทรงปฏิสังขรณ์ให้คืนดีดั่งเก่า จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ เป็นแม่กองใหญ่จัดปฏิสังขรณ์ การปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้นจำเป็นต้องรีบทำในส่วนที่ทรุดโทรมมาก ๆ ไปก่อน เช่น ซ่อฟ้าใบระกาและหลังคาของพระอุโบสถและพระวิหารทิศ ทั้ง 4 รวมทั้งพระระเบียงและพระวิหารพระพุทธไสยาส การปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้นเมื่อนับได้ว่าจวนจะเสร็จสมบูรณ์แต่ก็ยังคงค้างอยู่ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติตั้งงบประมาณการปฏิสังขรณ์ใหญ่ และให้กระทรวงโยธาธิการเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิสังขรณ์สืบมา (พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ) และพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), 2536, หน้า 31-32)

ในช่วงเวลานี้มีหลักฐานภาพถ่ายเก่าของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งถ่ายโดย คาร์ล ดอห์ริง (Karl Döhning) สถาปนิกชาวเยอรมนี ผู้เขียนแบบก่อสร้างพระรามราชนิเวศน์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เห็นสภาพของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในช่วงเวลาดังกล่าวอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการบูรณะในยุคปัจจุบัน (ภาพ 6)

ภาพ 6 หอธรรม (พระมณฑป) มียอดเป็นทรงมงกุฎ ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา. จาก *Buddhist Temples of Thailand: An Architectonic Introduction* (p. 253), by K. Döhring, 2000, Bangkok: White Lotus.

หลักฐานภาพถ่ายที่สำคัญชิ้นหนึ่งตีพิมพ์ใน THE GRAPHIC วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2453 ใช้เป็นภาพประกอบข่าววันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหนังสือพิมพ์ต่างประเทศฉบับนี้ใช้ภาพเมื่อเสด็จพระราชดำเนินออกมาจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลช่วงปลายรัชกาล (ภาพ 7)

ภาพ 7 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกมาจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลช่วงปลายรัชกาล (ภาพจาก THE GRAPHIC ฉบับวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2453)

ที่มา. จาก คั่นhardtันโกสินทร์ 2: เทิดพระเกียรติ 100 ปี วันสวรรคตรัชกาลที่ 5 (หน้า 16), โดย ไกรฤกษ์ นานา, 2553, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สมัยปัจจุบัน

การปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้ดำเนินสืบต่อมาเรื่อย ๆ ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ) ทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (พ.ศ. 2490-2516) ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิพระพุทธรูปอดฟ้าในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อหาผลประโยชน์บำรุงพระอาราม การบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล) เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2517-2520) การบูรณปฏิสังขรณ์เป็นไปตามความจำเป็นเร่งด่วนเท่าที่มีงบประมาณในขณะนั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุและสิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาส เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร และพระระเบียง

ต่อมาในสมัยพระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปกสุธรรมหาเถร) เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2520-2534) ท่านได้รับการกิจดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการใหญ่ โดยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนประชาชนผู้มีจิตศรัทธาสมทบทุนในการบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้ปูชนียวัตถุสถานในพระอารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้คงสภาพเรียบร้อย สมบูรณ์ มั่นคงแข็งแรง (พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ) และพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), 2536, หน้า 105-106)

ปัจจุบันพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุที่มีความสำคัญในพระอาราม ที่ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลาให้มีความวิจิตรงดงามอยู่เป็นเนื่องนิตย์ รวมทั้งได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นใหม่ทั้งในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส

ปัจจุบันวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนาม วัดโพธิ์ ได้รับการกำหนดฐานะให้เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหาร เนื่องจากเป็นพระอารามที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นเป็นการส่วนพระองค์ และยังเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

ผังบริเวณปัจจุบัน (พุทธาวาส)

อาณาเขตวัดมีกำแพงทึบสูงระดับศีรษะล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ที่มุมทำเป็นกำแพงย่อมุม ประตูทางเข้าออกเดิมครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มี 13 ประตู ส่วนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อทำใหม่หมดและเพิ่มอีก 3 ประตู รวมเป็น 16 ประตูกว้างใหญ่เท่ากัน ทั้งเปลี่ยนเป็นประตูยอดมงกุฎประดับกระเบื้องเคลือบสีล้วน (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 69) สองข้างซุ้มประตูด้านในตั้งรูปตุ๊กตาจีนหินเขียวขนาดใหญ่ประตูละคู่ (ภาพ 8) ผังบริเวณแบ่งออกเป็น 2 เขต คือ

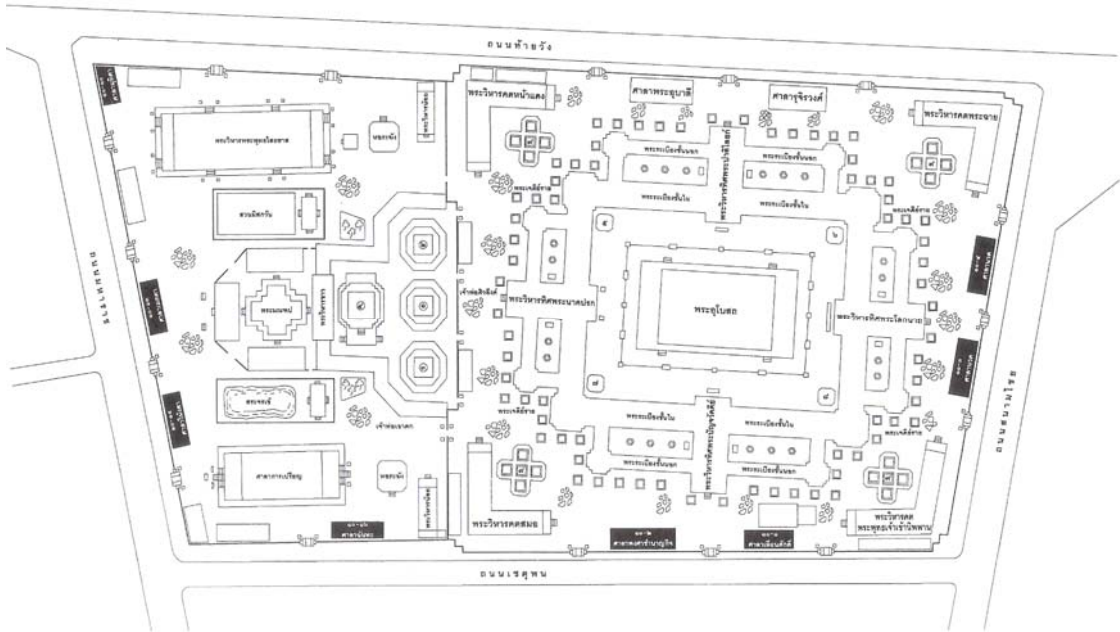
ภาพ 8 ซุ้มประตูยอดมงกุฎประดับกระเบื้องเคลือบที่ตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้เรียงกันสี่ชั้น สวยงาม ด้านในตั้งรูปตุ๊กตาจีนหินเขียวขนาดใหญ่

เขตชั้นใน ประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหารทิศ พระระเบียง พระปรารักษ์ พระเจดีย์หย่อม พระวิหารคด พระเจดีย์ราย 71 องค์

เขตชั้นนอก ประกอบด้วยพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล หอธรรม (พระมณฑป) ศาลาการเปรียญ หอระฆัง วิหารน้อย สวนหย่อม วิหารพระพุทธไสยาส สวนมิสกวัน

การวางแผนผังของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพ 9) มีความตั้งใจแยกกลุ่มอาคารออกเป็น 2 กลุ่มโดยเด็ดขาด โดยใช้กำแพงคั่นเขตทั้ง 2 เขต อาคารกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในเขตชั้นในใช้ระเบียบการจัดวางแผนผังอาคารแบบ *สู่ศูนย์กลาง* (Centralized Organization) มีพระอุโบสถเป็นศูนย์กลางล้อมรอบด้วยพระวิหารทิศและพระระเบียง อาคารกลุ่มรองลงมาอยู่ในเขตชั้นนอกใช้ระเบียบการจัดวางแผนผังอาคารแบบแนวเส้น (Linear Organization) มีพระมณฑปอยู่ตรงกลาง ขนาบด้วยศาลาการเปรียญ และวิหารพระนอน

การทำแผนผังแบบสู่ศูนย์กลางนี้มีนักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องโลกศาสตร์ของมัชฌิมประเทศในชมพูทวีปตามหนังสือไตรภูมิโลกวินิจจยภคที่ได้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ในเวลานั้น (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) อุปมาได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้มีตัวตนขึ้นมาจากมัชฌิมประเทศอันเป็นศูนย์กลางของชมพูทวีป ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่สถาปนาให้กรุงรัตนโกสินทร์เป็นศูนย์กลางของโลกพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน (วัชร วัชรสินธุ์, 2534, หน้า ๙)

ภาพ 9 แผนผังบริเวณเขตพุทธาวาส

ที่มา. จาก *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน* (หน้า 6), โดย นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สิ่งก่อสร้างภายในวัด

พระอุโบสถ

ลักษณะอาคารพระอุโบสถที่เห็นในปัจจุบันนี้เป็นแบบที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวพระอุโบสถตั้งอยู่บนฐานไพที (ภาพ 10) เป็นอาคารหลังคาทรงจั่ว เครื่องบนหน้าจั่วเป็นเครื่องถ่ายองอันประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ตัวอาคารมีเฉลียงรอบ เฉลียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นมุขระเบียงและเป็นทางขึ้นลงพระอุโบสถ เสาเฉลียงทรงสอบไม่มีบัวหัวเสาประดับ พนักระหว่างเสาเฉลียงก่อกำแพงประดับศิลา ด้านนอกสลักภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ 152 ภาพ (ภาพ 11) มีโคลงจารึกบอกเรื่องติดไว้ข้างล่าง เริ่มเรื่องตั้งแต่ทศกัณฐ์ลักนางสีดา ไปจบลงที่สุคริพและ

หนุมานพาพระรามไปกรุงลงกา หยุคพิททัฬ ฌ เเชิงเขามรกต ภาพสลักศิลาเหล่านี้มาจาก ภาพหนังใหญ่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า

หนังใหญ่เป็นการเล่นมหรสพของไทยมาแต่อยุธยาตอนต้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การเล่นหนังใหญ่ต้องใช้ศิลปะชั้นสูงหลายด้าน เพราะเหตุนี้ การเล่นหนังใหญ่จึงเป็นของเล่นให้คิดได้ยาก นับวันแต่จะโทรมลงไป เพื่อให้อนุชนได้ชมภาพตัวหนังดังกล่าว จึงให้เอาตัวหนังใหญ่มาแกะลงบนแผ่นศิลาให้เหมือนหนังฉลุทุกส่วน คิดไว้ให้ชม (เจ้าไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2553, หน้า 21)

ภาพ 10 พระอุโบสถที่ตั้งอยู่บนฐานไพที

ภาพ 11 ภาพสลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์บนแผ่นศิลาที่ผนังระหว่างเสาเฉลียงของพระอุโบสถ

ฝีมือลวดลายจำหลักเหล่านี้ละเอียดประณีตวิจิตรงดงาม มีผู้สนใจงานศิลปะมาลอกภาพกันมาก ภาพรามเกียรติ์เหล่านี้เคยเป็นสินค้าของที่ระลึกสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ ต่อมาแรงกดลวดลายภาพซ้ำ ๆ นับแรมปี ทำให้ลวดลายจางลง จึงมีประกาศห้ามลอกลายภาพอีกต่อไป

ส่วนของกำแพงแก้วล้อมลานพระอุโบสถ มีซุ้มประตู 8 ซุ้ม และซุ้มสีมา 8 ซุ้ม นอกประตูกำแพงแก้วหล่อรูปสาวแปลง (สัตว์ในวรรณคดีมีลักษณะครึ่งเสือครึ่งสิงห์) ไม้ 2 ข้างประตู รวม 16 รูป (ภาพ 12) ซุ้มประตูทำจากศิลาทราย ส่วนยอดทำคล้ายหลังคาชั้นซ้อนของมณฑป มีจุกบนมุมหลังคาชั้นลาดแต่ละชั้น จุกบนมุมดังกล่าวนี้เรียกว่า ลูกถ้วย บนหลังซุ้มสีมาหล่อพระศูลปด้วยโลหะตั้งไว้ซุ้มละองค์ทั้ง 8 ซุ้ม

ภาพ 12 ซุ้มประตูบริเวณกำแพงแก้วล้อมลานพระอุโบสถ ด้านนอกมีรูปสาขงแปลงซุ้มประตูละ 2 ตัว

ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระประธานพระพุทธรูปปฏิมากร (ภาพ 13) พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ หน้าตัก 5 ศอกคืบ 4 นิ้ว ปางสมาธิ ประทับนั่งบนพระรัตนบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตร มีพระสาวกล้อมรอบ 10 องค์ ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้สร้าง รวมทั้งปีที่สร้าง เดิมประดิษฐานอยู่ ณ วัดศาลาสีหน้าฝั่งธนบุรี หรือวัดคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2332 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เชิญมาปฏิสังขรณ์ และประดิษฐานเป็นพระประธานภายในพระอุโบสถ ถวายพระนามว่า พระพุทธรูปปฏิมากร ดังที่ปรากฏในตำนานพระพุทธรูปสำคัญฉบับหอจดหมายเหตุแห่งชาติว่า

พระพุทธรูปเทวปฏิมากรพระองค์นี้ ย่อมนิยมกันว่าเป็นพระพุทธรูปโบราณมีพระลักษณะอันงามยากที่จะหาพระพุทธรูปอื่นมาเปรียบได้ และใครจะเป็นผู้สร้าง และได้สร้างขึ้นเมื่อใดนั้นหาทราบไม่ แต่ปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ว่า เดิมประดิษฐานอยู่ ณ วัดศาลาสีหะเนา คือวัดคูหาสวรรค์บัดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาวัดโพธารามซึ่งเป็นอารามเก่า ให้เป็นพระอารามใหญ่โตสำหรับพระนคร ทรงขนานนามว่า วัดพระเชตุพนฯ ครั้งนั้น จึงโปรดฯ ให้เชิญมาปฏิสังขรณ์สำเร็จแล้ว ทรงบรรจุพระบรมธาตุแล้วเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ถวายพระนามว่า “พระพุทธรูปเทวปฏิมากร” (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 74)

ภาพ 13 พระพุทธรูปเทวปฏิมากร พระประธานภายในพระอุโบสถ

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้อัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาบรรจุไว้ในพุทธอาสน์พระพุทธรูปเทวปฏิมากร ส่วนฐานที่รองรับพระประธานนี้สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นฐานอ่อนโค้งหรือหย่อนท้องช้างซึ่งนิยมมากใน

สมัยอยุธยาตอนปลาย มีผ้าทิพย์ห้อยอยู่ด้านหน้า ตรงกลางผ้าทิพย์ทำเป็นรูปพุ่มอุณาโลมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บริเวณด้านหลังอุณาโลมนั้นเป็นที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระองค์ หน้าพระประธานมีพัดยศหรือตาลปัตรแบบมียอดแหลมซึ่งใช้พระราชทานแก่พระราชาคณะหรือสมเด็จพระราชาคณะ ซึ่งในที่นี้เป็นการอุทิศถวายแด่พระประธาน ด้านล่างมีกาน้ำและเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมเป็นเครื่องอัฐบริขารที่เรียกว่า *เครื่องถมปิด* (สีเหลือง) มาจากคำว่าลูกปิด ทำด้วยโลหะ ตามธรรมเนียมปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาการถวายเครื่องทองให้พระสงฆ์ถือเป็นอาบัติ จึงต้องถวายด้วยเครื่องถมแทน ทางด้านหน้าเป็นโต๊ะหมู่บูชาขนาดใหญ่ประดับเป็นลายดอกพุดตานซึ่งเป็นที่นิยมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้างโต๊ะหมู่บูชามีพระพุทธรูปสมัยอยุธยาแบบเมืองนครศรีธรรมราช หรือพระแบบขนมต้ม เป็นแบบล้านนาตอนต้นแต่อ่อนเตี้ยกว่า สองข้างของโต๊ะหมู่เป็นผู้สำหรับใส่เทียนพรรษา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เขียนขึ้นใหม่แทนของเดิมที่มีอยู่ ผนังช่องระหว่างหน้าต่างเขียนเรื่องในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย คือ เรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 เรื่อง พร้อมจารึกคิดไว้ที่บริเวณเชิงผนังหน้าต่าง เนื้อหาอธิบายถึงประวัติของพระสาวกแต่ละรูป เหตุที่ออกบวช และคุณสมบัติพิเศษที่ได้รับการยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะของพระเถระแต่ละองค์ เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอัญญาโกณฑัญญะ ฯลฯ (ภาพ 14) ผนังเหนือหน้าต่างขึ้นไปเขียนเรื่องพระมหोสดผู้มีปัญญาบารมี (อุ้มกษาดกในมหานิบาต) ผนังคอสอง¹ ทั้ง 2 ข้างเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ คือชั้นจาคุมหาราชิกา และสวรรค์ชั้นอื่น ๆ รวมทั้งภาพพระอาทิตย์ พระจันทร์ นาค ครุฑ คนธรรพ์ กุมภภัณฑ์ นักสิทธิ์ วิทยากร กิณนร หงส์ นกชนิดต่าง ๆ และรูปพระอรหันต์ ด้านล่างบานหน้าต่างเป็นภาพนิทานและสุภามิตของไทยโบราณ เสาในประธานทั้ง 16 ต้น เขียนสีน้ำมันเป็นลายดอกไม้ก้านแย่ง ซึ่งมีรูปโครงเป็นตาข่ายแย่งดอกไม้ก้านก้านสลับกับนก

¹คอสอง คือ องค์กรประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร อันหมายถึงพื้นที่นับตั้งแต่สุดโครงสร้างผนังชุดล่าง อาจจะนับตั้งแต่เหนือบริเวณหัวเสา จนถึง โครงสร้างรับหลังคา

ภาพ 14 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ พระสาวกเอตทัตตะ-เทวอัครสาวกะวัตถุ
 ที่มา. จาก จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3: ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม
 (หน้า 152), โดย สันติ เล็กสุขุม, 2548, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

เรื่องประวัติพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาลเขียนไว้ที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง
 ประตู นับเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
 เลือกรรเรื่องปรัมปราคติแนวใหม่นอกเหนือจากพุทธประวัติ ทศชาดก และไตรภูมิ-
 โลกสัตถฐาน ที่นำมาเขียนเป็นภาพกันมาแต่ก่อนจนเป็นแบบแผนประเพณี การที่เลือก
 เรื่องปรัมปราคติแนวใหม่ มีภาพจากผู้คนในสังคมระดับต่าง ๆ ในรัชกาลนั้น สอดคล้อง
 กับการจัดทำจารึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้ความรู้แพร่หลายไป
 ในวงกว้าง (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 119)

นอกจากนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถนั้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะจีนและแฝงภาพสะท้อนเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวจีนไว้อีกด้วย เช่น ภาพอาคารบ้านเรือนสิ่งก่อสร้าง ภาพของคนจีนที่มีเอกลักษณ์บ่งบอกได้อย่างชัดเจนในด้านการแต่งกายและทรงผม ภาพคนจีนส่วนใหญ่ที่ปรากฏจะแสดงความขะมักเขม้นในการประกอบสัมมาอาชีพซึ่งภาพที่โดดเด่นคือภาพคนจีนกำลังเจรจาธุรกิจ การพายเรือขายของ และการค้าสำเภา ซึ่งแตกต่างจากภาพแต่งกายแบบคนไทยที่มีอิริยาบถทั่วไปคือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นส่วนใหญ่ ภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงจังหวะที่ได้รับการสนับสนุนให้ประกอบการงานได้เต็มที่ไม่มีกีดกัน ประกอบกับชาวจีนได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักทำให้สามารถสร้างหลักฐานได้รวดเร็ว (อารุจ ปรีดิยาพันธ์, 2550, หน้า 71-72)

บานหน้าต่างพระอุโบสถด้านนอกปิดทองประดับกระจกลายแก้วชิงดวง ด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นแบบตราเจ้าคณะสงฆ์ บานประตูด้านนอกประดับมุก เป็นลายภาพเรื่องรามเกียรติ์ ด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปพืดยศพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสี ในกรุงและหัวเมือง จัดวางตามทิศที่ตั้งจริงของหัวเมืองนั้น ๆ

พระมหาธาตุ (พระปรารักษ์) ตั้งอยู่ประจํามุมทั้ง 4 บริเวณลานรอบพระอุโบสถ (ภาพ 15) สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์ที่ประดิษฐานด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านหน้าพระอุโบสถนามว่า *พระพุทธมิ่งมงคลกายพ้นชนามหาสถูป* ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ นามว่า *พระพุทธรธรรมจักรปวัตนะปาทุกามมหาสถูป* ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ หลังพระอุโบสถนามว่า *พระพุทธรวิไฉยปิฎกเกตุจิมรามมหาสถูป* และด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นามว่า *พระพุทธรอภิธรรมธรวาสีปริกขารามมหาสถูป*

ภาพ 15 พระมหาธาตุ (พระปรางค์) ตั้งอยู่ประจํามุมทั้ง 4 บริเวณลานรอบพระอุโบสถ

ลักษณะของพระมหาธาตุนี้เป็นแบบรัตน โกสินทร์ซึ่งได้พบเห็นมาแล้วตั้งแต่ สมัยอยุธยา โดยได้รับอิทธิพลมาจากปราสาทรูปแบบเขมร ในซุ้มจรณะหรือช่องเว้าบน องค์เจดีย์ซึ่งนิยมใช้ประดิษฐานพระพุทธรูป มีรูปเทวดาคือพระขรค์ประดับอยู่ทั้ง 4 ด้าน การมีเทวรูปประดับภายในจรณะซุ้มของพระมหาธาตุทั้งสี่ดังกล่าว แตกต่างจาก แบบแผนในสมัยกรุงเก่าซึ่งจรณะโดยทั่วไปมิได้ไว้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป การ ประดิษฐานรูปเทวดาจึงคงเป็นแบบอย่าง que เริ่มมีหรือเริ่มนิยมในสมัยรัตน โกสินทร์ (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 103)

พระวิหารทิศ

พระวิหารทิศ (ภาพ 16) เป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของ พระอุโบสถมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เช่นเดียวกับสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ภายในวัดในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นอาคารที่เชื่อมระหว่างพระระเบียงคด ชั้นนอกและชั้นในที่ล้อมรอบพระอุโบสถ มีทั้งหมด 4 หลังประจำแต่ละทิศ ประกอบด้วย มุขด้านหน้าและด้านหลัง ภายในได้รับการออกแบบให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป

ภาพ 16 พระวิหารทิศ

พระวิหารทิศตะวันออก

มุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธรูปมารวิชัย ประทับนั่งใต้ต้นมหาโพธิ์ หน้าตัก 3 ศอกคืบ (ภาพ 17) พระพุทธรูปมารวิชัยองค์นี้เป็นพระพุทธรูปโบราณ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง และปีที่สร้าง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เชิญลงมาจาก วัดเขาอินทร์เมืองสวรรคโลก ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในสภาพชำรุดและไม่มีพระกร พระองค์โปรดให้ปฏิสังขรณ์ แล้วเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหน้า ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีสวรินทราธิราช ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายพระนามใหม่ว่า พระพุทธรูปมารวิชัย อภัยประปักษ์ อัครพฤกษโพธิภิรมย อภิสมพุทธรูปพิตร (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 79-81)

มุขด้านหลังประดิษฐาน พระพุทธรูปโลกนาถ ปางห้ามพระแก่นจันทร์ประทับยืน สูง 20 ศอก (ภาพ 18) พระพุทธรูปองค์นี้มีพระนามมาแต่เดิมว่า พระโลกนาถศาสดาจารย์ เดิมประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระบรมมหาราชวังสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาต้องเสียดินแดนให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ปราสาทราชวังรวมทั้ง วัดวาอารามต่าง ๆ ถูกทหารพม่าเผาทำลาย และถูกทิ้งร้างมาเป็นเวลานาน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดให้เชิญพระโลกนาถศาสดาจารย์ซึ่งอยู่ในสภาพชำรุดปรักหักพังลงมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ ทรงปฏิสังขรณ์และเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหลัง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายสร้อยพระนามพระโลกนาถศาสดาจารย์ว่า พระพุทธรูปโลกนาถราชมหาสมมตวงศ องคอนันตญาณศัพท์พิณูญ สยัมภูพุทธรูปพิตร (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 76-78)

ผนังมุขหน้าเขียนภาพปฐมสมโพธิกถา ตั้งแต่มหาพิเนษกรรมจนถึงมารวิชัย ผนังมุขหลังเขียนนอศุภ 10 ญาณ 10

พระวิหารทิศใต้

มุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธรูปชินราช หน้าตัก 5 ศอกคืบ กับนิ้วหนึ่ง มีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 นั่งฟังพระธรรมเทศนา (ภาพ 19) ผนังมุขหน้าเขียนภาพเทศนาธรรมจักรถึงธาตุอันตรธาน ผนังมุขหลังเขียนเรื่องฎีกาพาหุง 8 บท

พระวิหารทิศตะวันตก

มุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธรชินศรี หน้าตัก 5 ศอกคืบ กับนวิหนึ่ง เป็น พระพุทธรูปปางนาคปรก (ภาพ 20) ผนังมุขหน้าเขียนเรื่องพระเกษราตุ ผนังมุขหลังเขียน เรื่องพระพุทธรบาท 5 รอบ

ในตำนานพระพุทธรูปสำคัญฉบับหอจดหมายเหตุแห่งชาติระบุว่า พระบาท-สมเด็จพะพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เชิญพระพุทธรูปหน้าตัก 4 ศอก 5 นิ้ว มาแต่พระนครศรีอยุธยา ทรงปฏิสังขรณ์เสร็จแล้วเชิญประดิษฐานในพระวิหารทิศใต้ ถวายพระนามว่า พระพุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักร มีพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ฟังพระธรรม เทศนาด้วย และพระพุทธรูปหน้าตัก 3 ศอกคืบ 10 นิ้ว เชิญมาแต่เมืองลพบุรี ทรง ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้วเชิญประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันตก ถวายพระนามว่า พระนาคปรก มีพระยานาคและต้นจิกประกอบอยู่ด้วย ต่อมาเมื่อการฉลองพระอาราม เสร็จแล้ว ทรงโปรดให้เชิญพระพุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักรและพระนาคปรกไป ประดิษฐาน ณ พระวิหารวัดมหาธาตุ แล้วโปรดให้เชิญพระพุทธรชินราชและพระพุทธร-ชินศรี หน้าตัก 5 ศอกคืบกับนวิหนึ่งเท่ากันทั้ง 2 พระองค์ มาจากเมืองสุโขทัย โปรดให้ ช่างซ่อมแซมตกแต่ง เสร็จแล้วเชิญพระพุทธรชินศรีประดิษฐานแทนที่ในพระวิหารทิศ ตะวันตกมุขหน้า และเชิญพระพุทธรชินราชประดิษฐานในพระวิหารทิศใต้มุขหน้า ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายสร้อยพระนามพระพุทธรชินราชว่า พระพุทธร-ชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนา นราศภพพิตร และถวายสร้อยพระนาม พระพุทธรชินศรีว่า พระพุทธรชินศรีมุนีนารถ อรุคอาศนบรรลึงก อุทซังทิสภาคย์นาคปรก-ดิหลกภพพิตร (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 84-85)

พระวิหารทิศเหนือ

มุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธรปาติไลย มีช้างถวายคนโทน้ำ มีลิงถวายรวงผึ้ง (ภาพ 21) ผนังมุขหน้าเขียนเรื่องจตุรภูมิ ผนังมุขหลังเขียนเรื่องธุดงค์ 13

พระพุทธรปาติไลยประทับนั่งห้อยพระบาททองคำนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธรยอด-ฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสร้างขึ้นใหม่เป็นพระพุทธรูปหล่อปิดทองสูง 8 ศอกคืบ 5 นิ้ว ทรงเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศเหนือมุขหน้าถวายพระนามว่า พระป่าเลไลย รวมทั้งโปรดให้หล่อรูปช้างถวายคนโทน้ำ และรูปวานรถวายรวงผึ้ง ต่อมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายสร้อยพระนามว่า พระพุทธปาไลโดย ภริณี-
ไตรวิเวก เอกจาริกสมาจาร วิมุตติญาณบพิตร (นิยะคา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 86-87)

ภาพ 17 พระพุทธมารวิชัยประทับนั่งใต้ต้นมหาโพธิ์ มุขหน้าพระวิหารทิศตะวันออก

ภาพ 18 พระพุทธโลกนาถปางห้ามพระแก่นจันทน์ มุขด้านหลังพระวิหารทิศตะวันออก

ภาพ 19 พระพุทธชินราชมีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 นั่งฟังพระธรรมเทศนา มุขด้านหน้า
พระวิหารทิศใต้

ภาพ 20 พระพุทธชินศรีปางนาคปรก มุขด้านหน้าพระวิหารทิศตะวันตก

ภาพ 21 พระพุทธปาติไลย มีช้างถวายคนโทน้ำ มีลิงถวายรวงผึ้ง มุขด้านหน้าพระวิหาร
ทิศเหนือ

อาคารพระระเบียง

ระเบียงรอบพระอุโบสถสร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นอาคารยาว
รูปเหมือนกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าซ้อนกัน 2 ชั้น ทำหน้าที่ปิดล้อมและเป็นทางเข้าออก
พระอุโบสถ พระระเบียงชั้นนอกมีขนาดเล็กกว่าพระระเบียงชั้นใน ออกแบบให้วางซ้อน
อยู่ด้านนอกโดยรอบ แต่แทนที่พระระเบียงชั้นนอกจะโอบล้อมพระระเบียงชั้นในไว้
ทั้งหมด กลับสร้างให้หักเลี้ยวเข้าชนกับอาคารพระระเบียงคดชั้นใน ทำให้เกิดมุมหยักที่
เรียกว่า *ย่อมุมสิบสอง* ซึ่งมุมหยักนี้ถือเป็นลักษณะทางศิลปะที่โดดเด่นของวัด และถูก
นำไปใช้ออกแบบอาคารอื่น ๆ ภายในวัดด้วย

งานออกแบบสถาปัตยกรรมพระระเบียง ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแห่งนี้
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2506, หน้า 32) ทรงมี
พระดำรัสยกย่องว่า “การคิดวางพระระเบียงเล็กซ้อนพระระเบียงใหญ่ แต่ไม่วกอ้อมไป
โดยรอบ เป็นความคิดอย่างวิเศษ ไม่มีที่ไหนทำได้เหมือน เป็นความคิดอันดีสมควรจะ
สรรเสริญยิ่งนัก”

ระหว่างพระระเบียงทั้ง 2 ที่ซ้อนกันอยู่ ทำให้เกิดที่ว่างซึ่งเรียกว่า ซาลา เป็นที่ว่าง ไม่มีหลังคาคลุม ตั้งละหินที่ฐานมีจินแบก (ภาพ 22) และปลูกพันธุ์ไม้ ลานนี้ใช้เป็น ทางเดินผ่านจากพระระเบียงชั้นในออกสู่พระระเบียงชั้นนอก

ภาพ 22 ซาลาระหว่างพระระเบียงคดชั้นนอกและชั้นใน เป็นที่ว่างไม่มีหลังคาคลุม ตั้งละหินที่ฐานมีจินแบก

พระระเบียงชั้นในมีขนาดใหญ่กว่าพระระเบียงชั้นนอก ปิดล้อมลานพระอุโบสถผนังด้านนอกปิดทึบตั้งพระพุทธรูปตลอดแนวอาคาร ในพระระเบียงชั้นนอกมีพระพุทธรูปตั้งประจำอยู่ 244 องค์ (ภาพ 23) และในพระระเบียงชั้นในมีพระพุทธรูปประจำอยู่ 150 องค์ (ภาพ 24) เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอัญเชิญมาจากวัดร้างตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา ดังที่ปรากฏในจารึกว่า

... แลในพระอุโบสถพระวิหารพระระเบียงนั้นเชิญพระพุทธรูปดิมากรอันหล่อด้วยทองเหลืองทองสำฤท ชำรุดปรักหักพังอยู่ณะเมืองพระพิษณุโลกเมือง

สวรรคโลกเมืองสุโขทัยเมืองลพบุรี เมืองกรุงเก่าวัดศาลาลี้หน้าใหญ่น้อยพัน
สองร้อยสี่สิบแปดพระองค์มา ให้ช่างหล่อต่อพระสอพระเศียรพระหัตถ์พระบาท
แปลงพระภักตร์พระองค์ให้งาม... จัดพระพุทธรูปใส่ในพระระเบียงชั้นใน
ชั้นนอกและพระวิหารคด เป็นพระพุทธรูปมาแต่หัวเมือง ชำรุดปติสังขรณ์ขึ้น
ใหม่หกร้อยแปดสิบเก้าพระองค์พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูนสำหรับอารามชำรุดอยู่
ร้อยแปดสิบสามพระองค์ เข้ากันเป็นพระพุทธรูปแลพระอรหรรตต์แปดร้อยเจด
สิบสองพระองค์ลงรักปิดทองสำเร็จ เหลื่อนั้นเข้าทูลละอองธุลีพระบาทสัปรุช-
ทายกรับไปบุณะไว้ในพระอารามอื่น . . . (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 52-53)

ภาพ 23 พระระเบียงคดชั้นนอก

ภาพ 24 พระระเบียงคดชั้นใน

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (2532, หน้า 53-56) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ระหว่างที่เสียดกรุงศรีอยุธยาและแผ่นดินเป็นจลาจล วัดต่าง ๆ ในหัวเมืองเหล่านี้จำนวนมากได้กลายเป็นวัดร้าง ปรักรักษาพังขาดคนดูแลบำรุงรักษา พระองค์จึงโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปโบราณดังกล่าวซึ่งส่วนใหญ่ชำรุดทรุดโทรม มาทำการบูรณปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณ์ แล้วเอาปูนพอกแปลงพัสดุให้เป็นแบบเดียวกัน มีขนาดเท่า ๆ กัน ประดิษฐานไว้ที่พระระเบียงรอบพระอุโบสถ และเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ปูนที่พอกเอาไว้เริ่มกะเทาะออก จึงปรากฏเห็นภายในว่าพระพุทธรูปที่ภายนอกเป็นปูนเหล่านี้ แท้จริงแล้วหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ มีทั้งแบบเชียงแสน สุโขทัย อุทอง ลพบุรี และอยุธยา ต่อมาทางวัดได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปดังกล่าวด้วยวิธีลงรักปิดทอง ในส่วนที่เกี่ยวกับการบูรณะเมื่อครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น คงเป็นรสนิยมของศิลปะในสมัยนั้นที่นิยมความมีขนาดเท่ากัน เพื่อความเป็นระเบียบในการจัดวาง จึงได้เอาปูนพอกพระพุทธรูปโบราณเหล่านั้น

โดยปั้นปูนพอกให้พระพุทธรูปมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 1 และมีขนาดใกล้เคียงกันอันเป็นขนาดที่โบราณนิยมสร้าง

นอกจากนี้ กิตติวดี ชาญประ โคน (2547) ได้ทำการศึกษาพระพุทธรูปภายในพระระเบียงคดชั้นในพบว่ารูปแบบเดิมของพระพุทธรูปเหล่านี้มีทั้งแบบเชียงแสน สุโขทัย อุ่งทอง และอยุธยา ซึ่งจำแนกออกได้เป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสน 4 องค์ แบบสุโขทัย 62 องค์ แบบอุ่งทอง 37 องค์ แบบอยุธยา 30 องค์ และพระพุทธรูปที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธศิลป์แบบรัตนโกสินทร์กับพุทธศิลป์เดิมอีก 17 องค์ อีกทั้งตำแหน่งการจัดวางพระพุทธรูปยังอาจมีความหมายถึงแหล่งความเป็นมาของพระพุทธรูปนั้นด้วย กล่าวคือ พระพุทธรูปแบบเชียงแสนและพระพุทธรูปแบบสุโขทัยนั้นแหล่งกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือ จึงจัดไว้ที่พระระเบียงด้านทิศเหนือเป็นส่วนใหญ่เรียงลงมาตามพระระเบียงด้านทิศตะวันตกจนถึงพระระเบียงด้านทิศใต้ ซึ่งส่วนใหญ่จัดวางพระพุทธรูปแบบอยุธยาและแบบอุ่งทองซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของแหล่งข้างต้น และวางเรียงพระพุทธรูปแบบอยุธยาและแบบอุ่งทองไว้ที่พระระเบียงด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้าพระอุโบสถ อันอาจหมายถึงเป็นการให้ความสำคัญ รวมทั้งพระพุทธรูปที่ประจำอยู่ที่มุมพระระเบียงทั้งสี่มุม นอกจากจะมีขนาดใหญ่กว่าที่ด้านพระระเบียงแล้ว ยังเป็นพระพุทธรูปแบบอยุธยาอีกด้วย

ด้านในเป็นแนวเสารับโครงสร้างหลังคาตลอดแนว และที่คอสองของระเบียงคดชั้นในนี้แต่เดิมเคยมีภาพวาดหัวเมืองขึ้นกรุงสยาม จำนวน 374 เมือง มีศิลาจารึกบอกเรื่องติดไว้ข้างใต้ จัดวางไว้ตามตำแหน่งที่ตั้งตามทิศจริงของเมืองนั้น ๆ ปัจจุบันภาพเหล่านี้ลบเลือนไปหมด เหลือเพียงจารึกบอกชื่อเมืองเป็นบางแห่งเท่านั้น

พระเจดีย์ห้อยอมและพระเจดีย์ราย

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีชื่อเสียงทางด้านความงดงามของพุทธสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากภายในวัด จนกล่าวได้ว่า เป็นวัดที่มีพระเจดีย์มากที่สุดในประเทศไทย อันประกอบไปด้วยเจดีย์ 4 ประเภท คือ พระเจดีย์ห้อยอม พระเจดีย์ราย พระปรารักษ์ และพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล

พระเจดีย์ห้อยมสร้างเมื่อครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก-
มหาราช อยู่ที่มุมนอกทั้งสี่ของพระระเบียงคดชั้นนอก แต่ละมุมก่อพระเจดีย์ 5 องค์ บน
ฐานเดียวกัน อันเป็นที่มาของชื่อเรียก *พระเจดีย์ห้อยม* (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า
52) ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองสี่องค์ล้อมองค์กลางซึ่งมีขนาดใหญ่
และสูงกว่า ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันซึ่งมีชื่อเรียกทางช่างว่า *ฐานไพที* (ภาพ 25)

ภาพ 25 พระเจดีย์ห้อยม พระเจดีย์ 5 องค์บนฐานเดียวกันมีชื่อเรียกทางช่างว่า *ฐานไพที*

พระเจดีย์รายมีทั้งหมด 71 องค์ สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ออกแบบจัดวางอย่างเป็นระเบียบให้รายล้อมอยู่นอกวงพระระเบียงชั้นนอก ลักษณะเป็น
เจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองแบบประเพณีนิยมประดับกระเบื้องเคลือบสีและศิลา
เขียวเหมือนกันทุกองค์ เป็นพระเจดีย์ขนาดเล็กที่สุดในพระเจดีย์ทั้ง 4 ประเภท (ภาพ 26)
พระเจดีย์รายของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม
ไม้สิบสองที่งามที่สุดของยุครัตนโกสินทร์ (โชติ กัลยาณมิตร, 2548, หน้า 152-153)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จไปทรงตรวจกับพระยา-
โบราณราชธานินทร์ ทรงเห็นว่าพระเจดีย์รายเหล่านี้ พระราชประสงค์เดิมคงหมายให้ก่อ
ไว้บรรจุพระอัฐิพระราชวงศ์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 62) รวมพระเจดีย์รายที่
สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระเจดีย์ห้อยมที่สร้างไว้ก่อน
หน้านี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นจำนวน 91 องค์

ภาพ 26 พระเจดีย์ราย

พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล (ภาพ 27-28)

พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ

สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งทรง
โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธารามเป็นการใหญ่ในปี พ.ศ. 2333 ดังที่ปรากฏในจารึกว่า
... รุ่งขึ้นณวันศุกร์ เดือนสามขึ้นสิบค่ำปีชาลน้อศกเพลาเช้าสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์เสนาพฤฒามาตย์
ราชปโรหิตโหราจารย์มายังที่ลานพระมหาเจดีย์ จึงให้ชักชะลอพระพุทธรูปติมากร

ศรีสรรเพชญ์อันชำระรับมาแต่กรุงเก่า เข้าวางบนรากได้ศุภฤกษ์ประ โคมห้อง
 กลองแตรสังข์ดุริยางคนครีปีพาทย์ เสด็จทรงวางอิฐทองอิฐนากอิฐเงินก่อราก
 ข้างทุลลองทูลีพระบาททั้งปวงระดมกันก่อถาน กว้างแปดวาถึงที่บันจู่จึงเชิญ
 พระบรมธาตุแลฉลองพระเจี๊วแก้วองค์หนึ่ง พระเจี๊วทององค์หนึ่งพระเจี๊ว
 นากองค์หนึ่ง บันจู่ในห้องพระมหาเจดีย์ แล้วก่อสร้างต่อไปจนสำเร็จยกยอดสูง
 แปดสิบสองศอกกระทำพระระเบียงล้อมสามด้าน ผ่นนั้นเขียนนิยายรามเกียรติ์
 จึงถวายนามพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์คาถา . . . (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544,
 หน้า 51-52)

พระศรีสรรเพชญ์นี้ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยาได้โปรดให้สร้าง
 ขึ้น เป็นพระพุทธรูปยืนสูง 8 วา หรือ 16 เมตร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์แล้วหุ้มทองคำแท้
 หนัก 286 ชั่ง ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์มาตลอดจนกระทั่ง
 เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ทหารพม่าเอาไฟสุ่มลอกทองคำที่
 หุ้มพระศรีสรรเพชญ์กลับไปเมืองพม่า จึงทำให้แกนสัมฤทธิ์ข้างในชำรุดหักพังลงมา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้อัญเชิญแกนสัมฤทธิ์นั้นมายัง
 กรุงเทพฯ และมีพระราชดำริจะหล่อให้เป็นพระพุทธรูปตามแบบเดิม แต่สมเด็จพระ
 พระราชาคณะทั้งปวงถวายคำแนะนำว่าพระพุทธรูปองค์นี้เคยหล่อเป็นพระพุทธรูป
 มาแล้วครั้งหนึ่งจึงไม่ควรนำเข้ากองไฟอีกเป็นครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด-
 ฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดให้นำซากพระศรีสรรเพชญ์ที่เป็นแกนสัมฤทธิ์มาบรรจุไว้
 ในเจดีย์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ และถวายพระนามพระเจดีย์ตามพระพุทธรูป
 ว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์คาถา ซึ่งก็คือพระเจดีย์องค์กลางสี่เจี๊วที่ปรากฏอยู่ใน
 ปัจจุบัน (วัดโพธิ์, ม.ป.ป., หน้า 198)

ลักษณะของพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์คาถาเป็นการสืบต่อสถาปัตยกรรมของ
 อยุธยาตอนปลายคือทำเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้ยี่สิบ แต่ต่างกันที่ศิลปอยุธยาจะมีส่วนยอด
 ซ้อนกันเป็นแฉ่น ๆ ที่เรียกว่า ปล้องไฉน แต่พระเจดีย์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้
 จะมีส่วนยอดเป็นบัวกลุ่มซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมในสมัย
 รัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการบูรณะเพิ่มเติมโดยใช้
 กระเบื้องเคลือบสีเจี๊วประดับเป็นลายดอกไม้

พระมหาเจดีย์คิลกธรรมกถนิทาน และพระมหาเจดีย์มณีบัตบริหาร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ซ่อมพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ดาญาณที่ชำรุดลง และในคราวเดียวกันนั้นได้โปรดให้สร้างพระมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้นอีก 2 องค์ เท่ากับพระมหาเจดีย์องค์เดิม อยู่ทางทิศเหนือ 1 องค์ และทางทิศใต้ 1 องค์ ประดับลวดลายอย่างพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ดาญาณ แต่ใช้กระเบื้องเคลือบสีเหลืองรวมเป็น 3 องค์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 62) องค์กลางสีเขียวหรือพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ดาญาณนั้นทรงอุทิศถวายสมเด็จพระอัยกาธิราช หรือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1 องค์ทางด้านทิศเหนือมีสีเหลืองอ่อน ทรงสร้างอุทิศถวายสมเด็จพระบรมราชชนก หรือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 2 เมื่อสร้างเสร็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า *พระมหาเจดีย์คิลกธรรมกถนิทาน* ส่วนพระมหาเจดีย์องค์ทางทิศใต้สีเหลืองเข้มโปรดให้สร้างอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลในพระองค์เอง ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 มีชื่อว่า *พระมหาเจดีย์มณีบัตบริหาร* (วัดโพธิ์, ม.ป.ป., หน้า 199)

อย่างไรก็ตามเรื่องสีกระเบื้องพื้นรวมทั้งชื่อของพระมหาเจดีย์ทั้งสองที่สร้างขึ้นใหม่มีข้อมูลที่ต่างกันไปบ้าง สำหรับที่กล่าวอยู่ใน *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3* เจ้าพระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียง (2538, หน้า 64) มีว่า

พระมหาเจดีย์สององค์ที่สร้างใหม่นั้น องค์หนึ่งอุทิศถวายรัชกาลที่ 2 เฉลิมพระนาม พระมหาเจดีย์คิลกธรรมกถนิทาน ประดับด้วยกระเบื้องขาว และพระมหาเจดีย์มณีบัตบริหาร ประดับด้วยกระเบื้องสีเหลือง อุทิศเป็นส่วนในพระองค์

พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4

พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นโดยถ่ายแบบมาจากเจดีย์วัดสวนหลวงสวารักษ์ที่พระนครศรีอยุธยา แต่ไม่ได้พระราชทานนามไว้ ภายหลังเรียกกันว่าเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 หรือ พระเจดีย์แบบศรีสุริโยทัย (พระรัตนเวที, 2503, หน้า 10)

สำหรับเจดีย์ต้นแบบที่พระนครศรีอยุธยา นั้น จดหมายเหตุรับสั่งในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรียกชื่อเจดีย์ที่ให้ไปถ่ายแบบมาว่า *เจดีย์วัดสวนหลวงสภ-สวรรัย* (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545, หน้า 257) จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 กราวเสด็จมาที่วัดสวนหลวง-สภสวรรัย โปรดเกล้าฯ ให้เรียก *เจดีย์ศรีสุริโยทัย* (*ประชุมพงศาวดารฯ*, 2512, หน้า 200) ในที่นี้จึงหมายถึงเจดีย์องค์เดียวกัน

ที่โปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายแบบพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยซึ่งเป็นพระเจดีย์ทรงเหลี่ยม นับว่าผิดจากพระราชนิยมในพระเจดีย์ทรงระฆังกลม แต่น่าจะเป็นพระราชนิยมที่เหมาะสม เพราะหากโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระเจดีย์ทรงระฆังกลม ย่อมขัดแย้งและกีดขวางพื้นที่แวดล้อมในบริเวณเดียวกันนั้น ซึ่งมีพระมหาเจดีย์เหลี่ยมทั้งสามองค์อยู่ก่อน รวมทั้งพื้นที่เกี่ยวเนื่องที่มีบรรดาพระเจดีย์ห่อมและพระเจดีย์รายจำนวน 91 องค์ ซึ่งก็ล้วนเป็นพระเจดีย์เหลี่ยม-พระเจดีย์ทรงเครื่อง (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 109)

คราเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้จะเสด็จสวรรคตได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความว่า

พระเจดีย์วัดพระเชตุพนนั้นกลายเปนใส่คะแนนพระเจ้าแผ่นดินไป ถ้าจะใส่คะแนนอยู่เสมอจะไม่มีที่สร้าง ควรจะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งสี่พระองค์นั้นท่านได้เห็นกันทั้งสี่พระองค์ จึงควรมีพระเจดีย์อยู่ด้วยกัน ต่อไปอย่าให้ต้องสร้างทุกแผ่นดินเลย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552, หน้า 205-206)

ภาพ 27 (จากซ้าย-ขวา) พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 4

ภาพ 28 (จากซ้าย-ขวา) พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และ รัชกาลที่ 4

พระมหาเจดีย์ทั้ง 4 องค์ ล้อมรอบด้วยอาคารพระระเบียง เป็นพระระเบียงหักมุม มี 3 ด้าน ด้านทิศตะวันออกทำเป็นกำแพงแก้ว ภายในพระระเบียงประดิษฐาน พระพุทธรูปยืนฐานละ 3 องค์ รวมทั้งสิ้น 135 องค์ (ภาพ 29) ชุ่มประตู่ทางเข้าออกเป็น ทรงฝรั่งประดับกระเบื้องเคลือบเป็นปูนปั้นลายไม้ดอกคาบเครือ นอกประตูตั้งรูปจีนหิน เจียวสูง 4 ศอก

ภาพ 29 พระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ล้อมรอบพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

พระวิหารคด

ใช้เป็นทีประดิษฐานพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเป็นพุทธรูชาและเป็นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้เดินจงกรม เป็นอาคารโถงด้านสกัดหักเข้ามุมตั้งขนานกับแนวกำแพงอยู่มุมพระเจดีย์ห่อมฐานเดียวห้องค์ แผนผังเป็นรูปตัว L หน้าบันทำเป็นภาพแกะสลักไม้ปูนดำเป็นภาพการบรรเทาภัยระหว่างฝ่ายธรรมะกับอธรรมในเรื่องรามเกียรติ์ (ภาพ 30)

ภาพ 30 พระวิหารคด หน้าบันทำเป็นภาพแกะสลักไม้ปูนตำเรื่องรามเกียรติ์

หน้าบันพระวิหารคดพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน (ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้) แสดงภาพพระลักษณะรบกับกุมภกรรณ และพระศัตรูรบกับนนยูพัตร์

หน้าบันพระวิหารคดสมอ (ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้) แสดงภาพพระศัตรูรบกับนนยูพัตร์ และพระรามรบกับมังกรกัณฐ์

หน้าบันพระวิหารคดหน้าแดง (ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) แสดงภาพหนุมานรบกับทศคีรีวัน ทศคีรีธร และพระรามรบกับแสงอาทิตย์

หน้าบันพระวิหารคดพระฉาย (ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) แสดงภาพพระรามรบกับมังกรกัณฐ์ และพระลักษณะรบกับอินทรชิต

ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญคือพระอุโบสถเดิมของวัดโพธาราม แพนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (ภาพ 31) ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน พระพุทธศาสดา หน้าตัก 4 ศอก

ประทับนั่งบนบัลลังก์ภายใต้พระเศวตฉัตร ที่มุขตะวันออกเขียนเรื่องปรตกตาแสดง
 ปรต 12 จำพวกอันทำบาปต่าง ๆ กัน ที่คอสองมุขตะวันตกเขียนภาพนิริยกตา คือ
 มหานรก 8 อุตสฺสุนรก 4 ยมโลจิกนรก 10

ภาพ 31 ศาลาการเปรียญ

พระพุทธศาสดาองค์นี้ไม่ปรากฏนามผู้สร้างและปีที่ก่อสร้าง เป็นพระประธานอยู่ในพระอุโบสถตั้งแต่ครั้งแรกสร้างวัดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายพระนามว่า พระพุทธศาสดา มหากรุณาतिकุณ สุนทรธรรมทาน บราณสุคตบพิตร (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 88)

หอธรรม (พระมณฑป)

หอธรรมเก่าสร้างมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สถาปนาขึ้นใหม่ทั้งหมดให้มีหลังคาเป็นยอดมงกุฎ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 65) ใช้เป็นที่

ประดิษฐานพระไตรปิฎก กลุ่มอาคารประกอบด้วยตัวมณฑป และกำแพงศาลาทิศพระมณฑป ลักษณะของพระมณฑปมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมตัดมุมซ้อน 2 ชั้น ผนังชั้นนอกย่อมุมไม้สิบหก หลังคาทรงปราสาทก่อด้วยอิฐฉาบปูนติดกระเบื้องเคลือบเป็นลายดอกไม้ เครื่องบนติดกระเบื้องเคลือบทำเป็นยอดกลางทรงมงกุฎครอบอยู่บนสันหลังคาจัตุรมุข สวยงามโดดเด่น แสดงออกถึงรสนิยมอย่างจีนชัดเจน โดยเฉพาะที่งานประดับกระเบื้องเคลือบสี รวมทั้งที่เสาพนักกระเบื้องตั้งรูปสิงโตหินแบบจีน ประดับพนักกระเบื้องด้วยกระเบื้องปรู บานประตูทางเข้าเขียนลายรดน้ำเป็นรูปเทพดาขึ้นแท่น ผนังภายในเขียนจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังคายนา 9 ครั้ง (ภาพ 32)

ภาพ 32 หอธรรม (พระมณฑป)

พระมณฑปล้อมรอบด้วยศาลาทิศ 3 หลัง (ภาพ 33) ภายในศาลาทิศทั้ง 3 หลังนี้มีภาพจิตรกรรมเรื่องกำเนิดรามเกียรติ์ ประเพณีรามัญกวนข้าวทิพย์ เป็นต้น ผนังภายนอกมีศิลาจารึกโคลงโลกนิติ ปัจจุบันศาลาทิศทั้ง 3 หลังใช้เป็นพิพิธภัณฑ์อันประกอบด้วยห้องจัดแสดงคัมภีร์ไบเบิล หนังสือสมุดไทย ห้องจัดแสดงเครื่องถ้วย เครื่องแก้ว และห้องจัดแสดงพระพุทธรูป

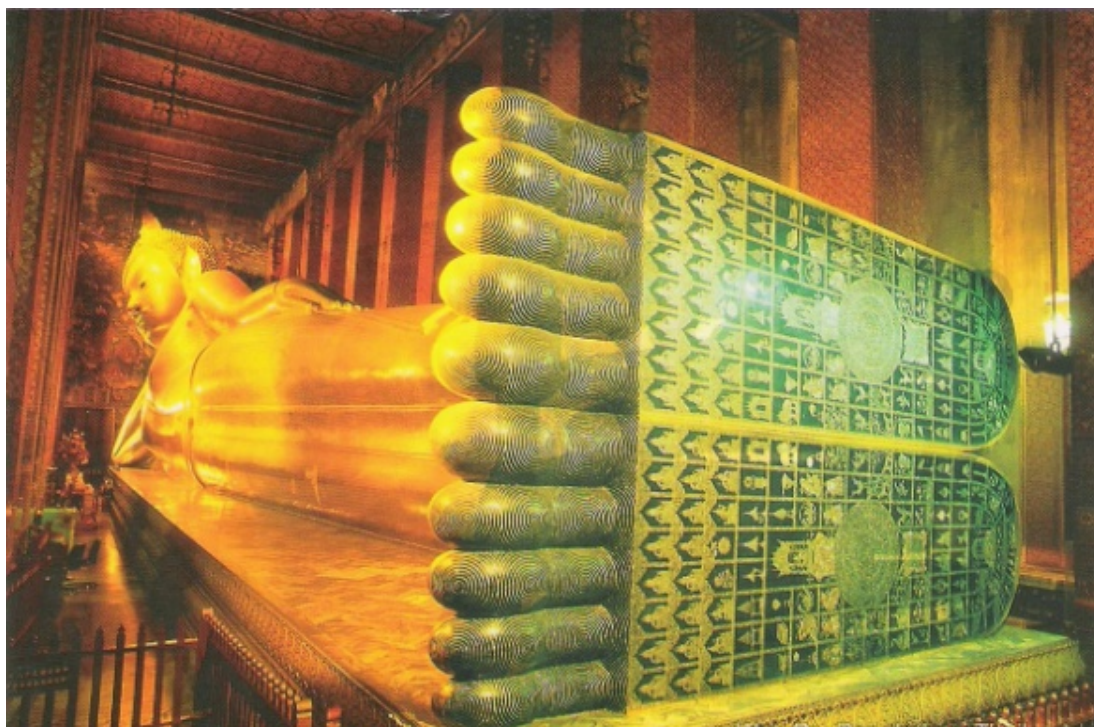
ภาพ 33 ศาลาทิศล้อมรอบพระมณฑป

วิหารพระพุทธไสยาส

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า พระพุทธรูปปางสำคัญได้สร้างขึ้นในวัดนี้หลายปางแล้ว ขาดแต่ปางไสยาสเท่านั้น (วิหารพระนอนวัดโพธิ์, 2549, หน้า 35) จึงโปรดให้สร้างพระพุทธไสยาสพร้อมทั้งวิหารขึ้น โดยขยายเขตพระอารามออกไปทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ พื้นที่บริเวณนี้เดิมเคยเป็นที่ตั้งของวังที่ประทับของพระองค์เจ้าหญิงกุ พระขนิษฐาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสถาปนาพระอัฐิเป็น กรมหลวงนรินทรเทวี ท่านอุปถัมภ์คำชู้วัดโพธิ์มากจึงเรียกกันว่า เจ้าครอกวัดโพธิ์

อันหมายถึงผู้ที่ป็นอุปัฏฐากของวัด พอสิ้นพระชนม์แล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ขยายพื้นที่ของวัดมาจนถึงวังที่ประทับของกรมหลวงนรินทรเทวี และโปรดให้สร้างพระวิหารพระพุทธไสยาสองคนี้

พระพุทธไสยาส² คือพระนอนองค์ใหญ่ ยาว 1 เส้น 3 วา (ยาว 46 เมตร สูง 15 เมตร) (ภาพ 34) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเมื่อครั้งทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อ พ.ศ. 2375 เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปั้นพร้อมกับวิหาร ลักษณะองค์พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถลีลาไสยา คือ นอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายทาบออกไปตามพระวรกาย พระกัจฉะ (รักแระ) หนุนพระเขนย พระหัตถ์ขวายกประคองพระเศียรให้ตั้งขึ้น พระบาทซ้ายทับพระบาทขวาเสมอกัน

ภาพ 34 พระพุทธไสยาส ที่ฝาพระบาทมีลายประดับมุขทำเป็นรูปมงคล 108 ประการ

²ปัจจุบันทางวัดใช้ว่า “พระพุทธไสยาส” (ไม่มี น้) ตามมติของสมเด็จพระวันรัต (เพื่อน ดิสสทตฺโต ป.๕) โดยให้เหตุผลว่า คำว่า “ไสยาส” แปลว่า นอน ส่วนคำว่า ไสยาสน์ มาจาก ไสยา + อาสน แปลว่า นอนและนั่ง (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 89)

ที่ฝาพระบาทยาว 5 เมตร สูง 3 เมตร มีลายประดับมุขทำเป็นรูปอัญมณีรัตนมณฑล หรือมณฑล 108 ประการ อันเป็นลักษณะหนึ่งของพระมหามุข ประกอบด้วยมณฑลต่าง ๆ แบ่งประเภทได้ดังนี้ (วิหารพระนอนวัดโพธิ์, 2549, หน้า 45)

1. เป็นสัญลักษณ์แห่งโชคตลาและความอุดมสมบูรณ์ เช่น หม้อน้ำ ปลาคู่ สวัสดิกะ พวงมณี ดอกบัว เป็นต้น
 2. เป็นเครื่องประกอบพระบารมีของกษัตริย์และพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น สัตต-รัตนะ 7 ประการ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ บัลลังก์ เครื่องสูง เครื่องยศ เครื่องต้นต่าง ๆ และ ราชพาหนะ เป็นต้น
 3. เป็นส่วนประกอบของภพภูมิในจักรวาลตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น เขาจักรวาล มหาสมุทร ทวีปทั้ง 4 เขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ ป่าหิมพานต์ เป็นต้น
- มณฑล 108 ประการ ที่ฝาพระบาทพระพุทธรูปไสยาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ปรากฏลวดลายมณฑล 108 ประการแบบตารางมิติแนวดิ่ง มิได้จัดวางตามที่ปรากฏใน พระบาลี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกิดจากภูมิปัญญาของช่างในการจัดวางภาพมณฑลดังกล่าว ส่วนใหญ่มักจัดเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มของพรหมและสวรรค์ชั้นต่าง ๆ กลุ่มเครื่องราช-กกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค กลุ่มแก้ว 7 ประการคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ กลุ่มสัตว์หิมพานต์ กลุ่มแม่น้ำ ทวีป ภูเขา โดยมีมณฑลรูปจักรวาลอยู่กลางฝาพระบาท จะ เห็นได้ว่าในฝาพระบาททั้ง 2 ข้าง มณฑลเดียวกันก็จะปรากฏอยู่ในตำแหน่งเดียวกัน

พระพุทธรูปไสยาสองค์นี้นับว่างดงามที่สุดในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2385 ได้เกิด เหตุการณ์อันบิดคดต้องพระรัศมีทำให้พระรัศมีหักประมาณคืบหนึ่ง และต่อมาใน สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. 2394 พระรัศมีได้ตกลงมาอีกครั้ง หนึ่ง พระองค์จึงทรงปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปไสยาส แต่สันนิษฐานว่าคงจะปฏิสังขรณ์ เฉพาะพระรัศมีที่ตกลงมาเท่านั้น (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 89-90)

พระอิริยาบถนอนแบบลิ้มพระเนตรของพระพุทธรูปไสยาสนี้หมายถึงปางโปรด อสุรินทราหู ซึ่งเป็นยักษ์ที่ตัวใหญ่มาก พระพุทธรูปเจ้าทรงเล็งเห็นด้วยพระญาณว่าสามารถ ที่จะบรรลุธรรมได้ก็โปรดให้พระสาวกไปเชิญอสุรินทราหูมาเฝ้า อสุรินทราหูเห็นว่า พระพุทธรูปเจ้าตัวเล็กนิดเดียวก็มีทิฐิมานะไม่ยอมฟังธรรม พระพุทธรูปเจ้าจึงจำแลงพระองค์

ให้ใหญ่กว่าสุรินทราหู 100 เท่า เป็นพระนอนดังกล่าว อสุรินทราหูจึงลดทิวมาขอม
ฟังธรรมในที่สุด

ตามคติโบราณการสร้างพระนอนมักจะหันพระเศียรไปทางทิศใต้ (ทิศหัวนอน)
พระพักตร์สู่ทิศตะวันออก และพระบาทสู่ทิศเหนือ (ทิศปลายดิน) แต่พระพุทธรูปไสยาส
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หันพระเศียรไปทางทิศตะวันออก พระพักตร์สู่ทิศเหนือ
และพระบาทสู่ทิศตะวันตก เป็นคติใหม่เลียนแบบมาจากพระนอนวัดสามวิหารใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพระนอนสมัยอยุธยายุคกลาง (วิหารพระนอนวัดโพธิ์,
2549, หน้า 33)

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระพุทธรูปไสยาส มีรายละเอียดดังนี้

1. ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู มี 32 ห้อง เขียนภาพเรื่องเอตทัคคะใน
พระพุทธรศาสนาต่อจากเรื่องที่เขียนในพระอุโบสถ ตามจารึกที่ติดบอกไว้ได้แก่เรื่อง
พระสาวิกาเอตทัคคะที่เป็นภิกษุณี 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คน และอุบาสิกา
เอตทัคคะ 10 คน
2. ผนังเหนือบานประตูและหน้าต่าง เขียนเรื่องมหาวงศ์ พงสาวดารลังกาทวิป
คือประวัติราชวงศ์และพระพุทธรศาสนาในลังกา ตั้งแต่ต้นเรื่องกำเนิดพระเจ้าสีหพหู
จนถึงพระเจ้าอภัยทัญญคามินิรบชนะทมิฬได้ครองกรุงอนุราชปุระ
3. คอสอง เขียนเรื่องสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และการรบระหว่างเทวดาและอสูร
เรียกว่า เทวาสูรสงคราม
4. บานประตู ด้านนอกเขียนลายรดน้ำลายผูกอาวูธ เป็นภาพเครื่องศัสตราวุธ
โบราณ ด้านในเขียนสีน้ำมันพื้นสีแดงเป็นรูปพระยานาคราช
5. บานหน้าต่าง ด้านนอกเขียนลายรดน้ำ เป็นภาพเครื่องศัสตราวุธโบราณ ด้าน
ในเขียนภาพสีน้ำมันลายดอกพุดตานก้านแย่ง
6. พื้นในส่วนบนและส่วนล่างของบานประตูและบานหน้าต่างด้านนอก เขียน
ภาพเบ็ดเตล็ด ตอนบนส่วนหนึ่งเป็นภาพตำราดาว คือ กลุ่มดาวนักษัตรประจำเดือนทาง
สุริยคติ ภาพนิทานชาดกและวรรณคดีไทย เช่นเดียวกับตอนล่าง เช่น เรื่องรามเกียรติ์
พระสุชน-มโนรา พระลอ ไกรทอง กากี และเรื่องในคัมภีร์มหาวงศ์บางตอน ฯลฯ

ประตูล้อมทรงนาฬิกาฝรั่ง

ประตูล้อมทรงนาฬิกาฝรั่งมีอยู่ 2 ประตู เป็นประตูของกำแพงแก้วที่คั่นเขตกลางของวัด ประตูด้านพระวิหารพระพุทธไสยาสน์มีอับเจรูปมาร์โคโปโลประดับอยู่ (ภาพ 35) รัชกาลที่ 3 โปรดให้รื้อของเก่าแล้วสร้างใหม่ ปรากฏความในจดหมายเหตุฯ ว่า กำแพงแก้วที่คั่นเขตต์กลางวัด รื้อก่อใหม่แปลงเป็นอย่างเขื่อนฝรั่งขวางสะกิดตามเดิม จดปลายพระระเบียงที่ล้อมพระมหาเจดีย์ ของเดิมมีประตูยอดในระวางกลางวัด ๒ ประตู สร้างคราวนี้แปลงเป็นทรงล้อมฝรั่ง ประดับกระเบื้องถ้วย บานประตูด้านนอกเขียนสีน้ำมันเป็นล้อมนาฬิกาฝรั่ง ๓ ชั้น หลังบานเขียนลายไม้ดอกทั้ง ๒ ประตู ข้างในประตูและนอกประตูตั้งรูปฝรั่งหินเขียวสูง ๘ ศอก มือถือตะบอง ประตูละ ๔ รวม ๘ รูป (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 65)

ภาพ 35 ประตูล้อมทรงนาฬิกาฝรั่งและอับเจรูปมาร์โคโปโล

ซุ้มประตูในปัจจุบันไม่มีบานประตูแล้ว ลักษณะของรูปฝรั่งที่กล่าวถึงนี้มีแบบอย่างเพี้ยนไปทางจีน นักวิชาการบางท่านเสนอว่าประการแรกอาจเป็นฝีมือช่างจีนนอกทำส่งเข้ามา หรือเป็นฝีมือช่างจีนในไทยซึ่งดูเหมือนว่าน่าจะไปได้มากกว่าประการแรก (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 113)

ศาลาราย

ศาลารายคู่หน้าพระมหาเจดีย์ (อยู่ระหว่างพระมหาเจดีย์และพระอุโบสถ) ศาลารายหลังทิศเหนือหรือศาลาหมอนวด (ภาพ 36) จารึกตำรานวดแผนโบราณ มีจิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวด จารึกอยู่ที่คอสองเฉลี่ยงลดมีจำนวน 32 แผ่น (ภาพ 37) บริเวณคอสองในประธานมีจิตรกรรมเรื่องเอกนิบาตชาดก ด้านหลังกำแพงจารึกสุภายิตพระร่วง (ปฐมสุภายิตของไทย) กฤษณาสนนึ่งคำฉันท์ และภาพเขียนกระบวนแห่กฐินพยุหยาตราสถลมารค (แห่พระกฐินบก) ภาพเขียนส่วนนี้ลบเลือนหายไปหมดแล้ว ส่วนศาลารายหลังทิศใต้หรือศาลาแม่ซื่อมีจิตรกรรมที่บริเวณคอสองในประธานเรื่องเอกนิบาตชาดกเช่นเดียวกัน (ภาพ 38) และมีจารึกตำรายากุมารเวชโบราณ

ภาพ 36 ศาลาหมอนวดอยู่ด้านหน้าพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล

ภาพ 37 จิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวดตามตำรานวดแผนโบราณ จารึกอยู่ที่
คอสองเหลี่ยมลดศาลาหมอนนวด

ภาพ 38 ศาลารายหลังทึบใต้หรือศาลาแม่ซื่อมีจิตรกรรมที่บริเวณคอสองในประธาน
(ด้านบน) เรื่องเอกนิบาตชาดก

ศาลารายรอบวัด มีจำนวนทั้งหมด 16 หลัง แต่ในปัจจุบันคงเหลือเพียง 8 หลัง ที่บริเวณคอสองเหลี่ยมและคอสองในประธาน มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องนิบาตชาดก (พระเจ้าห้าร้อยชาติ) เขียนศาลาละ 36 เรื่อง ที่ศาลารายด้านทิศใต้ของศาลาการเปรียญ เขียนเรื่องทศชาติ ตามช่องกุฎเล็กหัวศาลาและท้ายศาลามีรูปปั้นคนต่างภาษา 32 รูป ปัจจุบันเหลือ 5 ภาษา คือ ญี่ปุ่น ชาวโศกินาวา ชาวจีน ชาวเถา ลิงหล ออฟริกา และจีน ศาลารายด้านทิศตะวันออก (ถนนสนามไชย) 2 หลัง ปัจจุบันเป็นสถานที่เรียนการฝึกสอนนวดแผนโบราณและนวดสมุนไพร (ภาพ 39) ศาลารายที่เหลืออีกส่วนหนึ่ง ปัจจุบันใช้เป็นโรงเรียนวัดพระเชตุพน ระดับประถมศึกษา (ภาพ 40)

ภาพ 39 ศาลารายที่ใช้เป็นสถานที่เรียนการฝึกสอนนวดแผนโบราณและนวดสมุนไพร

ภาพ 40 ศาลารายที่ใช่เป็นโรงเรียนวัดพระเชตุพน ระดับประถมศึกษา

หอรระฆัง

หอรระฆังทิสได้สร้างไว้เดิมตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บวรณะ โดยประดับกระเบื้องเคลือบสี (ภาพ 41) นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอรระฆังขึ้นใหม่อีกหอหนึ่งบนลานด้านทิศเหนือ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 67) ด้านหน้าวิหารพระพุทธไสยาส หอรระฆังที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีขนาดและแบบเดียวกับหอรระฆังทางด้านทิศใต้ ส่วนบนของหอรระฆังออกแบบเป็นทรงบุษบกมี 5 ยอด (ภาพ 42)

ภาพ 41 หอระฆังหลังเดิม บูรณะโดยการประดับกระเบื้องเคลือบสี

ภาพ 42 หอระฆังหลังใหม่ ด้านหน้าวิหารพระพุทธไสยาส

สวนมิสกวัน

อยู่ทางด้านทิศใต้ของพระวิหารพระพุทธไสยาส (ภาพ 43) เป็นสวนไม้ต่อ (ไม้ประดับ) ปลูกพรรณไม้ประดับต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ยังมีต้นโพธิ์พันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ (ต้นอัศตถพฤกษ์) ได้มาแต่ลังกา ปลูกไว้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประตูทางเข้ามีภาพทวารบาลเป็นรูปนักรบจีน ในสวนมีเก๋งจีนอยู่ทางทิศตะวันออก ที่ผนังเขียนภาพจิตรกรรมพงสาวดารจีนเรื่องสามก๊ก ปัจจุบันเลือนรางแทบมองไม่เห็น เดิมเป็นสถานที่เรียนหนังสือของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นเล็ก ศาลาหลังเล็กคู่หน้าเคยมีจิตรกรรมฝาผนังตำราไม้ดัด

ภาพ 43 สวนมิสกวัน

สระจระเข้

ภายในมีสระน้ำก่ออิฐถือปูน ตรงกลางสระมีภูเขาและบันไดเวียนเดินขึ้นได้ บนยอดเขามีเจดีย์ขนาดเล็กประดิษฐานอยู่องค์หนึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ด้านตะวันออกของสระมีตึกหลังหนึ่ง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวบ้าน

เรียกว่า *ตึกฝรั่ง* มีลักษณะคล้ายเก๋งจีนในปัจจุบัน โดยรอบขอบสระจระเข้ปรับปรุงเป็นสวน ปลูกพรรณไม้ในวรรณคดีไทยไม้หอมดูร่มรื่น (ภาพ 44)

ตึกฝรั่งทรงจีน หลังคาเป็นแบบฝรั่ง มีจิตรกรรมฝาผนังฝรั่งสิบสามห้อง เดิมเคยเป็นที่เรียนหนังสือของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นโต

ภาพ 44 สระจระเข้

ฤกษ์ตัดตน

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการใหญ่ครั้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำราหลวงและปั้นรูปฤกษ์ตัดตนไว้เป็นทานตามศาลารายริมกำแพงวัด แต่ไม่ได้บอกรายละเอียดว่ารูปปั้นนั้นปั้นด้วยดินหรือปูน และไม่ทราบจำนวนที่แน่ชัด ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ระดมช่างหล่อรูปฤกษ์ตัดตนจำนวน 80 ทำด้วยสังกะสีผสมดีบุกหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า *ชิน* ตั้งไว้ทุกศาลารายรอบวัด หลังละ 4-5 รูป ตามความเหมาะสมของสถานที่โดยก่อแท่นขึ้นที่เฉลียงด้านในสำหรับตั้งรูปฤกษ์พร้อมจารึกโคลงอธิบายความแก่โรคแต่ละท่าประกอบรูปปั้นฤกษ์ไว้

ทุกตน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 3-4) เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายรูปปั้น รวมทั้งมีการ ลักลอบเอารูปปั้นไปขายบางส่วน ดังนั้นรูปปั้นที่อยู่ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในปัจจุบันจึงมีเหลือเพียง 24 ท่าเท่านั้น (ฤทธิศักดิ์ตน, 2551, หน้า 32) (ภาพ 45)

ภาพ 45 รูปปั้นฤทธิศักดิ์ตน

เขมอ

เป็นภูเขาจำลอง ทำจากก้อนหิน นิยมใช้แต่งสวนแบบจีน เขมอที่พบประดับอยู่ใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้เดิมอยู่ในสวนขวาในพระบรมมหาราชวังในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พอถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า- เจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดให้รื้อมาประดับตามวัดต่าง ๆ เช่น วัดอรุณราชวราราม หรือวัด พระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุฯ ว่า

โปรดให้รื้อเขาซึ่งสมเด็จพระชนกนาถ โปรดให้สร้างไว้ในพระราชอุทยานใน พระบรมมหาราชวังขอลมาทั้งแท่งใหญ่ ๆ ใช้คนลากตั้งสองร้อยสามร้อยก็มี ตั้ง พันคนก็มี มาก่อเป็นภูเขาไว้ตามลานรอบบริเวณกำแพงลานชั้นใน ๒๐ เขา ชั้นนอก ๖ เขา ปลุกต้นไม้ไว้ตามลานเชิงเขาและบนเขา มีทั้งพระสถูปและเสา

โคมอย่างจีน รูปตุ๊กกระต่าจีนและรูปสัตว์จุฑาบทต่าง ๆ รายอยู่ทั่วไปทั้งบนและล่างภูเขา ทำด้วยกระเบื้องถ้วยบ้าง สลักด้วยศิลาเขียวบ้าง ภูเขาทางวิหารด้านตะวันตกออกตุ๊กกระต่าชายชาวมังกล่า นักเลงสุรา ๒ คน เขาหน้าวิหารทิศตะวันตกมีตึกจีน มีสิวลึงค์ ลานชั้นนอกมีแท่นหินขนาดเล็กน้อยใหญ่ต่าง ๆ มีพระเจดีย์ยืนนั้งนอนอยู่ระกะไป ข้างแท่นหินทั้ง ๘ ทิศมีกรงเหล็กใส่นักโทษหมายความว่าจับคนที่ถ่มเขละเป็นต้นใส่กรงขังไว้ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 68-69)

ปัจจุบันในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีเขามอทั้งหมด 24 ลูก เช่น เขาประคู้ เขาสะเดา เขาอโศก เขาสมอ เขาฤๅษีดัดตน เขาสิวลึงค์ เป็นต้น พรรณไม้ที่ปลูกประดับส่วนใหญ่เป็นพรรณไม้สมุนไพร บางแห่งต้นไม้ใหญ่ตายลงทางวัดได้ปรับปรุงเป็นสวนหินประดับด้วยไม้ดอกไม้ใบ (ภาพ 46)

ภาพ 46 เขาสิวลึงค์

ตุ๊กตาจีน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงเวลาที่การค้าสำเภาระหว่างไทยกับจีน เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงที่พระองค์ทรงครองราชย์ 27 ปี มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ประมาณ 156,000-208,000 คน ได้แต่งคณะทูตไปติดต่อกับค้าขายกับประเทศจีนราว 17 ครั้ง (สมัยรัชกาลที่ 1 ส่งไป 22 ครั้ง รัชกาลที่ 2 ส่งไป 13 ครั้ง) (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2548, หน้า 31) ผลพลอยได้ประการหนึ่งจากการค้านี้คือการนำประติมากรรมศิลาจีน หรือที่เรียกว่า ตุ๊กตาจีน หรืออับเฉาเรือเข้ามายังประเทศไทย มูลเหตุที่ตุ๊กตาจีนเหล่านี้ได้ถูกนำเข้ามายังประเทศไทยนั้นเนื่องจากคนจีนที่เข้ามาค้าขายในสมัยนั้นมักจะบรรทุกสินค้าที่มีน้ำหนักเบาเข้ามาขาย เช่น ผ้าไหม ผ้าแพรพรรณชนิดต่าง ๆ ใบชา เครื่องเรือน เครื่องถ้วยชาม จึงจำเป็นต้องหาของที่มีน้ำหนักมาก ๆ ทำเป็นอับเฉาเรือถ่วงเรือไว้ไม่ให้โคลง ส่วนสินค้าที่คนไทยบรรทุกไปขายยังเมืองจีนนั้นมีน้ำหนักมาก เช่น เหล็ก ดินบุก ตะกั่ว ดินประสิ่ว ไม้ งาช้าง หนังสัตว์ ข้าว น้ำตาล เป็นต้น แต่สินค้าที่ไทยซื้อจากจีนกลับมานั้นมีน้ำหนักเบา เช่น ผ้าไหมแพรพรรณต่าง ๆ ดังได้กล่าวแล้ว เมื่อเดินเรือกลับก็ต้องหาอับเฉาถ่วงไว้ได้เรือเช่นเดียวกัน และเนื่องจากชาวจีนนิยมนำรูปจำหลักศิลา เป็นรูปตุ๊กตาบ้าง รูปสัตว์ต่าง ๆ บ้าง นำมาถวายเจ้านายและขุนนางเพื่อเป็นของกำนัลเมื่อเดินสาสน์หรือติดต่อกับค้าขาย เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเกิดความนิยมนำรูปจำหลักศิลาหรือตุ๊กตาจีนทั้งขนาดเล็กและใหญ่ใช้เป็นอับเฉาถ่วงเรือมา เพราะหลังจากนั้นก็สามารรถนำมาตั้งประดับสถาปัตยกรรมไทย ตกแต่งสวนหรือบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากโคลงคั่นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งกล่าวว่าศิลาที่นำมาก่อสร้างทั้งอาคารสถาปัตยกรรม สิ่งของเครื่องใช้ และตุ๊กตาศิลาจีน นำมาจากจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี สุโขทัย ลพบุรี สระบุรี และชลบุรี (เกาะสีชัง อ่างศิลา) ส่วนเจดีย์จันทน์รูปแบบจันทน์รวมทั้งรูปมารแบก ใช้หินจากชลบุรีและจากเขาสำเภาลพบุรี โดยใช้เงินกำไรสะสมจากการค้าสำเภา จ้างช่างจีนมาแกะสลักขึ้นในเมืองไทย แสดงให้เห็นว่าตุ๊กตาศิลาจีนคงใช้บรรทุกเป็นอับเฉาเรือมาจากจีนส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งคงทำขึ้นในเมืองไทย เพราะช่างจีน เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเขียน ช่างสลัก ฯลฯ มีอพยพเข้ามามากทั้งแบบ

ชั่วคราวและถาวร จึงได้สร้างงานศิลปกรรมไว้ตามวัดต่าง ๆ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2548, หน้า 32-34)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้รื้อสวนขวาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้างไว้ในพระบรมมหาราชวังลง แล้วเคลื่อนย้ายสิ่งของต่าง ๆ ที่เคยทำขึ้นประดับตกแต่งสวนขวามายังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นจำนวนมาก และเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการใหญ่ ก็ทรงโปรดให้นำประติมากรรมศิลาจีนหรือตุ๊กตาจีนมาประดับตกแต่งภายในบริเวณวัดเพิ่มเติมมากขึ้น ที่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบันมีดังนี้

ถะ (เจดีย์ศิลปะจีน) ตั้งอยู่ระหว่างพระระเบียงชั้นนอกและชั้นใน รวม 20 องค์ (ภาพ 22)

ถันถัน คือ ตุ๊กตาหินยีนท้าวเอวถืออาวุธ แต่งกายแบบจ้าว มีขุนนางฝ่ายบู๊ คือนักรบ มือถืออาวุธ หน้าตาดูเหมือนจ้องมอง มีเสื้อเกราะรัดตัวอย่างทะมัดทะแมง บางรูปก็เป็นทหารยืนประจำการอยู่ เป็นนักรบระดับขุนพล (ภาพ 47)

ตุ๊กตาจีนแต่งกายแบบฝรั่ง เป็นรูปมาร์โคโปลโล (ภาพ 35) คือชาวต่างชาติคนแรก ที่เดินทางเข้าไปในประเทศจีน และเผยแพร่อารยธรรมตะวันตกให้แก่ชาวจีน มีอยู่ 4 คู่ เป็นภาพสะท้อนของชาวจีนที่มองเห็นชาวตะวันตกสมัยล่าอาณานิคมเป็นคนคู่ร้าย ก่อสงครามชิงเอาบ้านเมืองอยู่เนื่อง ๆ

ตุ๊กตาจีนขุนนางฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายบุน หน้าตาอมยิ้ม สวมหมวกทรงสูง มือข้างหนึ่งถือหนังสือ ข้างหนึ่งลูบเคราเหมือนกำลังครุ่นคิด สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้ามองเป็นคนภูมิฐาน เป็นนักปกครอง นักวางแผนและขุนนางแห่งราชสำนัก (ภาพ 48)

ตุ๊กตาจีนนักปราชญ์หรือชีวจาย หน้าตาอมยิ้มสบาย ๆ สวมหมวกทรงสูง ไบหน้าเรียบ ไม่มีหนวดเครา เหมือนคนหนุ่ม แต่งตัวภูมิฐาน สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้า มือข้างหนึ่งถือพัด หรือถือหนังสือ ท่าทางเป็นคนมีความรู้ (ภาพ 49)

ตุ๊กตาดินสามัญชน คนทำงาน ส่วนมากเป็นรูปชายไว้เครา ใส่หมวกฟาง มือข้างหนึ่งถือเครื่องมือทำงาน ถือจอบ ถือแห (ภาพ 50)

ตุ๊กตาสาวจีน รูปปั้นแบบต่าง ๆ ส่วนมากมีหน้าตาสดชื่นยิ้มแย้ม มีทั้งรูปเกล้ามวยผูกผ้า และมีผ้าคลุมผมพลี้วาง สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้า (ภาพ 51)

ตุ๊กตารูปสิงโตคาบแก้ว รูปสลักสิงโตนิยมตั้งประดับที่เชิงบันได หรือหน้าประตูทางเข้าออกตามแต่ขนาด ในปากมีหินก้อนกลมเล็ก ๆ สามารถเอามือสอดเข้าไปกลิ้งเล่นได้ รูปสลักสิงโตนี้ ช่างสลักได้จัดทำไว้ 2 เพศ ตัวเมียมีลูกเล็ก ๆ อยู่ที่ยอกอกและเท้าเป็นสัญลักษณ์ ตัวผู้ในท่าวางเท้ามีกงเล็บจับลูกแก้ว หรือลูกโลกหรือสิ่งมงคลตามความเชื่อในคติจีน (ภาพ 52)

รูปสลักและรูปปั้นศิลาแบบจีน นอกจากที่มีรูปลักษณะเหมือนคนแล้ว ยังมีรูปกลอง รูปสัตว์ ช้าง ม้า ควาย ไก่ ลิง หมู (ภาพ 53) ตั้งประดับตามลานบริเวณเขตพุทธาวาส บางแห่งอยู่ข้างสวนหินขนาดใหญ่ เล็ก ทุกตัวนั้นไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนแห่งศิลปกรรมจีนเท่านั้น ยังบอกถึงฝีมือช่างสลักช่างปั้นว่ามีชั้นเชิงแฝงด้วยภูมิธรรม ภูมิปัญญา และปรัชญาไว้ด้วย

ภาพ 47 ตุ๊กตาดินขุนนางนักรบ (บู๊)

ภาพ 48 ตุ๊กตาดินขุนนางฝ่ายพลเรือน (บุ๋น)

ภาพ 49 ตุ๊กตาจีนนักปราชญ์หรือชีวจำย

ภาพ 50 ตุ๊กตาจีนสามัญชน

ภาพ 51 ตุ๊กตาสาวจีน

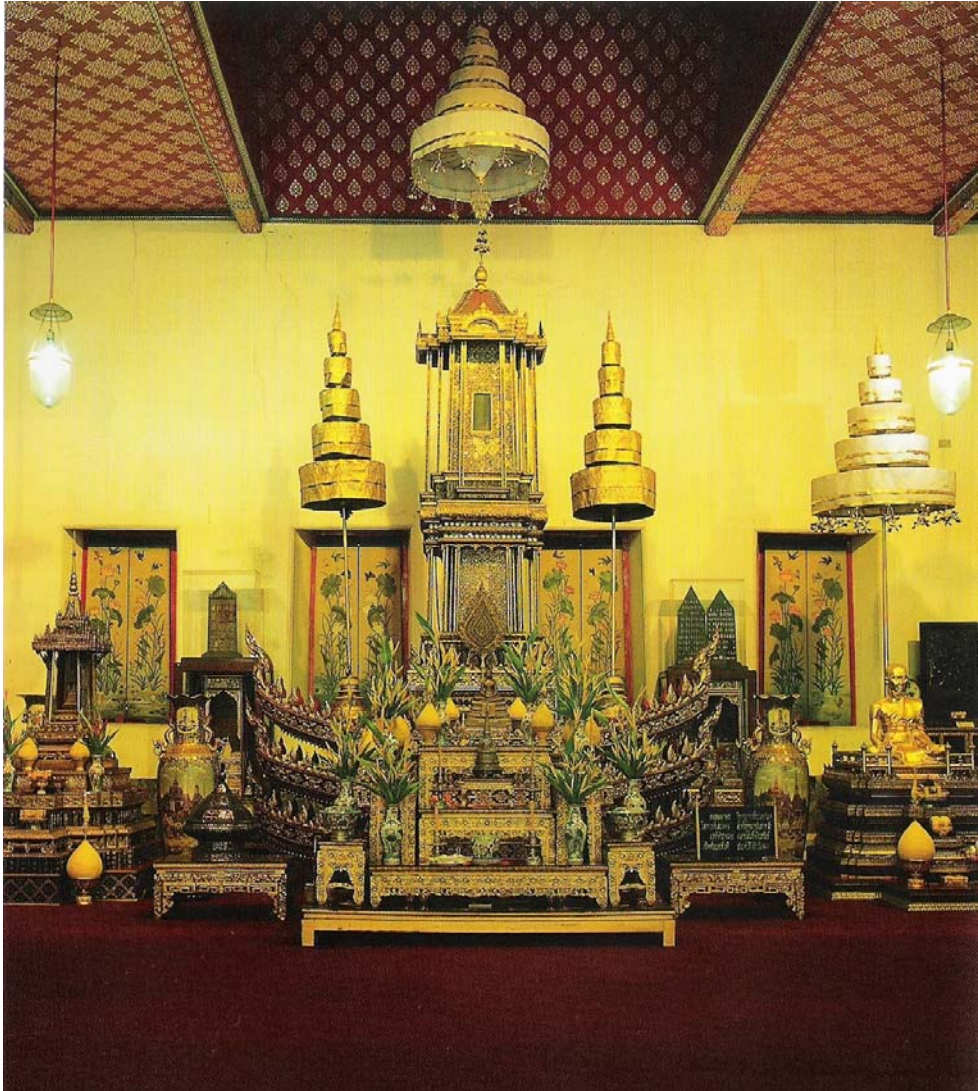
ภาพ 52 ตุ๊กตารูปสิงโตคาบแก้ว

ภาพ 53 ตุ๊กตารูปสัตว์ที่ตั้งประดับเรียงรายภายในบริเวณวัด

ตำหนักवासกรี

ตำหนักवासกรีเป็นพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นเจ้านายชั้นสูงพระองค์แรกที่ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นรัตนกวีของชาติ ซึ่งองค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาติประกาศยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมระดับโลก (กวีเอกของโลก) ตำหนักนี้เคยเป็นที่ประทับของพระองค์ท่านตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระโกศทรงฝรั่งบรรจุพระอัฐิของพระองค์ จัดเป็นบ้านกวีและอนุสรณ์สถานที่น่าสนใจ (ภาพ 54)

ภาพ 54 ภายในตำหนักवासกรี

ที่มา. จาก คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์ (หน้า 76), โดย ไร่ไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2553, กรุงเทพฯ:
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร.

หอสมุดสมเด็จพระเจ้า ว.ศ.ต.

ทางวัดสร้างอาคารแห่งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระวันรัต (เพื่อน ดิสสุทตฺโต ป. ๕) อดีตอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รูปที่ 10 เมื่อ พ.ศ. 2491 ปัจจุบันได้รื้ออาคารเดิมแล้วสร้างใหม่เป็น 3 ชั้น แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2542 อยู่ในบริเวณเขตสังฆาวาส ติดกับถนนเชตุพน (ภาพ 55)

ภาพ 55 หอสมุดสมเด็จพระว.ศ.ต.

ที่มา. จาก คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์ (หน้า 77), โดย ไร่ไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2553, กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร.

ชั้นที่ 1 เป็นหอสมุดประจำวัด รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม

ชั้นที่ 2 เป็นที่ประดิษฐานรูปหล่ออดีตเจ้าอาวาส และรูปหล่อยืนขนาดเท่าองค์จริงของ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต ป. ๘) และทางวัดได้จัดทำเป็นห้องประชุม

ชั้นใต้ดิน เป็นพิพิธภัณฑที่เก็บรวบรวมสมบัติล้ำค่าของทางวัด รวมทั้งสิ่งของที่
ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ สิ่งสำคัญที่เก็บไว้ในชั้นใต้ดินของพิพิธภัณฑ
แห่งนี้ คือ เครื่องลายคราม เครื่องแก้วเจียรไน เครื่องประดับมุก และงาช้าง

ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุนี้ นับเป็นพิพิธภัณฑในวัด ซึ่งวัดพระเชตุพนวิมลมัง-
คลารามร่วมกับกรมศิลปากรจัดสร้างขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวายตามพระบรมราชวินิจฉัยของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ในพระวิหารทิศตะวันตกมุขหลัง (ทิศพระนาคนปรก)
ใกล้ ๆ กับพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ด้านหน้ามีเขาศิวลึงค์

คติในการสร้างพระเจดีย์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นั้น นิยมบรรจุวัตถุมงคลที่แทน
องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้สำหรับเคารพบูชา พระมหาเจดีย์สี่รัชกาลสร้างตามคติ
ธรรมเจดีย์ อันหมายถึงที่ประดิษฐานพระธรรม การสร้างพระเจดีย์แต่ละองค์นั้น
พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเครื่องบูชาต่าง ๆ บรรจุไว้ ประกอบ
ด้วยพระกรัณฑ์ทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แผ่นทองคำจารึกพระไตรปิฎก
พระพุทธรูปทอง-บุเงิน พระพิมพ์ ผอบทอง พานเงินชুবทอง เป็นต้น

เมื่อ พ.ศ. 2531 รัฐบาลได้มอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ในมหามงคลพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ

การบูรณปฏิสังขรณ์พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ได้พบโบราณวัตถุอันล้ำค่าที่บรรจุอยู่
ภายใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยให้กรมศิลปากรจำลอง
โบราณวัตถุเดิมบรรจุไว้ในพระมหาเจดีย์แต่ละองค์แทนของเดิม และโปรดเกล้าฯ ให้
รวบรวมโบราณวัตถุที่พบจัดทำเป็นหมวดหมู่เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑประจำวัด

องค์ความรู้จากประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงให้ความสำคัญแก่การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นอย่างมาก โดยมีพระราชประสงค์ที่จะสถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกคู่กับพระบรมมหาราชวัง เพื่อแสดงความมีเสถียรภาพมั่นคงทางการเมืองและความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมเท่าเทียมกับสมัยเมื่อครั้งบ้านเมืองยังดิของกรุงศรีอยุธยา (ประยูร อุลุชาฎะ, 2537, หน้า 6) พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระการพระศาสนาและประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อให้มาแต่งกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ และวรรณคดีชิ้นใหม่ให้เป็นศรีแก่กรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูงานฝีมือช่างหรือที่เรียกกันว่า ช่างสิบหมู่ โดยทรงให้รวบรวมผลงานของช่างที่มีฝีมือเยี่ยมเหล่านี้ทั้งด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมไปถึงสรรพวิทยาการต่าง ๆ แล้วให้จารึกวิชาช่างเหล่านี้ลงบนแผ่นศิลา วิชาที่จารึกได้แก่วิชาหนังสือ ซึ่งจะอธิบายถึงลักษณะกาพย์ กลอน โคลงฉันท์ กลอนกลบท และโคลงกลบทต่าง ๆ พร้อมทั้งตัวอย่างเนื้อเรื่องประกอบ วิชาการแพทย์ ก็จะประกอบด้วยตำราแก้โรคต่าง ๆ ตำราหมอนวดซึ่งมีทั้งคำบรรยายและรูปภาพประกอบ พันธุ์ไม้สำหรับใช้ทำยาต่าง ๆ นอกจากนี้ก็ยังมีวิชาช่าง ได้แก่ ช่างเขียนภาพ ช่างแกะลาย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างสลัก ช่างประดับ เป็นต้น เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุนก็ทำให้ช่างฝีมือเหล่านี้มีกำลังใจในการผลิตผลงานที่ใช้ฝีมืออย่างประณีต วิจิตรบรรจง และถือได้ว่าเป็นความงามถึงขั้นเป็นแบบฉบับเป็นครูแก่ช่างรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525, หน้า 18-21) จารึกสรรพวิทยาการที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจึงถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสนับสนุนการศึกษาในด้านวิชาชีพให้แก่สามัญชนทั่วไป อีกทั้งยังเป็นแหล่งฝึกปรี้อช่างที่มีฝีมือให้มีโอกาสได้แสดงผลงานของตนอีกด้วย

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงมาตั้งแต่เริ่มมีการสถาปนาเป็นพระอารามหลวง ทั้งนี้เพราะมีพระเถระผู้ใหญ่ของวัดนี้ที่เป็นนักปราชญ์ทรงความรู้ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษาบาลี และพระปรีชาธรรมเป็นอย่างดี เช่น สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีผลงานสำคัญคือการร่วมสังคายนาพระไตรปิฎกโดยเป็นแม่กองชำระพระวินัย (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2503, หน้า 183)

และนิพนธ์หนังสือสำคัญ ๆ อีกหลายเล่ม อาทิเช่น สังคีตยวงส์ จุลยยุทธกาลวงศ์ (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา) อีกองค์หนึ่งคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงสืบทอดวิทยาการต่าง ๆ จากสมเด็จพระวันรัตที่เป็นพระอาจารย์ทั้งความรู้ด้านอักษรศาสตร์ ตำราพิชัยสงคราม พระราชศาสตร์ พระราชประเพณีต่าง ๆ ความรู้ของพระเถระทั้ง 2 องค์นี้ทำให้มีผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อศึกษาเล่าเรียนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นจำนวนมาก ความสำคัญของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้เจริญขึ้นถึงในระดับสูงสุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ในการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของราษฎรชั้นสามัญที่ไม่มีโอกาสได้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระองค์ทรงวิตกว่าวิทยาการต่าง ๆ ของไทยจะสูญหายไป เนื่องจากคนไทยมีนิสัยหวงแหนวิชา ไม่ปรารถนาจะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไปมากนัก ประกอบกับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีมหาอำนาจตะวันตกและมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่อิทธิพลในประเทศไทยมากขึ้น พระองค์จึงทรงเกรงว่าคนไทยจะหันไปสนใจความรู้ใหม่จนลืมความรู้เก่าของไทย อันอาจจะเป็นการทำให้เอกลักษณ์ของไทยถูกทำลายไป (วิมลทกานต์ อัมพันแสง, 2545, หน้า ค)

พระองค์ทรงเปิดโอกาสให้ราษฎรทุกคนชั้นได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้โดยอิสระโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารตำราต่าง ๆ ทั้งของเดิมที่มีอยู่แล้วในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือเพิ่มเติมและสร้างขึ้นใหม่จากผู้มีความรู้ในหลักวิชาการนั้น ๆ โดยโปรดให้จารึกไว้บนแผ่นศิลาแล้วนำไปประดับไว้ในบริเวณวัด นอกจากเอกสารและตำราดังกล่าวแล้วพระองค์ยังทรงโปรดให้สร้างรูปเขียนหรือ รูปปั้นเพื่อใช้ประกอบ อธิบาย เอกสารหรือตำรานั้น วิชาความรู้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีอยู่หลากหลาย โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดวิชาการความรู้เหล่านี้แยกไว้เป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้าของราษฎร เมื่อพิจารณาจากหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. 2544 สามารถแบ่งหมวดหมู่ของจารึกได้ดังนี้ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, หน้า 3-5) (ใช้ตัวสะกดตามที่ปรากฏในจารึก)

หมวดการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ได้แก่ จารึกเรื่องทรงสร้างวัดพระเชตุพน ครั้งรัชกาลที่ 1 จารึกครั้งรัชกาลที่ 1 จดหมายเหตุเรื่องว่าด้วยพระบรมธาตุมาแต่เมื่อน่าน การปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนถอดจากโคลงคั่นๆ พระพุทธเทวปฏิมากร พระพุทธโลกนาถ พระพุทธมารวิชัย พระพุทธชินราช พระพุทธชินศรี พระพุทธपालิไลย พระพุทธศาสดา พระพุทธไสยาสน์ รายการแบ่งด้านปฏิสังขรณ์ถอดจากโคลงคั่นๆ

หมวดพระพุทธศาสนา ได้แก่ จารึกเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 องค์ จารึกเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 13 องค์ จารึกเรื่องอุบาสกเอตทัคคะ 10 คน จารึกเรื่องอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน จารึกเรื่องอสุภ 10 และญาณ 10 จารึกเรื่องฎีกาพาหุง 8 บท จารึกเรื่องพระพุทธบาท จารึกเรื่องธุดงค์ 13 จารึกเรื่องพาหิรนิทาน (ศาลาหมอนวด) จารึกเรื่องพาหิรนิทาน (ศาลาแม่ซื้อ) จารึกเรื่องอรรถกถาชาดก จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 1 (ศาลาเลื่อนศักดิ์) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 2 (ศาลาพงศาชานาญกิจ) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 3 (ศาลานวด) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 4 (ศาลานวด) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 10 (ศาลามูทิตา) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 12 (ศาลาเมตตา) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 13 (ศาลาวิมังสา) จารึกเรื่องศาลาการเปรียญ (พระอุโบสถหลังเก่า) จารึกเรื่องศาลารายหลังที่ 16 จารึกเรื่องเวสสันดรชาฎก จารึกเรื่องมหาวงษ์ จารึกเรื่องนิรยกถา และจารึกเรื่องปรตถกถา

หมวดวรรณคดี ได้แก่ จารึกเรื่องรามเกียรติ์ จารึกนิทานสิบสองเหลี่ยม ตำราฉันทวรรณพฤติ ตำราฉันทมาตราพฤติ เพลงยาวกลบทและกลอักษร โคลงกลบท โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์

หมวดทำเนียบ ได้แก่ ทำเนียบตราตำแหน่งสมณศักดิ์ ทำเนียบหัวเมืองและผู้ครองเมือง โคลงภาพคนต่างภาษา

หมวดประเพณี ได้แก่ จารึกเรื่องรามัญหุงข้าวทิพย์ จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ จารึกวิวักระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารค

หมวดประวัติ ได้แก่ โคลงคั่นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน (พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส) โคลงบอกด้านการปฏิสังขรณ์

หมวดสุภายิต ได้แก่ ฉันทกถุณาสอนน้อง ฉันทปาฬิสอนน้อง สุภายิตพระร่วง
ฉันทอัยภูพานร โคลงโลกนิติ

หมวดคอนามย์ ได้แก่ โคลงภาพฤกษ์ตัดตน อาธิที่โพธิบาท

จารึกทั้งหมดนี้จึงเป็นความรู้ด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประเพณี
วรรณกรรม และการแพทย์ รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้ยั่งยืนและเผยแพร่ให้ประชาชน
ศึกษาได้อย่างเสรี เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชน โดยไม่เลือกชนชั้น วรรณะ
ยศถาบรรดาศักดิ์ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีหนังสือ ไม่มีโรงเรียน การเล่าเรียนส่วนใหญ่
จะมีสอนให้อยู่ตามวัดต่าง ๆ หรือตามบ้านผู้ดีมีสกุลเท่านั้น พระอารามแห่งนี้จึง
เปรียบเสมือน มหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เพิ่มเติมจากการเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษาที่
มีอยู่ตามวัดทั่วไป แม้ว่าเวลาจะผ่านไปกว่า 200 ปี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามก็ยังคง
เป็นแหล่งเรียนรู้สรรพวิทยา เห็นได้จากความรู้เกี่ยวกับโหราศาสตร์และตำราการนวด
แผนโบราณวัดโพธิ์ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายออกไปทั่วโลกในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ประเทศไทย
(The Thai National Committee on Memory of the World Programme of
UNESCO) โดยศาสตราจารย์ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต ประธานคณะกรรมการฯ จึงได้
เสนอต่อคณะกรรมการองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
(United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือองค์การ
ยูเนสโก (UNESCO) จนกระทั่งมีมติรับรองให้ขึ้นทะเบียนจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมัง-
คลาราม (วัดโพธิ์) เป็นเอกสาร “มรดกความทรงจำแห่งโลก” (Memory of the World)
ประจำปี พ.ศ. 2552 ในส่วนภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หลังจากที่คณะกรรมการแห่งชาติ
ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ประเทศไทย ได้มีการเสนอต่อคณะกรรมการ
องค์การยูเนสโกไปเมื่อปลายปี พ.ศ. 2550 ซึ่งได้มีการรับรองแล้วในที่ประชุมใหญ่
องค์การยูเนสโก ประเทศออสเตรเลีย ทั้งนี้ องค์การยูเนสโกวิเคราะห์แล้วเห็นว่า จารึก
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ไม่ได้ให้ผลกระทบต่อหลายประเทศในโลก แต่
มีความสำคัญควรได้รับการขึ้นทะเบียนในระดับภูมิภาค เนื่องจากองค์ความรู้ในสรรพ-

ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ของจารีกดังกล่าวมีความสำคัญระดับสากล และมีวิชาหลากหลายที่เป็นสากลด้วย โดยเฉพาะเรื่องการแพทย์แผนโบราณ การบริหารกายเพื่อบำบัดโรค เช่น ตำราแพทย์ วิชาฤกษ์ศาสตร์ เป็นต้น (“จารีกวัดโพธิ์” ภูมิปัญญาไทยน่าทึ่ง, 2553)

ทำเนียบพระนามและนามอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีอธิบดีสงฆ์ปกครองมาจนถึงปัจจุบัน 14 รูป ดังนี้

1. พระวันรัตน์ (สมเด็จพระพนรัตน์)

เกิด	วันอังคาร เดือน 3 ขึ้น 9 ค่ำ ปีชวด จ.ศ. 1096 พ.ศ. 2277 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ครั้งกรุงศรีอยุธยา
มรณภาพ	พ.ศ. 2356 อายุ 80 ปี
ครองวัดพระเชตุพน	(นับเฉพาะครั้งกรุงรัตนโกสินทร์) พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2356

2. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)

ประสูติ	วันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น 5 ค่ำ ปีกอ จ.ศ. 1152 ตรงกับวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2333
สิ้นพระชนม์	วันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น 9 ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2396 พระชนมายุ 64 พรรษา
ทรงครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. 2356 ถึง พ.ศ. 2396

3. พระพิมลธรรม (ยิ้ม) ปริยญา ๗ ประโยค

เกิด	ไม่ทราบ พ.ศ.
มรณภาพ	วันที่ 14 กันยายน ปีมะเส็ง พ.ศ. 2412
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. 2400 ถึง พ.ศ. 2412

4. สมเด็จพระวันรัตน์ (สมบุญ หรือสมบุรณ์) เปรียญ ๔ ประโยค
เกิด วันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น 12 ค่ำ ปีจอ จ.ศ. 1156 พ.ศ. 2337 ใน
รัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
มรณภาพ วันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม 2 ค่ำ ปีชวด ตรงกับวันที่ 18
พฤศจิกายน พ.ศ. 2419 อายุ 83 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2415 ถึง พ.ศ. 2419
5. พระพิมลธรรม (อัน) เปรียญ ๘ ประโยค
เกิด ปีเถาะ จ.ศ. 1181 พ.ศ. 2362 ในรัชกาลที่ 3 กรุง
รัตนโกสินทร์ฯ
มรณภาพ วันอังคาร เดือน 7 แรม 12 ค่ำ ปีฉลู ร.ศ. 108 ตรงกับวันที่ 25
มิถุนายน พ.ศ. 2432 อายุ 71 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2421 ถึง พ.ศ. 2432
6. หม่อมเจ้าสมเด็จพระพุทธาจารย์ (ม.จ. ทัด) เปรียญ ๗ ประโยค
ประสูติ วันพุธ เดือน 11 แรม 9 ค่ำ ปีมะเมีย จ.ศ. 1184 พ.ศ.
2365 ในรัชกาลที่ 2 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
สิ้นพระชนม์ วันอาทิตย์ เดือน 7 แรม 7 ค่ำ ปีชวด ร.ศ. 119 ตรงกับ
วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2443 พระชนมายุได้ 79 พรรษา
ทรงครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2443
7. พระอุบาฬีคุณุปมาจารย์ (ปาน) เปรียญ ๗ ประโยค
เกิด วันพฤหัสบดี เดือน 6 ขึ้น 4 ค่ำ ปีชวด จ.ศ. 1190 พ.ศ. 2371
ในรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
มรณภาพ วันอาทิตย์ เดือน 12 แรม 12 ค่ำ ปีมะโรง ร.ศ. 123 ตรงกับ
วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2447 อายุ 77 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ. 2447

8. พระธรรมเจดีย์ (แก้ว) เปรียญ ๔ ประโยค
เกิด ปีชวด จ.ศ. 1204 พ.ศ. 2385 ในรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
มรณภาพ วันพุธ เดือน 11 แรม 4 ค่ำ ปีวอก ตรงกับวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2451 อายุ 67 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2448 ถึง พ.ศ. 2451
9. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสโร) เปรียญ ๖ ประโยค
เกิด วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม 7 ค่ำ ปีฉลู จ.ศ. 1215 ตรงกับวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2396 ในรัชกาลที่ 4 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ เป็นสหชาตร่วมปีพระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
มรณภาพ วันอังคาร เดือนอ้าย ขึ้น 7 ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 อายุ 89 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2452 ถึง พ.ศ. 2484
10. สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทฺตฺโต) เปรียญ ๕ ประโยค
เกิด วันเสาร์ เดือน 12 แรม 10 ค่ำ ปีชวด จ.ศ. 1238 ตรงกับวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2419 ในรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
มรณภาพ วันเสาร์ เดือน 4 แรม 2 ค่ำ ปีกุน ตรงกับวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2490 อายุ 72 ปี
ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2484 ถึง พ.ศ. 2490
11. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เปรียญธรรม ๖ ประโยค
ประสูติ วันอังคาร เดือน 4 แรม 15 ค่ำ ปีวอก ตรงกับวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2439 ในรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ

สิ้นพระชนม์ วันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น 12 ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ 7
 ธันวาคม พ.ศ. 2516 พระชนมายุ 78 พรรษา
 ทรงครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2516

12. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล) เปรียญธรรม ๓ ประโยค
 เกิด วันจันทร์ เดือน 8 (ต้น) แรม 14 ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ 8
 กรกฎาคม พ.ศ. 2450 ในรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
 มรณภาพ วันเสาร์ เดือน 8 (หลัง) แรม 14 ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ 13
 สิงหาคม พ.ศ. 2520 อายุ 71 ปี
 ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2517 ถึง พ.ศ. 2520
13. พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภสฺสโร) เปรียญธรรม ๘ ประโยค
 เกิด วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น 10 ค่ำ ปีวอก ตรงกับวันที่ 3
 ธันวาคม พ.ศ. 2451 ในรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ฯ
 มรณภาพ วันเสาร์ที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2534 อายุ 83 ปี
 ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2534
14. พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุกโร) เปรียญธรรม ๔ ประโยค
 เกิด วันเสาร์ เดือน 6 แรม 11 ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ 27
 พฤษภาคม พ.ศ. 2459
 มรณภาพ -
 ครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. 2536 ถึงปัจจุบัน

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)

ประวัติความเป็นมา

หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการนวดที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย คือ ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยขุดพบที่ป่ามะม่วง ตรงกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีรอยจารึกเป็นรูปการรักษาโดยการนวด (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2550, หน้า 15)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีหลักฐานจากทำเนียบศักดิ์นาข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1998 ระบุว่า มีข้าราชการในกรมหมอนวดขวาและซ้าย เจ้ากรมมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงราชรักษาและหลวงราโช ตามลำดับ และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พบหลักฐานจากจดหมายเหตุของราชทูตชาวฝรั่งเศส ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère) ที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาระหว่างปี พ.ศ. 2230-2231 พร้อมกับเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ได้บันทึกเกี่ยวกับการนวดในแผ่นดินสยามมีความว่า “ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไข้ลง ก็จะมีให้ยัดเส้นยัดสาย โดยให้ผู้มีความชำนาญในทางนี้ ขึ้นไปแล้วใช้เท้าเหยียบ” (ยงศักดิ์ ตันติปฏิภน, 2548, หน้า 3-4)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้รวบรวมผู้รู้ด้านการแพทย์แผนไทยที่สืบทอดต่อมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และจารึกตำรายาสมุนไพรไว้ตามศาลาราย มีการปั้นรูปฤๅษีคัตตนไว้ให้ราษฎรได้ศึกษา ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดครั้งยิ่งใหญ่เพื่อพระราชทานให้เป็นสถานศึกษาหาความรู้ของชาวไทย มีการเลือกสรรและปรับปรุงตำรายาสมุนไพรจารึกไว้รอบพระอาราม ทรงโปรดให้ปั้นรูปฤๅษีคัตตนซึ่งเป็นรูปหล่อด้วยสังกะสีผสมดินบุกเพิ่มเติมจนครบ 80 ท่า เพื่อเป็นตัวอย่างในการบำบัดโรค รวมทั้งจารึกสรรพวิชาการนวดไทยลงบนแผ่นหินอ่อนจำนวน 60 แผ่น อธิบายถึงแนวเส้นประธานแนวนวด และจุดนวดบนร่างกายอย่างละเอียด ประดับผนังศาลารายและตามเสาศาภายในวัด พร้อมทั้งจารึกวิธีการตรวจรักษาโรคและตำรายากว่า 1,000 ขนาน จนได้รับการ

ยกย่องว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกสำหรับราษฎร ดำรงในส่วนนี้เองที่เป็นรากฐานของ การนวดแผนโบราณในปัจจุบัน (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ, ม.ป.ป.)

ปี พ.ศ. 2494 พระธรรมวโรดม (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในขณะนั้น (ต่อมาทรงดำรงพระสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 17) มีบัญชาให้ตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณขึ้นแทนโรงเรียนสอนภาษาจีนที่ย้ายออกไปตามนโยบายของรัฐบาล โดยครั้งแรกเปิดสอน 3 สาขาวิชา คือ เวชกรรมแผนโบราณ เกษกรรมแผนโบราณ และผดุงครรภ์แผนโบราณ ต่อมาวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2504 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คณะอาจารย์ได้นำตำราแพทย์แผนโบราณถวาย พระองค์ทรงมีกระแสรับสั่งถามว่า “หมอนวดสอนด้วยหรือเปล่า” จากนั้นสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) จึงมีบัญชาให้โรงเรียนจัดการสอนนวด ทางโรงเรียนฯ เปิดสอนนวดเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 จนถึงปัจจุบัน ในระยะนั้นมีหมอผล ถมยานิม เป็นครูใหญ่ และหมอวิระ ตันติวิโรกุล เป็นผู้ช่วยครูใหญ่ (วัดพระเชตุพนฯ, 2547, หน้า 91) โดยเป็นโรงเรียนแพทย์แผนโบราณแห่งแรกที่ได้รับการรับรองวิทยฐานะจากกระทรวงศึกษาธิการ ใช้วิธีการเชิญอาจารย์หมอนวดมาเป็นผู้สอน ในขณะเดียวกันก็ให้บริการนวดแผนโบราณควบคู่กันไปด้วยที่บริเวณศาลารายทิศตะวันออก 2 หลัง การสอนนวดได้มีการพัฒนามาโดยตลอดโดยได้จากการรวบรวมจารึกตำรานวดที่มีมาตั้งแต่เดิมมาปรับปรุงขัดเกลาให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์ และนำมาใช้ปฏิบัติโดยเกิดผลในทางที่ดีต่อผู้ที่มาใช้บริการนวด

วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2505 สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) ได้มีบัญชาให้จัดพิมพ์ตำรายา ตำราหมอนวด และฤกษ์ตัดตนที่มีอยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อรักษาเป็นต้นฉบับไว้ (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ, ม.ป.ป.)

ในอดีตเมื่อเริ่มก่อตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ อาจารย์หมอนวดแต่ละคนจะมีวิธีการสอนตามความชำนาญเฉพาะตัว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2534 ทางโรงเรียนจึงได้จัดทำตำราการนวดฉบับมาตรฐาน โดยประมวลความรู้จากอาจารย์นวด 18 ท่าน ทำให้การเรียนการสอนในรุ่นต่อ ๆ มาเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยที่ประชุมลงมติให้ยึดถือเส้นประธานทั้งสิบเส้นของการนวดเป็นหลัก โดยจัดผังและลำดับการนวดให้ผ่านจุดในแนว

เส้นประธานทั้งสิบด้วย เพื่อให้เข้าใจง่ายและสะดวกในการปฏิบัติ ส่วนทำตัดตนก็ให้คัดเฉพาะที่ปลอดภัยและให้ผลดีไว้ ส่วนทำที่ไม่แน่ใจว่าปลอดภัยหรือไม่เหมาะสมก็ให้แยกไว้ต่างหาก ในการสอนไม่ได้คำนึงถึงความรู้พื้นฐานด้านการศึกษาและอาชีพ โดยมากผู้เรียนมักจะมีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และ 7 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในขณะที่เรียนอาจารย์นวดจะคู่มือในการนวด ถ้าเห็นว่าฝีมือดีก็จะคัดเลือกมาเป็นหมอนวดของโรงเรียน หรือคัดเลือกมาเป็นอาจารย์สอนนวดที่โรงเรียนต่อไป

ปัจจุบันโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) บริหารงานโดยคุณปริดา ตั้งตรงจิตร ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งในด้านวิชาการและประสบการณ์ โดยคุณปริดา ตั้งตรงจิตร สำเร็จการศึกษาด้านเภสัชศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และเคยดำรงตำแหน่งผู้จัดการด้านการตลาดของเวซกัมท์ไบเออร์ ซึ่งเป็นบริษัทขายยาต่างประเทศ จึงได้นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ด้านการวิจัยและการตลาดมาปรับปรุงพัฒนาการนวดให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติทั้งในด้านวิชาการและการให้บริการ โดยปรับปรุงบริการด้านสุขอนามัย เน้นเรื่องมารยาท และฝึกภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น ให้กับบุคลากรเพื่อสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้มาใช้บริการชาวต่างชาติได้

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการนวดแผนโบราณ

สถาบันการแพทย์แผนไทย (2542) ได้กล่าวถึงการนวดแผนโบราณไว้ว่า นวดแผนโบราณมาจากคำสองคำคือคำว่า นวด และคำว่า โบราณ ประสิทธิผลของการนวดแผนนี้เป็นที่ยอมรับจากแพทย์ทั่วโลก และได้รับการยอมรับว่าเป็นเทคนิคทางการแพทย์ชนิดหนึ่ง เป็นการควบคุมสภาพร่างกายโดยการกระตุ้นเส้นพลังงาน ทำให้เกิดผลคืออย่างน้อยอาการ การนวดเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลกว่า 2500 ปีแล้ว สรรพคุณของการนวดทำให้คนกล่าวขวัญอย่างแพร่หลาย เป็นที่น่าเสียดายที่บางคนยังไม่เข้าใจการนวดอย่างแท้จริง คิดว่าการนวดแผนโบราณหมายถึงสถานอาบอบนวดที่กระจายอยู่ทั่วไป ความคิดดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบการอาชีพนวดแผนโบราณและผู้ที่มีความเชื่ออย่างจริงจังรู้สึกไม่ดีที่ได้ยิน การนวดแผนโบราณ ได้ถูกนำไปใช้ในโรงพยาบาลของ

มหาวิทยาลัยในฐานะเป็นรูปแบบการรักษาแบบหนึ่ง ปัจจุบันการบำบัดรูปแบบนี้ได้รับการรับรองจากกระทรวงสาธารณสุข การวางแผนโบราณได้รับความนิยมอย่างสูงในเมืองไทย มีสถานบริการและโรงเรียนกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในกรุงเทพมหานครมีสถานบริการกว่า 2,000 แห่งให้บริการครั้งละ 2 ชั่วโมง

การนวดที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ การนวดแผนโบราณของวัดโพธิ์ ซึ่งในปัจจุบันการนวดแบบวัดโพธิ์นี้ได้พัฒนาไปเป็นหลายรูปแบบ เทคนิคการนวดจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลและสถานที่ และได้รับการพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ รูปแบบการนวดสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ *แบบวัดโพธิ์* ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ทางใต้ อีกรูปแบบหนึ่งคือ *แบบเชียงใหม่* ซึ่งใช้กันทางภาคเหนือ ความแตกต่างของทั้ง 2 แบบ คือ ทางใต้จะเน้นการกดจุด ส่วนทางเหนือจะเน้นการยืดเส้น

ปัจจุบันคนทั่วโลกเริ่มให้ความสนใจกับการนวดแผนโบราณมากขึ้น และเทคนิคการนวดได้แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว การนวดแผนโบราณพัฒนามาจากแนวความคิดเรื่องเส้นพลังงานที่มีทั่วร่างกาย เส้นเหล่านี้ไม่สามารถมองเห็นได้ จึงไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการตามแนวคิดกายวิภาคศาสตร์ของการแพทย์แผนตะวันตก อย่างไรก็ตามพบว่าประโยชน์ของการนวดแผนโบราณได้รับการยอมรับทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นเรื่อย ๆ เทคนิคการนวดแผนโบราณมีจุดเริ่มต้นเหมือนกับการนวดแบบญี่ปุ่นและจีน อีกทั้งเส้นเหล่านี้มีในการแพทย์แบบอินเดียและเห็นได้ชัดว่าการนวดแผนโบราณมีรากฐานมาจากโยคะของอินเดีย

สิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจของการนวดแผนโบราณ คือ เส้นประธาน 10 เส้นในร่างกาย หมอนวดมืออาชีพส่วนใหญ่จะจดจำเส้นต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดี อันประกอบไปด้วย

1. เส้นอิธา เริ่มจากภายในบริเวณช่องท้องด้านซ้าย วิ่งไปที่หัวหน่าว แล้วไต่ลงไปตามหน้าขาด้านใน ไปจนถึงหัวเข่า จากนั้นวกขึ้นวิ่งไปตามแนวต้นขาขึ้นมาถึงบริเวณเหนือสะดือ จึงวิ่งเข้าไปที่บริเวณก้นถึงกึ่งกลางลำตัวเล็กน้อย วิ่งขนานขึ้นไปจนถึงบริเวณงอกด้านซ้าย ส่วนทางด้านหลังก็มีเส้นทางเหมือนกัน วิ่งไปขนานกับแนวกึ่งกลางสันหลัง ขึ้นไปจนถึงยอดศีรษะ แล้วเลยต่อมาทางด้านหน้า มาบรรจบกันที่งอกด้านซ้าย

2. เส้นปิงคลา เริ่มจากบริเวณภายในท้องด้านขวาวิ่งไปหาหัวหน้า ลงขา ขึ้นมาตามแนวนานกับกึ่งกลางลำตัว มาสิ้นสุดที่จมูกด้านขวา ส่วนด้านหลังวิ่งจากลำตัวขึ้นไปศีรษะแล้วต่อเลยลงมาด้านหน้า สิ้นสุดที่จมูกด้านขวาเช่นกัน พุดง่าย ๆ ก็คือ เส้นปิงคลา มีทางเดินเหมือนเส้นอิธา เพียงแต่อยู่ทางด้านซีกขวาของร่างกาย

3. เส้นสุมนา เริ่มจากกึ่งกลางภายในช่องท้อง วิ่งขึ้นตรงผ่านสะดือขึ้นมาตามแนวกึ่งกลางลำตัว ผ่านกระดูกหน้าอก ผ่านคอหอย ไปสิ้นสุดที่ลิ้น ส่วนทางด้านหลังก็วิ่งจากท้องไปตามแนวกระดูกสันหลัง ขึ้นไปลำคอจนสิ้นสุดที่ลิ้นเช่นเดียวกัน

4. เส้นกาลทาลี เริ่มตั้งแต่บริเวณช่องท้อง แยกแขนงออกเป็น 4 สาย โดยสองสายวิ่งขึ้นข้างบน โดยผ่านไปตามแนวชายโครงก่อนไปทางด้านข้างลำตัว แล้ววิ่งโค้งเข้าลำคอ ผ่านต่อไปยังใบหน้าตามแนวกึ่งกลางหน้าถึงหน้าผาก วกออก วิ่งผ่านลำคองลงไปยังแขนทั้งสองข้างจนถึงข้อมือ แยกแขนงอีก 5 สาย วิ่งไปยังนิ้วทุกนิ้ว ส่วนอีกสองเส้นที่ออกจากช่องท้องจะวิ่งลงไปตามแนวของขาไปจนถึงข้อเท้า แล้วแยกแขนงอีก 5 สาย วิ่งไปยังนิ้วเท้าทุกนิ้ว (จะมีเส้นทางเดินพลังเหมือนกันทั้งทางด้านหน้าและด้านหลัง)

5. เส้นสหัสรังษี (ตาซ้าย) เริ่มจากช่องท้อง จะวิ่งผ่านลงมาที่บริเวณขาหนีบ และผ่านลงไปตามแนวต้นขาด้านในไปจนถึงข้อเท้า ต่อไปยังนิ้วเท้า แล้วผ่านนิ้วทุกนิ้ววนขึ้นไปตามด้านนอกของหน้าแข้ง วิ่งขึ้นไปถึงลำตัวที่ระดับราวนม แล้วผ่านไปทางด้านข้างของลำคอ วิ่งต่อไปสิ้นสุดที่ดวงตา ที่บริเวณด้านหลังก็มีแนวเส้นทางเช่นเดียวกัน เส้นสหัสรังษีคือแนวเส้นที่อยู่ทางด้านซ้ายของร่างกาย ส่วนเส้นทวารีจะอยู่ทางด้านขวา ทั้งสองเส้นมีการเดินทางที่เหมือนกัน

6. เส้นทวารี (ตาขวา) เริ่มจากช่องท้อง จะวิ่งผ่านลงมาที่บริเวณขาหนีบ และผ่านลงไปตามแนวต้นขาด้านในไปจนถึงข้อเท้า ต่อไปยังนิ้วเท้า แล้วผ่านนิ้วทุกนิ้ววนขึ้นไปตามด้านนอกของหน้าแข้ง วิ่งขึ้นไปถึงลำตัวที่ระดับราวนม แล้วผ่านไปทางด้านข้างของลำคอ วิ่งต่อไปสิ้นสุดที่ดวงตา ที่บริเวณด้านหลังก็มีแนวเส้นทางเช่นเดียวกัน เส้นสหัสรังษี คือแนวเส้นที่อยู่ทางด้านซ้ายของร่างกาย ส่วนเส้นทวารีจะอยู่ทางด้านขวา ทั้งสองเส้นมีการเดินทางที่เหมือนกัน

7. เส้นจันทภูสัง (หูซ้าย) เริ่มตั้งแต่ช่องท้อง แยกแขนงเป็น 2 เส้น วิ่งขึ้นไปที่ระดับราวนม แล้ววิ่งขึ้นไปบริเวณต้นคอ ผ่านด้านข้างของลำคอ ไปสิ้นสุดที่ขมับทั้ง

สองข้าง ทางเดินของเส้นนี้จะเหมือนกันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่ทางเดินด้านหลังมีการแตกแขนงอีก 2 เส้น จากช่องท้องลงมายังสะโพก และไปสิ้นสุดที่บริเวณต้นขา เส้นทั้งสองมีแนวทางเดินพลังที่เหมือนกัน แตกต่างกันตรงที่เส้นจันทรูตั้งนั้นวิ่งอยู่ทางซีกซ้ายของร่างกาย ส่วนเส้นรุทังวิ่งอยู่ทางซีกขวาของร่างกาย

8. เส้นรุทัง (หูขวา) เริ่มตั้งแต่ช่องท้อง แตกแขนงเป็น 2 เส้น วิ่งขึ้นไประดับราวนม แล้ววิ่งขึ้นไปบริเวณต้นคอ ผ่านด้านข้างของลำคอ ไปสิ้นสุดที่ขมับทั้งสองข้าง ทางเดินของเส้นนี้จะเหมือนกันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่ทางเดินด้านหลังมีการแตกแขนงอีก 2 เส้น จากช่องท้องลงมายังสะโพก และไปสิ้นสุดที่บริเวณต้นขา เส้นทั้งสองมีแนวทางเดินพลังที่เหมือนกัน แตกต่างกันตรงที่เส้นจันทรูตั้งนั้นวิ่งอยู่ทางซีกซ้ายของร่างกาย ส่วนเส้นรุทังวิ่งอยู่ทางซีกขวาของร่างกาย

9. เส้นสิจินี เริ่มจากช่องท้องวิ่งตรงลงไปท้าวะเพศ ถือเป็นเส้นที่มีทางเดินสั้นที่สุดก็ได้

10. เส้นสุขุมัง เริ่มจากช่องท้องวิ่งตรงไปสิ้นสุดที่บริเวณรอบ ๆ ทวารหนัก

เส้นทางเดินพลังทั้ง 10 ของไทยเป็นพื้นฐานความรู้และความเชื่อของศาสตร์การนวดไทย ซึ่งจะใช้อธิบายผลของการนวดที่เกิดขึ้นว่าสามารถส่งเสริมสุขภาพและบำบัดรักษาโรคได้ ร่างกายจะมีเส้นทางเดินพลังพิเศษเป็นเส้นทางไหลเวียนพลังที่มีรูปแบบที่แน่นอน เป็นระบบเป็นระเบียบ การนวดเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เส้นทางเดินพลังเหล่านี้ทำงานได้อยู่เสมอ ไม่ให้ทางเดินส่วนใดถูกอุดตัน แม้แต่เส้นทางที่อุดตันอยู่ก็สามารถช่วยทำให้สิ่งที่อุดตันคั่งค้างนั้นหมดไปได้ ดังนั้นการจะนวดให้ได้ผลดีสามารถรักษาโรคได้จำเป็นต้องรู้จักเส้นทางเดินพลังทั้ง 10 นี้ ยิ่งรู้จักมากเท่าไรก็จะยิ่งนวดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น และในแนวทางของเส้นทางเดินพลังแต่ละเส้นนี้จะมีตำแหน่งที่ควรจะนวดเพื่อรักษาโรคอยู่ตามทางมากมายหลายสิบจุด ลักษณะคล้ายกับจุดฝังเข็มของจีน เพียงแต่การจำแนกจุดอาจจะให้ความสำคัญไม่เหมือนกัน และวิธีการกระตุ้นจุดเหล่านั้นแตกต่างกัน โดยจีนใช้การฝังเข็ม แต่คนไทยใช้การนวดกดจุดแทน

การนวดไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ (สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2542, หน้า 6-8)

1. การนวดแบบทั่วไป (แบบเชลยศักดิ์) ปัจจุบันมีการเรียนการสอนการนวดแบบทั่วไปตามสถาบันการศึกษา ผู้เรียนสามารถสมัครเรียนได้โดยตรง ไม่มีการสอบคัดเลือก อัตราค่าเรียนขึ้นอยู่กับสถานศึกษาจะกำหนด ซึ่งจะมีทั้งหลักสูตรระยะยาว อาจเรียนเฉพาะวันหยุดราชการหรือทุกวัน การเรียนการสอนโดยทั่วไปเป็นการสอนตัวต่อตัวกับครูศิษย์รุ่นพี่ โดยใช้การสาธิตและฝึกปฏิบัติ เนื้อหาการเรียนการสอนมักเป็นการเล่าประสบการณ์ของครูและสอนกายวิภาคศาสตร์แบบโบราณบ้าง พร้อมทั้งอบรมจริยธรรมโดยถือหลักศีลธรรมเป็นสำคัญ สำหรับการเริ่มต้นเรียน อาจไม่พร้อมกัน แต่เมื่อครบกำหนดการเรียนของศิษย์ ครูผู้สอนจะทดสอบผลการเรียนด้วยตนเองโดยให้ศิษย์ทดลองนวดครู หากทำได้ดีถูกต้อง ครูจะออกใบรับรองให้ ถ้ายังทำได้ไม่ดีไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้เรียนและฝึกหัดเพิ่มเติมต่อไป

2. การนวดแบบราชสำนัก มีการเรียนการสอนสืบต่อกันมาเช่นเดียวกับการนวดแบบทั่วไป แต่อาจารย์ผู้สอนจะเลือกศิษย์ คูณิสังข์ใจคอ รูปร่าง ท่าทาง ว่าพอที่จะเรียนได้หรือไม่ ถ้าเห็นว่าจะเรียนไปไม่ได้ตลอดก็จะไม่รับแต่แรก แต่หากไม่แน่ใจก็จะให้ผู้สมัครทดลอง ฝึกฝนกำลังกายไปพลาง ๆ ก่อน ถ้าผู้เรียนขาดความอดทนก็จะเลิกไปเอง ส่วนผู้ที่ผ่านการทดสอบแล้ว ครูจะดำเนินการสอนเป็นขั้นตอนต่อไป วิธีการสอนใช้การสาธิต ฝึกปฏิบัติ พร้อมกับทดสอบผลการเรียนเช่นกัน เนื้อหาวิชาจะเริ่มตั้งแต่จรรยา มารยาทในการเข้าหาผู้ป่วย หลักการนวดเบื้องต้นทั้งตัว กายวิภาคศาสตร์แบบโบราณ การวางมือในการนวดที่ตำแหน่งต่าง ๆ การใช้แรงในการนวด และระยะเวลาในการกดมือปล่อยมือที่นวด ความเหมาะสมกับตำแหน่งและโรคที่จะรักษา รวมทั้งประสบการณ์ของครูจะเป็นสาระสำคัญยิ่ง นอกจากนี้จะต้องไม่ทำการนวดคนไข้ที่มีแพทย์เจ้าของคนไข้อยู่แล้ว เพราะเป็นการก้าวก่ายกัน และไม่ทำการนวดในสถานที่อื่น ๆ เช่น โรงแรม โรงน้ำชา สถานเริงรมย์ บ่อนการพนัน ฯลฯ แต่อาจไปนวดที่บ้านผู้ป่วยได้หากมีความจำเป็น แต่ที่นิยมมากที่สุดคือนวดที่บ้านของหมอเอง

การสอนการนวดไทยสายราชสำนัก มี 4 ขั้นตอน คือ

- (1) การนวดขั้นพื้นฐาน
- (2) การกดจุด
- (3) ทฤษฎีและวิธีการรักษาโรค

(4) การใช้วิธีนิ้ววัด เทคนิค

การเรียนการสอนนิ้ววัดแบบราชสำนักนี้ ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนจนมีฝีมือ เข้าใจหลัก และวิธีการนิ้ววัด การแต่งรสมือ และการรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องใช้เวลานาน 3-5 ปี ติดต่อกัน แล้วแต่สติปัญญา ไหวพริบ และความสามารถของผู้เรียน ครูจะให้ผู้เรียนทำการนิ้ววัดผู้ป่วยในสำนักของครู โดยครูจะเป็นผู้ตรวจและสั่งงาน เป็นการนิ้ววัดภายใต้การดูแลของครู หากมีข้อบกพร่อง ครูจะคอยแนะนำแก้ไข ระยะเวลาช่วงนี้อาจใช้เวลาเป็นปี จนครูแน่ใจว่าศิษย์มีความรู้ความสามารถและจรรยาบรรณพอที่จะรักษาผู้ป่วยได้ สำหรับศิษย์ที่จะทำการสอนนักเรียนใหม่ได้จะต้องได้รับอนุญาตจากครูของตนเสียก่อน ซึ่งจะประกาศในพิธีไหว้ครูประจำปี จะทำการสอนเองโดยผลการไม่ได้ถือว่าผิดจรรยาบรรณและไม่เคารพครู

ความแตกต่างระหว่างการนิ้ววัดแบบราชสำนักและเขลยศักดิ์

สถาบันการแพทย์แผนไทย (ม.ป.ป.) ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างการนิ้ววัดแบบราชสำนักและเขลยศักดิ์ไว้ว่า การนิ้ววัดทั้งสองประเภทนี้คล้ายคลึงกันในด้านหลักการของการบำบัดรักษาโรคและอาการเจ็บป่วย แต่มีข้อปลีกย่อยซึ่งทำให้ผลการรักษาแตกต่างออกไป

การนิ้ววัดแบบทั่วไป ก่อนเริ่มต้นนิ้ววัด หมอจะต้องพนมมือเพื่อไหว้ครูเสียก่อนในขณะที่ผู้ป่วยนอนอยู่กับพื้น (ฟูกหรือเสื่อ) หลังจากนั้นหมอก็เริ่มต้นนิ้ววัดจากเท้าขึ้นไปทีละหัวเข้า ไปสู่โคนขาและนิ้วท่อน หลัง ไหล่ ต้นคอ และศีรษะ

การนิ้ววัดแบบราชสำนัก หมอจะต้องเดินเข้าเข้าหาผู้ป่วยซึ่งนอนอยู่บนพื้น เมื่ออยู่ห่างจากผู้ป่วยไม่น้อยกว่า 4 ศอก จากนั้นเมื่ออยู่ห่างจากผู้ป่วยราว 1 ศอก จึงนั่งพับเพียบและคารวะขอภัยผู้ป่วยโดยการไหว้หรือการกราบแล้วแต่กรณี หลังจากนั้นหมอจะคลำชีพจรที่ข้อมือ และหลังเท้าข้างเดียวกัน (ขวาหรือซ้าย) เพื่อตรวจดูอาการของโรค โดยพิจารณาจากการเต้นของชีพจรทั้งสองแห่งที่เรียกว่า *ลมเบื้องสูงและลมเบื้องต่ำ* เสียก่อนว่าเสมอกันหรือไม่ แล้วจึงเริ่มทำการนิ้ววัด ซึ่งอาจจะคล้ายคลึงกับการนิ้ววัดแบบทั่วไป แต่จะแตกต่างกันที่ตำแหน่งในการวางมือ องศาที่แขนขาของหมอนิ้ววัดทำกับตัวของผู้ป่วย

และท่าทางของหมอนวด ซึ่งแบบราชสำนักจะเน้นความสุภาพอย่างมาก ความสามารถในการรักษานอกจากจะนวดเพื่อแก้อาการปวดกล้ามเนื้อ ปวดศีรษะ โรคกระดูก โรคเกี่ยวกับระบบไหลเวียนโลหิต ยังสามารถรักษาข้อหลุคที่เกิดจากอุบัติเหตุได้ด้วย

สรุปข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างการนวดแบบทั่วไปกับการนวดแบบราชสำนัก

1. หมอนวดแบบราชสำนักต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อย เดินเข้าหาผู้ป่วย ขณะทำการนวด ต้องไม่ก้มหน้าหายใจรดผู้ป่วย หรือเงยหน้าจนเป็นการไม่เคารพ ส่วนหมอนวดแบบทั่วไปมิได้พึงเล็งถึงเรื่องเหล่านี้ แต่มีลักษณะการนวดเป็นกันเองกับผู้ป่วยมากกว่า บางคราวจึงอาจไม่สำรวมหรือระวังตัวมากนัก
2. หมอนวดแบบราชสำนักจะไม่เริ่มนวดฝ่าเท้านอกจากจะจำเป็นจริง ๆ มักเริ่มต้นนวดตั้งแต่หลังเท้าขึ้นไป ส่วนหมอนวดแบบทั่วไปจะเริ่มนวดที่ฝ่าเท้า
3. หมอนวดแบบราชสำนักจะใช้เฉพาะมือ นิ้วหัวแม่มือ และปลายนิ้วอื่น ๆ ในการนวดเท่านั้น และไม่ใช้การนวดคืบ ในขณะกด (นวด) แขนจะต้องเหยียดตรงเสมอ เพื่อนำน้ำหนักจะได้ลงที่หัวแม่มือ ส่วนหมอนวดแบบทั่วไปมิได้คำนึงถึงท่าทางของแขนว่าจะตรงหรืองอ
4. หมอนวดแบบราชสำนักทำการนวดผู้ป่วยซึ่งอยู่ในท่านั่ง นอนหงาย หรือนอนตะแคง แต่ไม่ให้ผู้ป่วยนอนคว่ำเลย แต่การนวดแบบทั่วไปมีการให้ผู้ป่วยนอนคว่ำ
5. หมอนวดแบบราชสำนักไม่ใช้การคัด หรือการงอข้อ หลัง หรือส่วนใดของร่างกาย ด้วยกำลังแรง จะไม่มีการนวดโดยใช้เข่า ข้อศอก ฯลฯ แต่หมอนวดแบบทั่วไปไม่เว้นการปฏิบัติดังกล่าว และอาจมีหมอนวด 2 คนช่วยกันนวดผู้ป่วยคนเดียวกัน
6. หมอนวดแบบราชสำนักต้องการให้เกิดผลต่ออวัยวะและเนื้อเยื่อที่อยู่ลึก ๆ โดยการเพิ่มการไหลเวียนของเลือด และการเพิ่มการทำงานของเส้นประสาท ในกรณีนี้หมอนวดจะต้องมีความรู้ทางกายวิภาคศาสตร์เชิงปฏิบัติอย่างดีพอควร สำหรับหมอนวดทั่วไปหวังผลโดยตรงจากการกดเป็นส่วนใหญ่ และการนวดคืบเป็นครั้งคราว ซึ่งการไม่ระมัดระวังจุดสำคัญตามความรู้ของกายวิภาคศาสตร์ดีพออาจเกิดอันตรายได้ เช่น การหลุคของข้อต่อกระดูก การเขี้ยวซ้ำของกล้ามเนื้อ หรือเส้นเลือดฝอยแตกได้

หลักสูตรการเรียนการสอน

ปัจจุบันโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียนดังนี้ (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ, ม.ป.ป.)

1. นวดแผนโบราณ หลักสูตรหัตถศาสตร์ 60 ชั่วโมง สอนศิลปะการนวดเริ่มจากพื้นฐาน มารยาท การวางมือ ทำนวด การจัดท่านวด ตำแหน่ง และแนวเส้นที่นวด ข้อควรระวัง และข้อห้ามในการนวด เพื่อความปลอดภัยของผู้รับบริการ และผู้รับบริการจะได้รับการบำบัด ขจัดความเมื่อยล้า คลายเส้นที่ตึง คึงเส้นที่หย่อนให้เข้าที่ ผ่อนคลายความเครียด สร้างเสริมความพร้อมและพลังกายให้มีสมรรถภาพ พร้อมทั้งจะประกอบการทำงานหรือออกกำลังกาย นักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการนวดเพื่อสุขภาพและผ่อนคลายความเครียดอย่างถูกต้องตามแบบฉบับดั้งเดิมของวัดโพธิ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นต้นแบบการนวดแผนโบราณของไทย แบ่งการเรียนเป็นดังนี้

1.1 ภาคปฏิบัติ (36 ชั่วโมง) เริ่มเรียนตั้งแต่กิริยามารยาท การวางมือ ทำนวด การจัดท่านวด ตำแหน่งและแนวเส้นนวด วิธีและขั้นตอนการนวดเพื่อสุขภาพ ผ่อนคลายความเครียด ขจัดความเมื่อยล้า เพิ่มความพร้อมและพลังกายให้มีสมรรถภาพ

1.2 ภาคทฤษฎี (24 ชั่วโมง) เรียนวิชาพื้นฐานเกี่ยวกับการนวดไทย ได้แก่ กายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา ข้อห้ามข้อควรระวังในการนวด การปฐมพยาบาลเบื้องต้น เส้นประสาทสิบ โรคและลมที่เกิดจากเส้นประสาทสิบ กฎหมายที่ควรรู้รวมถึงจรรยาบรรณในวิชาชีพ

2. นวดฝ่าเท้า เป็นศิลปะการนวดแบบจีน เพื่อป้องกันและรักษาโรค มีมานานกว่า 3,000 ปี โดยเชื่อว่าอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายมีส่วนของปลายประสาทกระจายไปติดต่อกับอวัยวะอื่น ๆ ทั่วร่างกายรวมทั้งฝ่าเท้าด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อกดและนวดฝ่าเท้าจึงเป็นการกระตุ้นและปรับระดับการทำงานของอวัยวะทั้งร่างกาย การนวดของวัดโพธิ์จะเริ่มต้นนวดที่เท้าอย่างละเอียดก่อน เพื่อปรับธาตุลมให้พัดขึ้นส่วนบนของร่างกาย และเป็นการปรับสมดุลแบบฉบับของธาตุทั้งสี่ในร่างกายก่อน เมื่อธาตุสมดุลแล้วจึงมาเน้นรักษาอาการ ซึ่งมีส่วนคล้ายกับการนวดเท้ามาก ต่างกันที่วิธีนวดและเครื่องมือนวดเท่านั้น โดยการนวดวัดโพธิ์ใช้เฉพาะนิ้วมือและอาจใช้ศอกกดที่จุดบาทาทีบ แต่การนวดเท้าใช้ครีมหรือน้ำมันหล่อลื่น และมีการใช้ไม้กดด้วย ซึ่งมีผลส่งเสริมสุขภาพคล้ายกัน

3. นวดบำบัด หลักสูตรหัตถศาสตร์บำบัด มุ่งเน้นการนวดกดจุด เพื่อรักษาและบรรเทาอาการต่าง ๆ เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ข้อแพลง ปวดข้อ ปวดเข่า ปวดศีรษะ ปวดหลัง ไหล่ เคล็ดขัดยอกหลัง เข่า ขา คลายความเครียด นอนไม่หลับ แขนขาขยับไม่สะดวก มีอาการขัดเสียว นวดกล้ามเนื้อเพื่อป้องกันอาการแทรกซ้อนในคนป่วยอัมพฤกษ์และอัมพาต ฯลฯ และเพิ่มภาคทฤษฎีของกายวิภาคศาสตร์ การตรวจประเมินร่างกาย

4. นวดน้ำมันและน้ำมันหอมระเหย เรียนวิธีการนวดน้ำมันซึ่งประยุกต์จากวิธีการนวดแผนโบราณของไทยเข้ากับศาสตร์การใช้ น้ำมันหอมระเหย เพื่อกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต และน้ำเหลือง กระชับผิวหนังและกล้ามเนื้อ ช่วยให้ผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ

5. นวดทารกและเด็ก เรียนวิธีการนวดที่เหมาะสมสำหรับทารกและเด็ก เพื่อเสริมการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ กระตุ้นการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อและป้องกันการพัฒนาที่ผิดปกติ ช่วยให้เกิดอบอุ่นและคลายเครียด และสานความผูกพันในครอบครัว และเรียนทฤษฎีเพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและโรคที่พบได้ในเด็ก

6. วิชาชีพนวดไทยขั้นต้น (153 ชั่วโมง) เป็นหลักสูตรที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สำหรับผู้ต้องการไปทำงานต่างประเทศ ผู้ที่จบหลักสูตรสามารถขึ้นทะเบียนทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานเพื่อรับวุฒิบัตรฝีมือแรงงาน สาขาแพทย์แผนไทย ประเภทนวดไทย ระดับ 1 ของกระทรวงแรงงาน หลักสูตรแบ่งเป็นภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ภาคทฤษฎีประกอบด้วยพื้นฐานกายวิภาคศาสตร์ ความรู้เรื่องยาเบื้องต้น หลักการพื้นฐานเภสัชกรรมไทยและเวชกรรมไทย เส้นประธานสิบและการเกิดโรค ข้อห้ามและข้อควรระวังในการนวด ทฤษฎีการนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพ รวมถึงจรรยาบรรณในวิชาชีพ ในภาคปฏิบัตินักเรียนจะได้เรียนและฝึกหัดการนวดไทยและการนวดเท้า นักเรียนที่ผ่านหลักสูตรหัตถศาสตร์ 60 ชั่วโมง (หลักสูตร 1) และหลักสูตรนวดเท้า สามารถลงทะเบียนเรียนภาคทฤษฎีและปฏิบัติเพิ่มเติมอีก 12 วัน ราคา 4,000 บาท และตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นไป หลังจากจบหลักสูตรแล้ว 12 วัน สำหรับผู้ที่ต้องการสอบวัดระดับมาตรฐานฝีมือแรงงาน จะต้องฝึกปฏิบัติงานกับลูกค้าจริงจำนวน 100 คน ใช้เวลาประมาณ 3 สัปดาห์ จึงจะมีสิทธิ์สอบวัดระดับฯ ได้ ทั้งนี้ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม 3,500 บาท

7. นวดผู้หญิง เรียนเกี่ยวกับวิธีการนวดไทยแบบต่าง ๆ สำหรับการดูแลและส่งเสริมสุขภาพของผู้หญิง เช่น นวดเพื่อลดอาการปวดท้องระหว่างมีประจำเดือน ปวดเมื่อย การนวดมารดาขณะตั้งครรภ์ การดูแลแม่หลังการคลอด การอยู่ไฟ การเข้ากระโจม การประคบและอบสมุนไพร และการนวดผู้สูงอายุก่อนและเมื่อเข้าสู่วัยทอง

8. วิชาชีพนวดไทยชั้นกลาง (380 ชั่วโมง) เป็นหลักสูตรที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สำหรับผู้ต้องการไปทำงานต่างประเทศ ผู้ที่จบหลักสูตรสามารถขึ้นทะเบียนทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานเพื่อรับวุฒิปัตรีฝีมือแรงงานสาขาแพทย์แผนไทย ประเภทนวดไทย ระดับ 2

9. แพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรมไทย เป็นหลักสูตรที่เปิดสอนผู้ที่สนใจเกี่ยวกับสมุนไพรไทย และการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

10. ฤๅษีตัดคนเพื่อการออกกำลังกาย เรียนทฤษฎีและฝึกปฏิบัติทำฤๅษีตัดคนเพื่อการออกกำลังกาย แก่ปวดเมื่อย บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น และส่งเสริมสุขภาพช่วยให้ร่างกายแข็งแรง

11. สปาตัว “การดูแลผิวกาย 120 ชั่วโมง” เป็นการเรียนทำทริทเมนต์แบบต่าง ๆ เกี่ยวกับการดูแลผิวกาย ได้แก่ การนวดน้ำมัน การนวดลดไขมันและกระชับผิว การขัดตัว การอบสมุนไพร การพอกตัวและการพันตัว การบำรุงให้ความชุ่มชื้นผิว และการกำจัดขน

12. สปามือและเล็บ การดูแลและตกแต่งเล็บ เรียนทริทเมนต์เกี่ยวกับการดูแลและการตกแต่งเล็บขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การดูแลมือและเท้า (สปามือ-เท้า) การดูแลเล็บ การเคลือบยูวีเจล (UV gel) การแต่งเล็บ การสร้างศิลปะบนเรือนเล็บด้วยอคริลิก

13. การนวดหน้า หลักสูตรสปา “การนวดหน้าแบบธรรมชาติ” เป็นการนวดหน้าที่เน้นความเป็นธรรมชาติ ประกอบด้วยการตรวจสภาพผิวหน้า การมาร์คหน้า การนวดหน้า การบำรุงผิวหน้า การสครับผิวหน้า

14. นวดเพื่อสุขภาพ หลักสูตรวิชาชีพนวดไทยเพื่อสุขภาพ 165 ชั่วโมง เป็นหลักสูตรภาษาอังกฤษ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเปิดร้าน หรือไปทำงานในต่างประเทศ ซึ่งเปิดสอนดังนี้ ภาคปฏิบัติประกอบด้วย การนวดขั้นพื้นฐาน การนวดกดจุด บำบัดรักษาแก้อาการ การประคบสมุนไพร การทำลูกประคบ การรำฤๅษีตัดคน การต้อนรับและการ

ให้คำแนะนำหลังการนวด เทคนิคการนวดต่าง ๆ ภาคนทฤษฎีประกอบด้วย สรีรศาสตร์ กายวิภาคศาสตร์ เส้นประสาทสืบ การแพทย์แผนไทย การตรวจประเมินโรค ข้อห้ามข้อควรระวังในการนวด จิตวิทยาในการบริการ วิธีการทำลูกประคบสมุนไพร สรรพคุณยาไทย จรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

15. นวดประคบสมุนไพร สอนการนวดประคบและอบสมุนไพร ศึกษาถึงส่วนประกอบสรรพคุณของสมุนไพรที่ใช้ในการทำลูกประคบและการอบสมุนไพร การเตรียมสมุนไพรและอุปกรณ์ เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเทคนิคการใช้ลูกประคบร่วมกับการนวดไทยและการอบสมุนไพรที่ถูกต้อง รวมถึงการศึกษาถึงประโยชน์และข้อห้ามข้อควรระวังในการประคบและอบสมุนไพร

อาจารย์สอนนวดแผนโบราณ

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) มีอาจารย์สอนนวดอยู่ด้วยกัน ประมาณ 39 คนแบ่งเป็นอาจารย์สอนนวดตัว 27 คน อาจารย์สอนนวดฝ่าเท้า 12 คน โดยอาจารย์ที่นี้ส่วนใหญ่เรียนพื้นฐานการนวดจากโรงเรียน และเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการนวด โดยทางโรงเรียนได้จัดให้มีอาจารย์ผลัดเปลี่ยนมาประจำที่ศาลารายวันละ 2 คน เพื่อแก้ปัญหาในกรณีที่หมอนวดหรือผู้ปฏิบัติการเกิดติดขัดในขณะที่ทำการนวด

หมอนวด

ผู้ปฏิบัติการเป็นผู้ที่เรียนนวดแผนโบราณจากโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) แล้วได้รับการคัดเลือกเป็นหมอนวด โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถในการนวด บุคลิกภาพและมารยาท เป็นต้น ปัจจุบันโรงเรียนมีหมอนวดประมาณ 70-80 คน

การให้บริการนวดแผนโบราณของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)

เปิดให้บริการนวดทุกวันไม่เว้นวันหยุด ตั้งแต่เวลา 8.00-18.00 น. และมีการบริการนวดนอกสถานที่ เช่น ตามบ้าน ตามโรงแรม

จากชื่อเสียงของวัดโพธิ์ที่มีความเก่าแก่ในด้านการแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะการ
นวดแผนโบราณ มีการพัฒนาตำรา บุคลากร และด้านบริการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งค่า
บริการที่มีราคาพอสมควร จึงทำให้โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)
เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมมากที่สุดทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

การนวดที่เปิดให้บริการแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. นวดไทย: การนวดที่ถูกสุขลักษณะตามแบบฉบับของแผนไทยโบราณ ซึ่ง
ส่งผลโดยตรงต่อร่างกายและจิตใจ

ประโยชน์ของการนวดไทย

ลดการเกร็งของกล้ามเนื้อ เพิ่มระบบการไหลเวียนโลหิตและน้ำเหลือง กระตุ้น
ระบบประสาท เพิ่มประสิทธิภาพระบบทางเดินหายใจ ทำให้รู้สึกสบายคลายเครียด

ข้อควรระวังของการนวดไทย

- (1) ไม่ควรนวดผู้ที่รับประทานอาหารอิ่มใหม่ ๆ
- (2) ไม่ควรนวดผู้ที่เพิ่งประสบอุบัติเหตุใหม่ ๆ
- (3) ไม่ควรให้เกิดอาการฟกช้ำมากเกินไป
- (4) กรณีผู้สูงอายุให้ระมัดระวังในการนวด

ราคานวดคนไทย 1 ชม./260 บาท

ราคานวดชาวต่างชาติ ½ ชม./260 บาท

1 ชม./420 บาท

2. นวดประคบสมุนไพร: การนำเอาสมุนไพรทั้งสด หรือแห้งหลาย ๆ ชนิด
โขลกพอแตก และคลุกรวมกัน ห่อด้วยผ้าทำเป็นลูกประคบ นึ่งด้วยไอน้ำร้อน และ
นำไปประคบบริเวณที่ต้องการ

ประโยชน์ของการนวดประคบสมุนไพร

บรรเทาอาการปวดเมื่อย ช่วยลดอาการบวม อักเสบของกล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ เส้น
หลัง 24-28 ชม. ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ ช่วยให้เนื้อเยื่อ พังผืด ยืดตัวออก ลดการ
ติดขัดของข้อต่อ ลดอาการปวด ช่วยเพิ่มการไหลเวียนเลือด

ข้อควรระวังในการนวดประคบสมุนไพร

(1) ห้ามใช้ลูกประคบที่ร้อนเกินไป โดยเฉพาะบริเวณผิวหนังอ่อน ๆ หรือบริเวณที่เคยเป็นแผลมาก่อน

(2) ควรระวังเป็นพิเศษสำหรับผู้ที่เป็นเบาหวาน อัมพาต เด็ก และผู้สูงอายุ เนื่องจากบุคคลดังกล่าวมีความรู้สึกตอบสนองต่อความร้อนช้า

(3) ไม่ควรใช้ลูกประคบกรณีที่มีแผลพุพอง อักเสบ ในช่วง 24 ชม. แรกอาจทำให้บวมมากขึ้น

(4) หลังประคบสมุนไพรแล้วไม่ควรอาบน้ำในทันที เพราะอุณหภูมิอาจปรับไม่ทันอาจทำให้เป็นไข้ได้

ราคานวดคนไทย 1 ชม./360 บาท

ราคานวดชาวต่างชาติ 1 ชม./520 บาท

3. นวดฝ่าเท้า: เป็นการปรับสมดุลร่างกาย เนื่องจากมีจุดสะท้อนของอวัยวะภายในร่างกายที่ฝ่าเท้า และเท้า การนวดฝ่าเท้าและเท้าจึงเป็นการช่วยให้ระบบการไหลเวียนไปยังอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกายได้ดีขึ้น ส่งผลให้มีการขับถ่ายของเสียออกจากเซลล์ ปรับสภาวะสมดุลของร่างกายทำให้สุขภาพโดยรวมดีขึ้น

ประโยชน์ของการนวดฝ่าเท้า

กระตุ้นการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย ช่วยป้องกันและรักษาโรคได้ เช่น ท้องผูก ปวดศีรษะ เกรียด หืด โรคไต ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว การดูแลรักษาสุขภาพในเชิงรุก และเป็นการรักษาสุขภาพแบบพึ่งตนเอง

ข้อควรระวังในการนวดฝ่าเท้า ไม่ให้การนวดบุคคลต่อไปนี้

(1) เพิ่งรับประทานอาหารอิ่มใหม่ ๆ

(2) สตรีมีครรภ์

(3) คนที่เป็นโรคหัวใจ

(4) สตรีมีรอบเดือน

ราคานวดคนไทย 1 ชม./420 บาท

ราคานวดชาวต่างชาติ 1 ชม./420 บาท

ตอนที่ 2

ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ประเทศฝรั่งเศสกำหนดให้ผู้ที่มิรายได้มีวันหยุดพักผ่อนประจำปี 5 สัปดาห์ และมีวันหยุดตามเทศกาลอีก 10 วันในหนึ่งปี (Roesch, 2001, p. 95) ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวฝรั่งเศสสามารถเดินทางท่องเที่ยวไปยังจุดหมายที่ห่างไกลเช่นประเทศในแถบทวีปเอเชียได้ปีละหลายครั้ง และครั้งละหลายวัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรายได้และรสนิยมในการเดินทาง และในปัจจุบันนี้ มีการออกกฎหมายใหม่กำหนดให้ระยะเวลาในการทำงานคิดเป็น 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายให้บริษัทลดจำนวนชั่วโมงการทำงานของพนักงานในบริษัทเพื่อจะได้จ้างแรงงานเพิ่มขึ้น เป็นการแก้ปัญหาคนว่างงาน กฎหมายนี้เริ่มประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2000 สำหรับบริษัทที่มีพนักงานมากกว่า 20 คน และบังคับใช้กับทุกบริษัทนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2002 (La Brune, 1986, p. 107) ผลลัพธ์ของกฎหมายฉบับนี้ทำให้เกิดวันหยุดและเวลาว่างมากขึ้น ครอบครัวชาวฝรั่งเศสจึงตัดสินใจท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะการไปท่องเที่ยวในเส้นทางที่ห่างไกลและค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก เช่น การท่องเที่ยวในเมืองไทย เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยแล้ว นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสจึงถือเป็นหนึ่งในตลาดที่มีศักยภาพสูงในการนำรายได้เข้าประเทศ ด้วยพฤติกรรมในการจับจ่ายซื้อของและความสนใจแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถานและสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล จึงนับเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและจะไม่ทำความเสียหายให้กับภาพโดยรวมของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม หรือจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เหรียญหล่อวิมมงคล, 2547, หน้า 37) จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาพบว่า มีนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสให้ความสนใจมาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยมีสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวอยู่ในอันดับต้น ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1

จำนวนนักศึกษาชาวยุโรปที่เข้ามาในประเทศไทยปี พ.ศ. 2544-2553

ประเทศ	จำนวนนักศึกษา (คน)											รวม
	พ.ศ.	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	
ออสเตรเลีย		46,461	48,067	46,717	51,229	53,858	76,698	74,150	79,548	85,786	87,375	649,889
เบลีเยียม		54,350	56,179	50,772	53,321	55,730	66,835	69,042	74,567	80,420	81,163	642,379
เดนมาร์ก		78,728	84,617	78,587	87,603	98,554	124,151	135,006	148,256	144,834	150,514	1,130,850
ฟินแลนด์		58,530	64,115	62,509	71,476	80,558	112,006	138,332	154,370	156,000	131,523	1,029,419
ฝรั่งเศส		237,511	253,463	219,227	250,995	260,704	319,910	351,651	387,340	427,067	458,126	3,165,994
เยอรมนี		398,034	403,240	378,642	438,238	436,552	507,942	537,200	535,474	573,473	612,561	4,821,356
อิตาลี		119,953	126,222	92,656	118,946	113,987	143,343	158,923	152,238	170,105	159,318	1,355,691
เนเธอร์แลนด์		136,929	140,966	129,211	135,515	145,350	174,266	183,347	189,374	205,412	198,688	1,639,058
นอร์เวย์		72,785	74,947	70,694	77,009	84,308	101,920	110,076	123,394	121,575	124,534	961,242
รัสเซีย		58,927	68,978	90,665	118,895	107,017	190,834	279,771	318,943	336,965	611,009	2,182,004

ตาราง 1 (ต่อ)

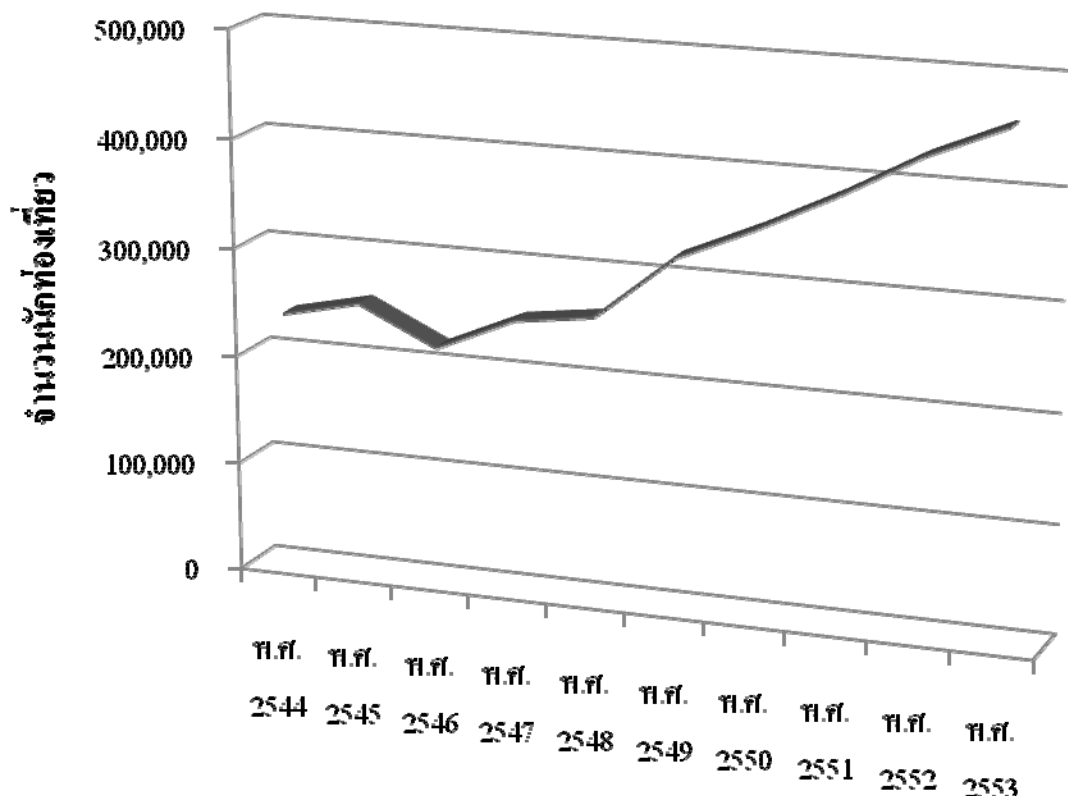
พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)										รวม
	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	
สเปน	38,812	48,491	31,850	52,299	52,309	73,820	84,714	76,320	75,362	70,721	604,698
สวีเดน	223,040	220,866	209,444	221,277	222,297	307,284	374,320	389,880	350,819	316,398	2,835,625
สวีตเซอร์แลนด์	120,507	126,217	113,581	126,670	125,694	145,647	152,022	141,881	148,269	154,976	1,355,464
สหราชอาณาจักร	517,974	569,812	545,000	628,679	680,978	745,525	746,422	812,057	841,425	816,461	6,904,333
ยุโรปตะวันออก	58,774	65,361	57,985	70,376	65,047	95,312	131,338	161,536	181,247	205,983	1,092,959
อื่น ๆ	83,325	99,337	78,620	113,819	103,624	136,302	163,456	169,101	161,229	163,841	1,272,654
รวม	2,304,640	2,450,878	2,256,160	2,616,347	2,686,567	3,321,795	3,689,770	3,914,279	4,059,988	4,343,191	31,643,615

ที่มา. จาก 1. สถิตินักท่องเที่ยว *Tourism Statistics*, ม.ป.ป., ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2554, จาก <http://203.144.250.243/statistics/index.php>

2. *Profile of International Tourist Arrivals*, by Tourism Authority of Thailand, n.d., Retrieved August 11, 2011, from

http://www2.tat.or.th/stat/web/static_download.php?Rpt=ita

จากตารางข้างต้นนี้ เมื่อดูจากผลรวมของทั้ง 10 ปีล่าสุด พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสจัดอยู่ในอันดับที่ 3 ของนักท่องเที่ยวยุโรป รองจากนักท่องเที่ยวจากสหราชอาณาจักร และเยอรมนี อีกทั้งจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จำนวนนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้นมาอย่างต่อเนื่องดังกราฟต่อไปนี้

ภาพ 56 กราฟแสดงจำนวนนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสที่เดินทางมาประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2553

เหรียญ หล่อวิมมงคล (2547) ได้ศึกษา พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ชาวฝรั่งเศสเป็นชาติที่ชอบเสาะแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ รักการเดินทางเป็นชีวิตจิตใจ และมักจะหาข้อมูลก่อนการเดินทาง ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจที่จะไปท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเป็นผู้ชาย

ชาวฝรั่งเศสที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทยมักจะเป็นครอบครัว หรือมาอยู่กับคู่สมรส ซึ่งนับว่าเป็นการดีสำหรับภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวโดยรวม เพราะนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสจะสนใจศิลปวัฒนธรรม ธรรมชาติ และวิถีชีวิตของผู้คน มิใช่มาเพื่อเสาะแสวงหาโสเภณี หรือเพื่อเสพยาเสพติด เป็นต้น นอกจากนี้เราจะสังเกตเห็นว่าชาวฝรั่งเศสชอบที่จะเดินทางท่องเที่ยวไปตามจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัดมากกว่าที่จะมาเที่ยวเพียงแคในกรุงเทพฯหรือตามจังหวัดชายทะเล การทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการได้รู้จักและสัมผัสทิวทัศน์และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น กล่าวโดยสรุปแล้ว ชาวฝรั่งเศสเป็นชาติที่ชอบผจญภัย ใฝ่ฝันที่จะมายังดินแดนอุษาอาคเนย์ รักการเรียนรู้ และภูมิใจที่ได้ค้นพบสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ไม่เหมือนชีวิตประจำวัน ชาวฝรั่งเศสจะให้ความสำคัญกับคำว่า *Goût de l'exotisme* ซึ่งแปลว่า รสนิยมในการเสาะแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ที่ผิดแผกไปจากวิถีชีวิตของพวกเขา และเมื่อได้มาเห็นและสัมผัสแล้ว ก็มักจะนำกลับไปเผยแพร่ต่อ

ข้อมูลดังกล่าวมีบางประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญส่ง บุญมาก (2547) ที่ได้วิจัยเรื่อง *ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่พูดภาษาฝรั่งเศสที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2545* โดยระบุว่าแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยมีชื่อเสียงทางด้านชายหาดที่สวยงามและหมู่เกาะในอ่าวไทยและทะเลอันดามัน แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมีชื่อเสียงระดับโลก (พัทยา ภูเก็ต) และที่อื่น ๆ ก็ครองตลาดการท่องเที่ยวเช่นกัน (เกาะสมุย เกาะเสม็ด กระบี่) และเนื่องจากชาวฝรั่งเศสไม่นิยมท่องเที่ยวในเขตเมืองใหญ่ ๆ ที่มีปัญหาด้านการจราจรและมลภาวะทางอากาศ ดังนั้น กรุงเทพฯ จึงเป็นแค่ทางผ่านของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ซึ่งส่วนใหญ่ชอบเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะทางภาคเหนือ ภาคใต้ และแถบชายฝั่งทะเล ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย และคาดว่าจะกลับมาท่องเที่ยวอีกอย่างแน่นอน มีมากถึงร้อยละ 71 ในส่วนของการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่พูดภาษาฝรั่งเศสในด้านความต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องใดบ้างขณะเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่พูดภาษาฝรั่งเศสร้อยละ 72.3 มีความสนใจที่จะ

ศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีไทยมากที่สุด และร้อยละ 79.0 สนใจวิถีชีวิตแบบไทย นักท่องเที่ยวร้อยละ 98.0 มีความเห็นว่าวัฒนธรรมไทยมีความหลากหลายมาก มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกมาก ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจและต้องการศึกษาเรียนรู้ นักท่องเที่ยวร้อยละ 30.0 มีความเห็นว่าวัฒนธรรมไทยมีความหลากหลายและสลับซับซ้อนยากแก่การทำความเข้าใจและยังมีปัญหาอุปสรรคในเรื่องภาษาในการสื่อสาร

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสและนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสตั้งที่กล่าวมา อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าความสนใจในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นความสนใจในการท่องเที่ยวทางทะเล ด้วยประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลเช่น ชายหาดหรือแนวปะการังที่สวยงามและมีชื่อเสียงทั้งทางภาคตะวันออก และภาคใต้ ทั้งฝั่งอ่าวไทยและทะเลอันดามัน ส่วนที่สองเป็นความสนใจในศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันมีเอกลักษณ์ของประเทศไทย รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ซึ่งในส่วนที่สองนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นางลักษณ อิศระญาณพงศ์ (2547) เรื่อง ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวยุโรปและอเมริกัน ในการใช้บริการท่องเที่ยวประเภทพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มาประเทศไทยเพื่อท่องเที่ยวนั้น ส่วนใหญ่จะท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เจริญ หล่อวิมมล (2552) เรื่อง ปัญหาและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวฝรั่งเศสขณะพำนักในโรงแรมในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มาท่องเที่ยวเชิงศิลปะ/วัฒนธรรม รองลงมาเป็นผู้ที่มาท่องเที่ยวสถานบันเทิงกลางคืน ท่องเที่ยวซื้อของ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และท่องเที่ยวเชิงกีฬา ตามลำดับ เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ วาทีต อธิศิริเวทย์ (2551) เรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติในประเทศไทย ในการวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติ พบว่า วัฒนธรรมไทยและวิถีชีวิตไทยเป็นปัจจัยดึงดูดที่ทำให้เดินทางมาเที่ยว รวมทั้งมีความสนใจไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มากที่สุด

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมาเป็น

กรณีศึกษา เนื่องจากพระอารามหลวงแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครที่มีความสำคัญและมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางมาเยี่ยมชมในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมไทยที่หลากหลาย รวมทั้งสรรพวิทยาความรู้ที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสมและถ่ายทอดไว้แก่รุ่นลูกรุ่นหลาน จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความสนใจของนักท่องเที่ยวฝรั่งเศสรวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยรวมที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ความสนใจในสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม
2. ความสนใจในการนวดแผนโบราณ ทั้งในแง่ขององค์ความรู้ โรงเรียนแพทย์

แผนโบราณ และการให้บริการนวดแผนโบราณ

โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

วันเพ็ญ เบอร์เนทท์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง *ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจโดยรวมจากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) จำนวน 385 คน โดยมีชาวฝรั่งเศส คิดเป็นร้อยละ 6.2 ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านสถานที่ ปัจจัยด้านต้นเหตุและปัจจัยด้านอารมณ์ (จิตวิทยา) อยู่ในระดับดี และปัจจัยด้านข้อมูลข่าวสารของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อยู่ในระดับนานครั้ง นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มีความพึงพอใจโดยรวมจากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อยู่ในระดับดี และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่มาเที่ยวในวัดโพธิ์รวมครั้งนี้เฉลี่ย 1.16 ครั้งต่อปี สาเหตุที่มาเที่ยวในวัดโพธิ์เนื่องจาก มานวดแผนโบราณ มากับทัวร์ จะมาเที่ยวในวันอาทิตย์ เวลา 12.00-13.59 น. และมาเที่ยวในวัดกับเพื่อน*

ในส่วนของปัจจัยจุดใจด้านสถานที่ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความคิดเห็นต่อปัจจัยจุดใจด้านสถานที่โดยรวมอยู่ในระดับดี ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ในข้อความจุดใจของพระนอน และความสวยงามของสิ่งก่อสร้างภายในวัดโพธิ์ อยู่ในระดับดีมาก ส่วนในข้อความสวยงามของฝาผนังภายในวัดโพธิ์และความหลากหลายของตุ๊กตาจีนอยู่ในระดับดี

ธนาภรณ์ เมทนีสุดดี (2542) ได้วิจัยเรื่อง *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อการรับบริการสื่อวิถีทัศน์: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร* ซึ่งผลการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาชมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีความพึงพอใจต่อการรับบริการสื่อวิถีทัศน์ในระดับมาก ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้มีการกำหนดบทรายการ หรือบทวิถีทัศน์เรื่องวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนสถาน ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย โดยแบ่งสาระสำคัญของเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 บทนำ (introduction) กล่าวถึงความเป็นมาของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งเป็นวัดหลวง และมีความสำคัญทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมที่วิจิตรงดงาม ในการผสมผสานภูมิปัญญาไทยให้เข้ากับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ได้อย่างผสมกลมกลืน

ส่วนที่ 2 เนื้อเรื่อง (body) กล่าวถึง ความสำคัญของพุทธสถาน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประติมากรรม และวัฒนธรรมไทยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความงดงามของซุ้มประตูทรงมงกุฎใหญ่รอบบริเวณกำแพงชั้นนอกที่มีอยู่ 16 ประตู ความสง่างามของพระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล พระพุทธไสยาส หรือพระนอนที่ใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหินที่นำมาประกอบเป็นภูเขา ซึ่งมีคุณประโยชน์ทางการศึกษาด้านธรณีวิทยาของผู้ที่สนใจศึกษา รวมทั้ง โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณของไทยที่มีมาแต่โบราณกาล

ส่วนที่ 3 ในส่วนนี้เป็นการสรุปเพื่อชี้ให้ผู้ชมสื่อวิถีทัศน์เห็นว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นแหล่งรวมศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า อีกทั้งมีการจัดวางผังได้อย่างเหมาะสม และยังเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว จากการรับเอาศิลปะและวัฒนธรรมต่างชาติมาดัดแปลงได้อย่างวิจิตรงดงาม มีคุณค่าทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจของประชาชนชาวไทยที่พบเห็นได้อย่างตรึงตาตรึงใจ

ฉัฐพิมล นวลละออง (2549) ได้วิจัยเรื่อง *ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อการใช้บริการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์* ส่วนหนึ่งของผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในระดับที่ดีมากต่อการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์ ทั้งทางด้านโปรแกรมในการนวดแผนโบราณที่ให้บริการ ด้านโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ

และด้านหมอนวดแผนโบราณ อีกทั้งผลการวิเคราะห์แนวโน้มพฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาใช้บริการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์ในอนาคตโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยมีโอกาสกลับมาใช้บริการอีก รวมทั้งแนะนำผู้อื่นให้มาใช้บริการ และนำพาคู่คนที่รู้จักมาใช้บริการ และจากข้อมูลพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจโดยรวมต่อการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์อยู่ในระดับดีมากเช่นเดียวกัน

ภาวคล นววรพงษ์ (2552) ได้วิจัยเรื่อง *ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์ เขตกรุงเทพมหานคร* ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เฉพาะด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และด้านบุคลากร อยู่ในระดับน้อย นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตามแม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษากับผู้มาใช้บริการที่เป็นคนไทย แต่ก็ทำให้เห็นภาพลักษณ์ของการนวดแผนโบราณของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในด้านความมีชื่อเสียง มีมาตรฐาน และความปลอดภัย อีกทั้งยังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ข้อมูลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญศักดิ์ ต้นหยงมาสกุล (2548) ซึ่งได้วิจัยเรื่อง *ความพึงพอใจของลูกค้าที่มีต่อการให้บริการของโรงเรียนนวดแผนโบราณไทยในวัดโพธิ์* ผลการวิจัยพบว่าความพึงพอใจของลูกค้าที่มีต่อการให้บริการของโรงเรียนนวดแผนโบราณไทยในวัดโพธิ์ โดยภาพรวมอยู่ในน้ำหนักความพึงพอใจมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความพึงพอใจในด้านการบริการของพนักงานมีน้ำหนักความพึงพอใจมาก เป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ ด้านสถานที่บริการ ด้านบริการเสริม ด้านราคา และด้านโฆษณาและประชาสัมพันธ์ เป็นอันดับสุดท้าย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยในส่วนนี้พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในด้านต่าง ๆ ซึ่งผลการวิจัยโดยรวมพบว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติส่วนใหญ่ต่างก็มีความพึงพอใจในสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความพึงพอใจที่มีต่อการแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนโบราณของไทยและการบริการนวดแผนโบราณของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้นเป็นอีกจุดสนใจ

หนึ่งที่ตั้งคูดนักร้องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้มาท่องเที่ยวในประเทศไทย รวมถึงมาเยี่ยมชมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เมื่อศึกษาถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันแล้วพบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเองมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งทำให้หนังสือคู่มือแนะนำเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นตามไปด้วย ผู้วิจัยได้ได้ลองสำรวจตลาดหนังสือคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยที่ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสพบว่า ที่ได้รับความนิยมมีดังนี้ Guides Bleus Évasion, Le Guide du Routard, Guide Michelin, Guide Gallimard, Le petit futé เป็นต้น

จากการสำรวจของเหรียญ หล่อวิมจล (2547) พบว่า นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสกว่าครึ่งหนึ่งในรถโค้ชจะมีหนังสือแนะนำเที่ยวเมืองไทยของสำนักพิมพ์ Gallimard และของสำนักพิมพ์ Le Guide du Routard ซึ่งเป็นหนังสือแนะนำเที่ยวที่ขายดี เพราะมีรายละเอียดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตชาวไทยตลอดจนข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะหนังสือ Le Guide du Routard จะมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันมาก่อนข้างละเอียด เช่น ร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ และร้านขายของ เป็นต้น

ทั้งนี้หากได้ศึกษาในรายละเอียดของคู่มือแนะนำเที่ยวเหล่านี้แล้วจะพบว่า มีการให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเฉพาะเชิงประวัติและความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว ตัวอย่างของข้อมูลที่ผิดพลาด เช่น

“(Le Bouddha d’émeraude) Pour la saison chaude, il lui met une tunique dorée parsemée de diamants; pour la saison des pluies, une robe émaillée de bleu; et pour la saison fraîche, une robe en mailles d’or pur.” (Hofer et al., n.d., p. 85) (พระแก้วมรกต) ทรงเครื่องทรงทองคำประดับด้วยเพชรสำหรับฤดูร้อน เครื่องทรงลงยาสีน้ำเงินสำหรับฤดูฝน และเครื่องทรงทองคำแท้ลงยาสำหรับฤดูหนาว

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ เครื่องทรงฤดูร้อนทำด้วยทองคำลงยาประดับเพชรและมณีต่าง ๆ ยอดมงกุฎประดับเพชรเม็ดใหญ่ เครื่องทรงฤดูฝนทำด้วยทองคำ เป็นกาบหุ้มองค์พระอย่างห่มดอง จำหลักลายพุ่มข้าวบิณฑ์ พระเศียรใช้ทองคำเป็นกาบหุ้ม และเครื่องทรงฤดูหนาวมีลักษณะเป็นผ้าทรงคลุม ทำด้วยทองคำเป็นหลอดลงยาร้อยลวดเหมือนตาข่าย

“Le Wat Pho est le nom populaire de Prasat Phra Thep Bidon, le temple le plus ancien et le plus vaste de Bangkok.” (Hoefler et al., n.d., p. 86) วัดโพธิ์เป็นชื่อสามัญของปราสาทพระเทพบิดร เป็นวัดที่เก่าแก่และกว้างขวางมากที่สุดของกรุงเทพฯ

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ วัดโพธิ์เป็นชื่อสามัญของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนปราสาทพระเทพบิดรอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระบรมมหาราชวัง

“(Le Grand Palais) Le palais fut construit en 1867 par Râma IV pour célébrer le 100e anniversaire de la dynastie Chakri . . .” (Page et al., 2011, p. 149) (พระบรมมหาราชวัง) พระบรมมหาราชวังสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1867 โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เพื่อสมโภช 100 ปี พระราชวงศ์จักรี

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ พระบรมมหาราชวังสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ในปี ค.ศ. 1782 สำหรับการสมโภชพระราชวงศ์จักรีครบ 100 ปี นั้นตรงกับแผ่นดินรัชกาลที่ 5 ปี ค.ศ. 1882

“(Le temple du Bouddha couché) La position couchée est celle précédant l’atteinte du nirvana, point de libération du cycle des réincarnations.” (Page et al., 2011, p. 152) (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) พระอิริยาบถนอนคือ พระอิริยาบถก่อนเสด็จดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน อันหมายถึงการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ พระพุทธไสยาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแสดงปางโปรดอสุรินทราหู

“(Le temple du Bouddha couché) Une petite collection de stupas carrelés rend hommage aux trois premiers rois Chakri (deux stupas sont dédiés à Rama III) . . .” (Cummings, Blond, Konn, Warren, & Williams, 2005, p. 97) (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) หมู่พระมหาเจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องสร้างขึ้นเพื่อสักการะปฐมกษัตริย์ 3 พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี (เจดีย์ 2 องค์อุทิศถวายแด่รัชกาลที่ 3)

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล องค์ที่ 1 สีเขียว สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อประดิษฐานแกนสัมฤทธิ์ “พระศรีสรรเพชญ์” เจดีย์องค์ที่ 2 สีเหลืองอ่อน สร้างอุทิศถวายรัชกาลที่ 2 เจดีย์องค์ที่ 3 สีเหลืองเข้ม สร้างอุทิศถวาย

รัชกาลที่ 3 และเจดีย์องค์ที่ 4 ซึ่งถ่ายแบบมาจากพระมหาเจดีย์ที่วัดสวนหลวงสวรราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุทิศถวายรัชกาลที่ 4

“(Wat Suthat) Ce temple est celui des prêtres brahmanes qui officient lors de
la fête royale des Labours en mai. . . Les prêtres de Suthat accomplissent leurs rites
dans deux sanctuaires hindouistes à proximité du wat: le Thewa Sathan (Deva Sathan)
. . .” (Cummings et al., 2005, p. 119) (วัดสุทัศน์) วัดนี้เป็นวัดของพระในศาสนา
พราหมณ์ที่ประกอบพระราชพิธีวันพีชมงคลในเดือนพฤษภาคม ... พระวัดสุทัศน์ฯ
ประกอบพิธีกรรมในศาสนสถานฮินดู 2 หลังที่อยู่ใกล้กับวัด เรียกว่า เทวสถาน

จากข้อมูลดังกล่าว ข้อมูลที่ถูกต้องคือ วัดสุทัศน์เทพวรารามเป็นวัดในพุทธ-
ศาสนา นิกายเถรวาท ส่วนพราหมณ์ที่ประกอบพระราชพิธีวันพีชมงคลนั้นประจำอยู่ที่
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับวัดสุทัศน์เทพวรารามและเสาชิงช้า

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า มีหนังสือคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยหลายเล่ม
ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางด้านประวัติและความสำคัญผิดพลาดไปจาก
ความเป็นจริง ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าอาจพบข้อมูลที่ผิดพลาดในส่วนของศิลปวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งคติและความเชื่อของคนไทย ซึ่งในปัจจุบันยังไม่พบว่า
มีงานวิจัยใดที่ศึกษาถึงข้อผิดพลาดในเชิงลึกของคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยเหล่านี้
ข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าวอาจส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่อาศัยคู่มือท่องเที่ยว
เหล่านี้ในการเดินทางท่องเที่ยวรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยและสถานที่ท่องเที่ยวที่
สำคัญ ๆ ผิดไป เกิดทัศนคติและความเข้าใจประเทศไทยไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้อง ซึ่ง
นับเป็นปัญหาใหญ่ในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมที่สมควรได้รับการแก้ไขต่อไป

อย่างไรก็ตามคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยเหล่านี้ก็ให้ภาพที่สะท้อนความสนใจ
ของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อประเทศไทยและแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย
ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นหนังสือที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษา
ฝรั่งเศส โดยตรง เนื้อหาที่น่าสนใจในหนังสือจึงต้องสอดคล้องกับความสนใจของ
นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามใน
ฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมของไทยจากหนังสือคู่มือท่องเที่ยว
ประเทศไทยที่ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสจำนวน 5 เล่ม พบว่า หนังสือคู่มือท่องเที่ยวเหล่านี้

นำเสนอข้อมูลและภาพประกอบเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีเนื้อหาในประเด็นหลัก ๆ ที่ใกล้เคียงกัน และภาพประกอบเหมือนกัน ดังนี้

Guides Bleus Évasion กล่าวถึงประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในฐานะที่เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่และเก่าแก่ของกรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งวัฒนธรรมทางการศึกษาและการแพทย์ จากนั้นจึงให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระอุโบสถ หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล การนวดแผนโบราณ พระพุทธไสยาส และเขตสังฆาวาส นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลสถานที่ตั้ง วันเวลาที่เปิดให้เข้าชม มีภาพประกอบ 1 ภาพ คือ ภาพพระพุทธไสยาส (Le Diraison, 2004, pp. 103-105)

Lonely Planet กล่าวถึงประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระพุทธไสยาสขนาดใหญ่ พระพุทธรูปในพระวิหารทิศ หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล การเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์แผนโบราณ โรงเรียนสอนนวดแผนโบราณ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลสถานที่ตั้ง วันเวลาที่เปิดให้เข้าชม การเดินทางไปยังสถานที่แห่งนี้ มีภาพประกอบ 1 ภาพ คือ ภาพพระพุทธไสยาส (Williams et al., 2008, p. 117)

Le petit futé กล่าวถึงประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระพุทธไสยาส หอไตร หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล ศาลาการแพทย์แผนโบราณ ตู้กดน้ำดื่ม พระอุโบสถ วิหารทิศและพระพุทธรูปภายในแต่ละวิหาร และแนะนำการนวดแผนโบราณ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลสถานที่ตั้ง วันเวลาที่เปิดให้เข้าชม การเดินทางไปยังสถานที่แห่งนี้ มีภาพประกอบ 1 ภาพ คือ ภาพพระพุทธไสยาส (Auzias & Labourdette, 2007, pp. 186-187)

National Geographic กล่าวถึงประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แผ่นจารึกรูปปั้นฤๅษีตัดตน โรงเรียนสอนนวดแผนโบราณ ตู้กดน้ำดื่ม หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล พระอุโบสถ ภาพสลักนูนต่ำเรื่องรามเกียรติ์ พระพุทธไสยาส นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลสถานที่ตั้ง การเดินทางไปยังสถานที่แห่งนี้ มีภาพประกอบ 1 ภาพ คือ ภาพพระพุทธไสยาส (Macdonald & Parkes, 2006, pp. 75-76)

Le Guide du Routard กล่าวถึงประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บรรยากาศภายในวัด โรงเรียนสอนนวดแผนโบราณ พระพุทธไสยาส หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล ตู้กดน้ำดื่ม พระพุทธรูปภายในระเบียงคด ศูนย์บริการนวดแผนโบราณ โดยระบุค่าบริการ

นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลสถานที่ตั้ง วันเวลาที่เปิดให้เข้าชม ราคาค่าเข้าชม ไม่มี
ภาพประกอบ (Page et al., 2011, pp. 151-152)

ตาราง 2

วิเคราะห์การนำเสนอข้อมูลวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในหนังสือคู่มือท่องเที่ยว
ประเทศไทยภาษาฝรั่งเศส

ข้อมูล	คู่มือท่องเที่ยวประเทศไทย						
	Guides Bleus	Évasion	Lonely Planet	Le petit futé	National Geographic	Le Guide du Routard	
ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	/		/	/	/	/	
พระอุโบสถ	/			/	/		
หมู่พระมหากษัตริย์ 4 รัชกาล	/		/	/	/	/	
การแพทย์และการนวดแผนโบราณ	/		/	/	/	/	
พระพุทธรูปไสยาสน์	/		/	/	/	/	
เขตสังฆาวาส	/						
พระวิหารทิศ			/	/			
หอไตร				/			
ตุ๊กตาดิน				/	/	/	
ฤกษ์ตัดตน					/		
ภาพสลักนูนต่ำเรื่องรามเกียรติ์					/		
รายละเอียดที่ตั้ง การเข้าชม และ ข้อแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว	/		/	/	/	/	
ภาพประกอบ: ภาพพระพุทธรูปไสยาสน์	/		/	/	/		

จากตาราง 2 พบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่คู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยทุกเล่มนำเสนอประกอบไปด้วย ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หมู่พระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล การแพทย์และการนวดแผนโบราณ และพระพุทธรูปไสยาส แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ รวมทั้งรายละเอียดที่ตั้ง การเข้าชม และข้อแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่นักท่องเที่ยวควรรู้ซึ่งหนังสือคู่มือท่องเที่ยวทุกเล่มก็ได้นำเสนอไว้เช่นเดียวกัน ส่วนภาพประกอบซึ่งเป็นภาพพระพุทธรูปไสยาสปรากฏอยู่ในหนังสือคู่มือท่องเที่ยว 4 เล่ม ไม่พบใน Le Guide du Routard อาจเป็นเพราะเป็นลักษณะของหนังสือของสำนักพิมพ์นี้ที่เน้นการให้ข้อมูลที่กระชับ ย่นย่อ ไม่มีภาพประกอบมาก เพื่อให้คู่มือมีขนาดไม่ใหญ่และหนักมากจนเกินไป เหมาะสำหรับพกพาติดตัวไปได้สะดวก

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดดังกล่าวมานี้ พบว่าความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้นแสดงให้เห็นอยู่ใน 3 ด้านอย่างชัดเจน คือ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามสำหรับนักท่องเที่ยวในลำดับต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์และการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยศึกษาและทบทวนจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งการลงภาคสนามเพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้แบบบันทึกการสำรวจที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น (ภาคผนวก ก)

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงสำรวจ

ประชากร

ประชากรของการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ระหว่างวันที่ 14-31 ตุลาคม พ.ศ. 2554

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน 100 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงภาคสนามสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ (ภาคผนวก ง)

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยรูปแบบและจำนวนของคำถามในแบบสอบถามแต่ละตอนนั้นมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 7 ข้อ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และคำถามปลายเปิด

ตอนที่ 2 ลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 4 ข้อใหญ่ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและคำถามปลายเปิด

สำหรับคำถามข้อที่ 3 นั้นเป็นข้อคำถามที่ให้นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสได้ตรวจสอบระดับความสนใจที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งประกอบไปด้วย 20 ข้อคำถามย่อยที่ระบุถึงแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และมีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 5 หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจมาก
- 4 หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจ
- 3 หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจปานกลาง
- 2 หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจน้อย
- 1 หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจน้อยมาก

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาฝรั่งเศสตรวจและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม
2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญที่สำนักงานวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามตรวจสอบอีกครั้งถึงความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา
3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ แล้วไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มตัวอย่างจริงทุกประการ จำนวน 10 คน พร้อมทั้งสอบถามความคิดเห็นถึงความเหมาะสมของแบบสอบถาม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองระหว่างวันที่ 14-31 ตุลาคม พ.ศ. 2554 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากประธาน โครงการการศึกษาการวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

รามคำแหง นมัสการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาคผนวก ข) เพื่อขออนุญาตใช้สถานที่และชี้แจงรายละเอียดของการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุไว้ข้างต้น โดยแจกแบบสอบถาม ณ บริเวณด้านหน้าพระวิหารพระพุทธไสยาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เนื่องจากเป็นจุดหลักที่มีนักท่องเที่ยวรวมตัวกันมาที่สุด

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมารวบรวมและวิเคราะห์ต่อไป

ในระหว่างการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นต่อแบบสอบถามฉบับนี้ว่ามีความเหมาะสมทั้งในด้านของปริมาณและความถูกต้องชัดเจนของภาษา อย่างไรก็ตามระหว่างแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจริงพบว่า มีนักท่องเที่ยวบางส่วนที่เกิดความสับสน ไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปเยี่ยมชมมาแล้ว กับชื่อเรียกรวมทั้งภาพประกอบที่ใช้ในแบบสอบถาม ผู้วิจัยจึงแก้ไขด้วยการพูดอธิบายเพิ่มเติมถึงลักษณะสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถรู้พื้นความจำได้ว่าได้ไปเยี่ยมชมมาแล้วหรือยัง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสถิติ SPSS โดยเป็นการวิเคราะห์สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์ในการแปลค่าเฉลี่ยของระดับความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีรายละเอียดดังนี้

- 4.30-5.00 หมายถึง น่าสนใจมากที่สุด
- 3.50-4.29 หมายถึง น่าสนใจมาก
- 2.70-3.49 หมายถึง น่าสนใจปานกลาง
- 1.90-2.69 หมายถึง น่าสนใจน้อย
- 1.00-1.89 หมายถึง น่าสนใจน้อยมาก

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์และการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของ แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1. ผู้วิจัยใช้ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาเชิงสำรวจในขั้นตอนที่ 2 กล่าวคือ เลือกแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจมากที่สุดโดยดูจากจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวที่มีมากกว่าร้อยละ 50.00 ขึ้นไป มาเป็นแนวทางในการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

2. วิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามตามที่ได้เลือกมาแล้วจากข้อที่ 1 โดยเรียบเรียงเนื้อหาเป็นภาษาไทยก่อนแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การเรียบเรียงเนื้อหาเป็นภาษาไทยในขั้นตอนนี้จะเน้นการนำเสนอโดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามใน 3 ด้าน คือ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย

3. เขียนนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศส และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาฝรั่งเศสตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อนำกลับมาแก้ไขให้สมบูรณ์ถูกต้อง

4. นำเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองใช้ โดยมีขั้นตอนดังนี้ (แบบสอบถามในภาคผนวก จ)

4.1 ให้มีคณาจารย์ภาษาฝรั่งเศสที่มีประสบการณ์ในการนำเที่ยวมากกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน อ่านตรวจสอบและสอบถามความคิดเห็น

4.2 ให้นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มาเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน 3 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ อ่านทำความเข้าใจและสอบถามความคิดเห็น โดยแจกแบบสอบถามในระหว่างวันที่ 22-23 ธันวาคม พ.ศ. 2554

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลจากการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์และทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยที่ดีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศส คู่มือแนะนำเที่ยววัดโพธิ์ที่จัดทำโดยคณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รวมทั้งการลงภาคสนามของผู้วิจัยเพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พบว่าแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจและมีความสำคัญในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามประกอบไปด้วย 20 แหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ (ภาพ 2)

1. ชุมประตูลงมงกุฏ
2. พระอุโบสถ
3. พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ
4. พระวิหารคด
5. พระเจดีย์ห่ออมหรือพระเจดีย์กลุ่ม
6. พระเจดีย์ราย

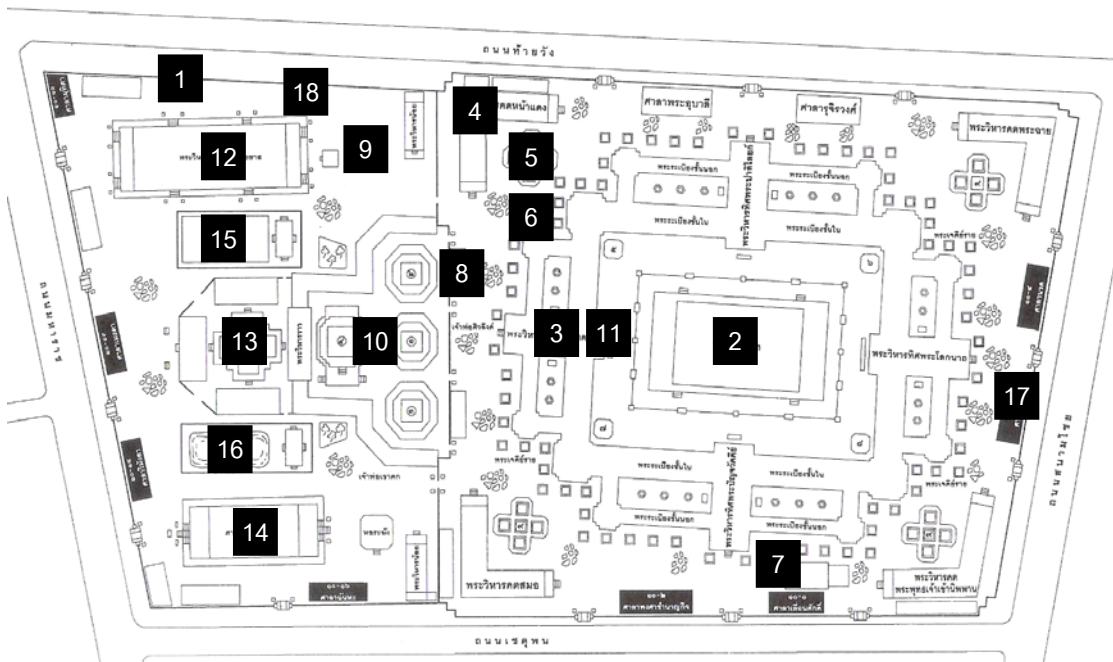
7. เขามอและฤๅษีคัคน
8. ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ
9. หอระฆัง
10. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล
11. ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล
12. พระวิหารพระพุทธไสยาส
13. พระมณฑป (หอไตร)
14. ศาลาการเปรียญ
15. สวนมิสกวัน
16. สระจระเข้
17. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ
18. ตู้กตาจิน
19. ตำหนักवासुกรี
20. หอสมุดสมเด็จพระ ว.ศ.ศ.

สำหรับตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้พบว่า ภายในเขตพุทธาวาสมีการแยกกลุ่มอาคารออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ด้วยกันโดยใช้แนวกำแพงกั้นเขตทั้ง 2 เขต อาคารกลุ่มใหญ่อยู่ในเขตชั้นในมีพระอุโบสถเป็นศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยพระระเบียงคด พระวิหารทิศ พระเจดีย์ราย พระเจดีย์ห้อยม เขามอและฤๅษีคัคน ศาลาราย (รวมทั้งศาลาหมอนวด ศาลาแม่ชื้อ โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ) และพระวิหารคด อาคารกลุ่มรองลงมาอยู่ในเขตชั้นนอกใช้ระเบียงการจัดวางแผนผังอาคารแบบแนวเส้น ประกอบไปด้วยศาลาการเปรียญ สระจระเข้ พระมณฑป (หอไตร) หอระฆัง พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล สวนมิสกวัน และพระวิหารพระพุทธไสยาส ทางด้านตำหนักवासुกรีและหอสมุดสมเด็จพระ ว.ศ.ศ. อยู่ในเขตสังฆาวาส ส่วนซุ้มประตูทรงมงกุฎอยู่บริเวณกำแพงล้อมรอบเขตพุทธาวาสมีอยู่ทั้งหมด 16 ซุ้มประตู และตู้กตาจินพบวางประดับเป็นคู่อยู่บริเวณประตูทางเข้าออก และวางเรียงรายประดับโดยรอบบริเวณวัด

รูปแบบทางศิลปกรรมของอาคารส่วนใหญ่เป็นแบบพระราชนิยมรัชกาลที่ 3 ด้วยในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการ-

ใหญ่ พร้อมทั้งมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นใหม่อีกหลายหลัง รูปแบบศิลปะดังกล่าวเห็นได้จาก ลักษณะของเสาอาคารที่เป็นเสาสี่เหลี่ยมทึบตัน ไม่มีบัวหัวเสา การประดับตกแต่ง สถาปัตยกรรมโดยใช้กระเบื้องเคลือบจากจีนสีสันทันต่าง ๆ ทำเป็นรูปดอกไม้หรือรูปสัตว์ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลแบบจีนอย่างชัดเจน รวมทั้งการตกแต่งบริเวณโดยรอบวัดด้วย ตุ๊กตาดิน เป็นต้น ประติมากรรมอันได้แก่พระพุทธรูปส่วนใหญ่ถูกอัญเชิญมาจากหัว เมืองต่าง ๆ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา เป็นต้น

จากผลการวิจัยในส่วนนี้ผู้วิจัยจะใช้แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 20 สถานที่ดังกล่าวเป็น ข้อมูลพื้นฐานในแบบสอบถามเพื่อสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในการวิจัยขั้นตอนต่อไป

ภาพ 57 แผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยว 18 แห่งที่ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส

ที่มา. จาก ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน (หน้า 6), โดย นิยะดา เหล่าสุนทร, 2544, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาเชิงสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การเสนอผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ลักษณะการท่องเที่ยวและความสนใจในแหล่ง
ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง
คือ นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน
100 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การคัดเลือกแบบบังเอิญ
(Accidental Sampling) ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ
อายุ อาชีพ สัญชาติ จำนวนครั้งที่มาเที่ยวประเทศไทย ลักษณะการท่องเที่ยว และบุคคลที่
เดินทางท่องเที่ยวด้วย

ตาราง 3

ค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ข้อมูล	ความถี่	ร้อยละ
1. เพศ	ชาย	46	46.00
	หญิง	54	54.00
	รวม	100	100.00
2. อาชีพ	เกษียณ	22	22.00
	พนักงานบริษัท	17	17.00
	นักเรียน-นักศึกษา	15	15.00
	แม่บ้าน	10	10.00

ตาราง 3 (ต่อ)

	ข้อมูล	ความถี่	ร้อยละ
	ธุรกิจส่วนตัว	9	9.00
	ครู-อาจารย์	7	7.00
	พนักงานธนาคาร	3	3.00
	ผู้บริหาร	3	3.00
	ตัวแทนอสังหาริมทรัพย์	2	2.00
	สถาปนิก	2	2.00
	แพทย์	2	2.00
	ทนายความ	1	1.00
	พนักงานบัญชี	1	1.00
	นักคอมพิวเตอร์	1	1.00
	วิศวกร	1	1.00
	ผู้จัดการร้านอาหาร	1	1.00
	หมอนวด	1	1.00
	นักออกแบบภูมิทัศน์	1	1.00
	เก็ซักร	1	1.00
	รวม	100	100.00
3. สัญชาติ	ฝรั่งเศส	78	78.00
	แคนาดา	8	8.00
	เบลเยียม	6	6.00
	สวิตเซอร์แลนด์	5	5.00
	เรอูนียง	3	3.00
	รวม	100	100.00

ตาราง 3 (ต่อ)

	ข้อมูล	ความถี่	ร้อยละ
4. จำนวนครั้งที่มาเที่ยว ประเทศไทย	1	90	90.00
	2	7	7.00
	3	3	3.00
	รวม	100	100.00
5. ลักษณะการท่องเที่ยว	มีมัคคุเทศก์	53	53.00
	ไม่มีมัคคุเทศก์	47	47.00
	รวม	100	100.00
6. บุคคลที่เดินทางท่องเที่ยว ด้วย	ครอบครัว	54	54.00
	กลุ่มเพื่อน	24	24.00
	กลุ่มนักท่องเที่ยว	4	4.00
	คู่รัก	18	18.00
	รวม	100	100.00

ตาราง 4

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูล	สูงสุด	ต่ำสุด	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
อายุ	73	13	42.84	17.07

จากตาราง 2 และตาราง 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายและเพศหญิง ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 54.00 และ 46.00 ตามลำดับ โดยมีอายุเฉลี่ย 42.84 ปี อายุสูงสุดคือ 73 ปี และอายุต่ำสุดคือ 13 ปี หากพิจารณาอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เป็น นักท่องเที่ยวที่เกษียณแล้ว รองลงมาคือพนักงานบริษัท และนักเรียน-นักศึกษา คิดเป็น ร้อยละ 22.00 17.00 และ 15.00 ตามลำดับ

สัญชาติของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นสัญชาติฝรั่งเศส รองลงมาคือแคนาดาและเบลเยียม คิดเป็นร้อยละ 78.00 8.00 และ 6.00 ตามลำดับ และนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มาประเทศไทยเป็นครั้งแรก และบางส่วนมาเป็นการครั้งที่สองและครั้งที่สาม คิดเป็นร้อยละ 90.00 7.00 และ 3.00 ตามลำดับ

ลักษณะการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวนั้นมีทั้งในรูปแบบมีมัคคุเทศก์และไม่มีมัคคุเทศก์ในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 53.00 และ 47.00 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่มากับครอบครัว และกลุ่มเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 54.00 และ 24.00 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ลักษณะการท่องเที่ยวและความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตาราง 5

ค่าความถี่และร้อยละของลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำแนกตามจำนวนครั้งและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการท่องเที่ยว

ข้อมูล		ความถี่	ร้อยละ
1. มาเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นครั้งที่	1	94	94.00
	2	4	4.00
	3	2	2.00
	รวม	100	100.00
2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	คู่มือนำเที่ยว	95	95.00
	บริษัทนำเที่ยว	4	4.00
	อินเทอร์เน็ต	1	1.00
	รวม	100	100.00

จากตาราง 4 พบว่า นักท่องเที่ยวเกือบทุกคนมาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นครั้งแรก มีเพียงบางคนที่มาเป็นครั้งที่สองและครั้งที่สาม คิดเป็นร้อยละ 94.00 4.00 และ 2.00 ตามลำดับ โดยแหล่งข้อมูลที่นักท่องเที่ยวใช้ในการเที่ยวนั้นเกือบทั้งหมดมาจากคู่มือแนะนำเที่ยว บางคนได้แหล่งข้อมูลจากบริษัทนำเที่ยวและจากทางอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 95.00 4.00 และ 1.00 ตามลำดับ

ตาราง 6

ค่าความถี่และร้อยละของการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
จำแนกตามอันดับการเข้าชม

อันดับ การเข้าชม	แหล่งท่องเที่ยว	การเข้าชม			
		เข้าชม		ไม่ได้เข้าชม	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1	พระวิหารพระพุทธไสยาส	99	99.00	1	1.00
2	พระเจดีย์ราย	98	98.00	2	2.00
3	พระอุโบสถ	96	96.00	4	4.00
4	พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ	96	96.00	4	4.00
5	พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	96	96.00	4	4.00
6	ตุ๊กตาทิน	96	96.00	4	4.00
7	พระเจดีย์กลุ่ม	94	94.00	6	6.00
8	เขามอและฤๅษีตัดตน	92	92.00	8	8.00
9	ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ	82	82.00	18	18.00
10	ซุ้มประตูทรงมงกุฎ	80	80.00	20	20.00
11	โรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ	64	64.00	36	36.00
12	หอรบั้ง	22	22.00	78	78.00
13	พระวิหารคด	20	20.00	80	80.00
14	พระมณฑป (หอไตร)	7	7.00	93	93.00
15	ศาลาการเปรียญ	2	2.00	98	98.00

ตาราง 6 (ต่อ)

อันดับ	การเข้า ชม	แหล่งท่องเที่ยว	การเข้าชม			
			เข้าชม		ไม่ได้เข้าชม	
			ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
16		สวนมิสกวัน	2	2.00	98	98.00
17		สระจระเข้	2	2.00	98	98.00
18		ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุฯ	0	0.00	100	100.00
19		ตำหนักवासกรี	0	0.00	100	100.00
20		หอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต.	0	0.00	100	100.00

จากตาราง 5 พบว่า นักท่องเที่ยวเข้าชมพระวิหารพระพุทธไสยาสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.00 รองลงมาคือพระเจดีย์ราย คิดเป็นร้อยละ 98.00 รวมถึงพระอุโบสถ พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล และตุ๊กตาทอง คิดเป็นร้อยละ 96.00 ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเลย ได้แก่ ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ตำหนักवासกรี และหอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต.

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ทำให้ได้รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่จะใช้ในการนำเสนอเนื้อหาเป็นภาษาฝรั่งเศสจำนวน 11 สถานที่ โดยนับจากจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวที่มีมากกว่าร้อยละ 50.00 ขึ้นไป โดยมีรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวดังนี้ (1) พระวิหารพระพุทธไสยาส (2) พระเจดีย์ราย (3) พระอุโบสถ (4) พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ (5) พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล (6) ตุ๊กตาทอง (7) พระเจดีย์กลุ่ม (8) เขามอและถ้ำยี่ดัดตน (9) ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ซื้อ (10) ชุมประตู่ทรงมงกุฎ และ (11) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ โดยแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 11 สถานที่นี้อยู่ในช่วงความถี่ร้อยละ 64.00-99.00

ตาราง 7

ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความสนใจที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
จำแนกตามอันดับการเข้าชม

อันดับ	แหล่งท่องเที่ยว	N	ระดับความสนใจ					SD	แปลค่าเฉลี่ย						
			5	4	3	2	1								
1	พระวิหารพระพุทธไสยาส	99	95	4	4.04	0	0.00	0	0.00	4.96	0.20	มากที่สุด			
2	พระเจดีย์ราย	98	8	8.16	23	23.47	52	53.06	15	15.31	0	0.00	3.24	0.81	ปานกลาง
3	พระอุโบสถ	96	32	33.33	49	51.04	13	13.54	2	2.08	0	0.00	4.16	0.73	มาก
4	พระระบียงคตและพระวิหารทิศ	96	31	32.29	54	56.25	9	9.38	2	2.08	0	0.00	4.19	0.69	มาก
5	พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	96	22	22.92	60	62.50	12	12.50	2	2.08	0	0.00	4.06	0.66	มาก
6	ตุ๊กตาทิน	96	11	11.46	41	42.71	23	23.96	19	19.79	2	2.08	3.42	1.00	ปานกลาง
7	พระเจดีย์กลุ่ม	94	8	8.51	22	23.40	49	52.13	15	15.96	0	0.00	3.24	0.83	ปานกลาง
8	เขามอและถ้ำยัดดิน	92	40	43.48	17	18.48	20	21.74	13	14.13	2	2.17	3.87	1.19	มาก
9	ศาลาหอมवादและศาลาแม่ซ้อ	82	31	37.80	30	36.59	6	7.32	15	18.29	0	0.00	3.94	1.09	มาก

ตาราง 7 (ต่อ)

อันดับ	แหล่งท่องเที่ยว	N	ระดับความสนใจ					SD	แปลค่าเฉลี่ย						
			5	4	3	2	1								
10	ศูนย์ประจวบฯ	80	10	38	47.50	17	21.25	0	0.00	15	18.75	3.35	1.27	ปานกลาง	
11	โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ	64	33	51.56	19	29.69	8	12.50	4	6.25	0	0.00	4.27	0.91	มาก

จากตาราง 6 ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่จะใช้ในการนำเสนอเนื้อหาเป็น ภาษาฝรั่งเศสจำนวน 11 สถานที่ โดยในแต่ละที่นักท่องเที่ยวได้ให้ระดับความสนใจที่ แตกต่างกันดังนี้ แหล่งท่องเที่ยวที่มีค่าเฉลี่ยระดับความสนใจมากที่สุดมี 1 สถานที่ ระดับ มากมี 6 สถานที่ และระดับปานกลางมี 4 สถานที่ โดยแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ ความสนใจมากที่สุด ได้แก่ พระวิหารพระพุทธไสยาส ($\bar{x} = 4.96$) รองลงมาคือ โรงเรียน แพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ ($\bar{x} = 4.27$) และพระระเบียงกุดและพระ- วิหารทิศ ($\bar{x} = 4.19$) หากพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนิใจน้อยที่สุด พบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสนิใจพระเจดีย์กลุ่มน้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.24$) และพระเจดีย์ราย ($\bar{x} = 3.24$) รองลงมาคือซุ้มประตูทรงมงกุฎ ($\bar{x} = 3.35$)

ผลการวิเคราะห์ในตาราง 6 นี้สอดคล้องกับการสอบถามปลายเปิดในประเด็น สิ่งที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบเป็นพิเศษในแหล่งท่องเที่ยวของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยพระพุทธไสยาสนั้นนักท่องเที่ยวมีความชื่นชอบเป็นพิเศษมากที่สุด (จำนวน 16 คน) รองลงมาคือการนวดแผนโบราณและพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล (จำนวน 3 คน) นอกจาก แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้ว นักท่องเที่ยวยังชื่นชอบความเงียบ สงบของบริเวณโดยรอบวัด (จำนวน 7 คน) ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

J'ai été très impressionnée par le Bouddha couché. ฉันประทับใจในพระพุทธ- ไสยาสเป็นอย่างมาก (นักท่องเที่ยวหญิงชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 ตุลาคม 2554)

... le calme qui y règne malgré la vague de touristes. ความเงียบสงบที่ปกคลุม บริเวณโดยรอบแม้ว่าจะมีคลื่นนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (นักท่องเที่ยวหญิงชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 ตุลาคม 2554)

Le calme, la fraîcheur et l'impression de paix par rapport au Grand Palais. ความเงียบ ความสดชื่น และความรู้สึกสงบเมื่อเทียบกับพระบรมมหาราชวัง (นักท่องเที่ยวหญิงชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 18 ตุลาคม 2554)

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์และทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยว ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การเสนอผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตอนที่ 2 ผลการทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระ-
เชตุพนวิมลมังคลาราม

ทั้งนี้ในส่วนของการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผู้วิจัยจะนำเสนอแยกไว้ในบทที่ 5

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการวิจัยเชิงสำรวจในส่วนที่ 2 ผู้วิจัย
ได้เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจมากที่สุดโดยดู
จากจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวที่มีมากกว่าร้อยละ 50.00 ขึ้นไป ซึ่ง
ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 11 สถานที่

สำหรับการกำหนดลำดับการนำเสนอเนื้อหาของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 11 สถานที่ที่
ได้คัดเลือกมานี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์จากความเหมาะสมของเส้นทางการเดินภายในบริเวณวัด
โดยเริ่มต้นจากจุดจำหน่ายตั๋ว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางได้สะดวก ไม่สับสน
ประหยัดเวลา และครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 11 แห่ง ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำเสนอ
ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามพร้อมทั้งรายละเอียดที่ตั้ง การเข้าชม และ
ข้อแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเริ่มเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ
ดังมีรายละเอียดเรียงตามลำดับดังนี้

1. ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
2. รายละเอียดที่ตั้ง การเข้าชม และข้อแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว
3. ชุมประตู่ทรงมงกุฏ
4. ตุ๊กตาจีน

5. พระวิหารพระพุทธไสยาส
6. ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ซื้อ
7. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล
8. พระเจดีย์ราย
9. พระเจดีย์กลุ่ม
10. เขามอและถ้ำคีตคน
11. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ
12. พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ
13. พระอุโบสถ

อนึ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลารามในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเน้นการนำเสนอ โดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวใน 3 ด้านคือ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย โดยเนื้อหาที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้วมีรายละเอียดดังนี้

ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีนามเดิมว่า วัดโพธาราม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 23 เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาได้รับการสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวงในสมัยกรุงธนบุรีแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้ใหญ่โตมากขึ้นในปี พ.ศ. 2333 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงพระราชทานนามแก่วัดใหม่ว่า วัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาวาส และได้เปลี่ยนเป็น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่เป็นระยะเวลากว่า 16 ปี มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของอาคารหลายหลัง รวมทั้งมีสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เช่น พระวิหารพระพุทธไสยาส เจดีย์ประจำรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เป็นต้น ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 ขึ้นอีกหนึ่ง

องค์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำเงินเข้ม นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวยังพบหลักฐานภาพถ่ายและภาพวาดของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจำนวนมากได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์ของต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระอารามหลวงแห่งนี้ และทำให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการดูแลบูรณปฏิสังขรณ์เป็นอย่างดีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ หรือที่กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมเรียกกันว่า *วัดพระนอน* นั้นมีนามอย่างเป็นทางการว่า *วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร* ได้รับการกำหนดฐานะให้เป็นพระอารามหลวงและเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 เนื่องจากพระบรมอัฐิของพระองค์ได้รับการอัญเชิญมาบรรจุไว้ในพุทธอาสน์ของพระประธานในพระอุโบสถ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นหนึ่งในวัดที่มีขนาดใหญ่และเก่าแก่ที่สุดของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ 51 ไร่ 2 งาน 98 ตารางวา ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง ภายในวัดเป็นที่ตั้งของพุทธสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ๆ หลายหลัง เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หอระฆัง เจดีย์ รวมทั้งงานประติมากรรม สวนหิน และมุมพักผ่อนที่ตกแต่งด้วยพรรณไม้ต่าง ๆ

รายละเอียดที่ตั้ง การเข้าชม และข้อแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว ที่ตั้ง

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามตั้งอยู่ริมถนนสนามไชยและถนนมหาราช ติดกับพระบรมมหาราชวัง เปิดให้เข้าชมทุกวันระหว่างเวลา 08.00-18.00 น. บัตรเข้าชมสำหรับชาวต่างชาติคนละ 100 บาท ในการท่องเที่ยวภายในวัดนักท่องเที่ยวต้องแต่งกายสุภาพ สุภาพสตรีห้ามสวมกางเกงขาสั้นหรือกระโปรงสั้นเหนือเข่า

สอบถามข้อมูลได้ที่ โทร. 0-2226-0335, 0-2226-0369, 0-2225-9595 โทรสาร 0-2226-0370, 0-2222-9779 <http://www.watpho.com>

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและนวดแผนโบราณ (ในบริเวณวัดโพธิ์)

- เปิดบริการทุกวันระหว่างเวลา 08.00-18.00 น.
- ค่าบริการนวดชั่วโมงละ 360 บาท คนไทย 220 บาท

- ค่าบริการนวดประคบสมุนไพร ชั่วโมงละ 480 บาท คนไทย 320 บาท
สอบถามข้อมูลได้ที่ โทร. 0-2221-2974, 0-2225-4771, 0-2221-3686

การเดินทาง

- รถประจำทางธรรมดา สาย 1, 3, 6, 9, 12, 25, 32, 44, 47, 48, 51, 53, 82, 103
- รถประจำทางปรับอากาศ สาย ปอ. 1, ปอ.พ 4, ปอ. 507, ปอ. 508, ปอ. 12,
ปอ. 44

- เดินทางโดยเรือควนเจ้าพระยา สามารถขึ้นฝั่งที่ทำเรือท่าเดียน
ข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยว

พุทธศาสนิกชนรวมทั้งนักท่องเที่ยวควรให้ความเคารพต่อวัด เพราะเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและปฏิบัติธรรม เมื่ออยู่ในวัดควรประพฤติตัวเรียบร้อยและสุภาพ การแต่งกายควรให้สุภาพและเรียบร้อย (ไม่ควรสวมกางเกงขาสั้น หรือเสื้อแขนกุด) ควรถอดรองเท้าเมื่อประสงค์จะเข้าสู่อาคารศาสนสถานทุกหลัง ส่วนที่เป็นอาสน์สงฆ์ให้ใช้แต่เฉพาะสงฆ์ อนุญาตให้สุภาพบุรุษขึ้นไปช่วยพระสงฆ์ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา แต่ไม่อนุญาตให้สุภาพสตรีขึ้นไป

พระพุทธรูปเป็นสิ่งแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนเคารพและกราบไหว้บูชา อนุญาตให้ถ่ายภาพข้างเคียงเป็นที่ระลึกได้ แต่ห้ามขึ้นไปบนองค์พระ (เว้นแต่เจ้าหน้าที่ขึ้นไปทำความสะอาดและนำเครื่องบูชาถวาย) และในขณะนั่ง ห้ามหันเท้าชี้ไปทางพระพุทธรูปเด็ดขาด

พระสงฆ์ คือ ผู้แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ จึงควรปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ด้วยความนอบน้อม สุภาพด้วยกิริยาวาจา

ตามหลักปฏิบัติในพุทธศาสนา สุภาพบุรุษสามารถสัมผัสกายกับพระสงฆ์ได้ แต่สุภาพสตรีห้ามถูกต้องกายพระสงฆ์และสามเณรเพราะเป็นพุทธบัญญัติ

ห้ามประตุทรงมงกุฏ

ห้ามประตุบริเวณกำแพงล้อมรอบเขตพุทธาวาสมีอยู่ทั้งหมด 16 ซุ้มประตุ ทำขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนยอดทำเป็นทรงมงกุฏประดับกระเบื้องเคลือบที่ตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้เรียงกันสีสันทวยงาม กล่าวกันว่างานสถาปัตยกรรมเครื่องยอดทรงมงกุฏนี้

เป็นรูปแบบที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ สองข้างซุ้มประตูด้านในตั้งรูปตุ๊กตาทองหินขนาดใหญ่ประดุจละอู

ตุ๊กตาทอง

ตุ๊กตาทองเป็นประติมากรรมหินสลักมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ พบวางประดับเป็นคู่อุ่บริเวณประตูทางเข้าออก และวางเรียงรายประดับรอบบริเวณวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม สันนิษฐานว่าเคยถูกใช้เป็นอับถอเพื่อถ่วงเรือสำเภาก็ใช้เดินทางเพื่อกำการค้าระหว่างไทยกับจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ตุ๊กตาทองที่พบในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้มีหลายรูปแบบ เช่น รูปขุนนางจีนฝ่ายบูเป็นรูปนักรบยืนท้าวเอวถืออาวุธ รูปขุนนางจีนฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายบูเป็นรูปชายชรามือข้างหนึ่งถือหนังสืออีกข้างหนึ่งลูบเครา รูปมาร์โคโปโลเป็นตุ๊กตาทองแต่งกายแบบฝรั่ง รูปสามัญชน รูปสาวจีน รวมทั้งรูปสัตว์ เช่น สิงโต ม้า เป็นต้น

พระวิหารพระพุทธไสยาส

พระวิหารพระพุทธไสยาสสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีขนาดใกล้เคียงกับพระอุโบสถหลังคาทำเป็นชั้นซ้อน 3 ชั้น บริเวณหน้าบันและเหนือบานประตูหน้าต่างด้านนอกประดับด้วยลวดลายดอกไม้

พระพุทธไสยาสมีความยาว 46 เมตร และสูง 15 เมตร เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน นับว่างดงามที่สุดในประเทศไทย เป็นพระนอนที่ใหญ่ที่สุดของกรุงเทพมหานคร และใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศรองจากพระนอนวัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง และวัดพระนอนจักรสีห์ จังหวัดสิงห์บุรี

พระพุทธไสยาสอยู่ในอิริยาบถลีลาไสยา คือ นอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายทาบออกไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกประคองพระเศียรให้ตั้งขึ้น พระบาทซ้ายทับพระบาทขวาเสมอกัน อันแสดงถึงปางโปรดอสุรินทราหู เป็นเรื่องราวในพุทธประวัติกล่าวถึงอสุรินทราหูได้คุกคามจับพระจันทร์และพระอาทิตย์ ก่อให้เกิดจันทรุปราคาคราวหนึ่ง และเกิดสุริยุปราคาอีกคราวหนึ่ง แต่ละคราวพระพุทธเจ้าต้องตรัสพระคาถาโปรดอสุรินทราหู อสุรินทราหูจึงยอมปล่อยพระจันทร์และพระอาทิตย์ นอกจากนี้ยังมีอีกเรื่องราวหนึ่งกล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิฤทธิ์จำแลงพระองค์ให้มีขนาด

ใหญ่โตจนอสุรินทราหูอมลมนะทีฐิ จากเดิมที่ไม่ยอมฟังธรรมด้วยเห็นว่าพระพุทธเจ้า
ตัวเล็ก ก็กลับมีใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาในที่สุด

ที่ฝาพระบาททั้งสองข้างของพระพุทธไสยาส ยาว 5 เมตร สูง 3 เมตร มีลาย
ประดับมุกเป็นศิลปะแบบไทยผสมจีน ทำเป็นรูปมงคล 108 ประการ อันเป็นลักษณะหนึ่ง
ของพระมหากุญชร ประกอบไปด้วยรูปสัตว์ ต้นไม้ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ และ
ส่วนประกอบของภพภูมิในจักรวาลตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระพุทธไสยาส บริเวณผนังระหว่างช่อง
หน้าต่างและประตูเขียนเรื่องพระสาวิกาเอตทัคคะที่เป็นภิกษุณี 13 องค์ อุบาสก
เอตทัคคะ 10 คน และอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน ผนังเหนือบานประตูและหน้าต่าง เขียน
เรื่องมหาวงศ์ พงศาวดารลังกาทวีป

ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ

ศาลารายคู่น้ำพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ศาลารายหลังทิศเหนือเรียกว่าศาลา
หมอนวด พบจารึกตำราขนาดแผ่น โบราณ และมีจิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวด
จารึกอยู่ที่คอสองเหลี่ยมลดมีจำนวน 32 แผ่น บริเวณคอสองด้านในมีภาพจิตรกรรมเล่า
เรื่องเอกนิบาตชาดก ด้านหลังกำแพงพบจารึกสุภายิตพระร่วง ฤๅษณาสอนน้องคำฉันท์
และภาพเขียนกระบวนแห่กฐินพยุหยาตราสถลมารค (แห่พระกฐินบก) ภาพเขียนส่วนนี้
ลบเลือนหายไปหมดแล้ว ส่วนศาลารายหลังทิศใต้เรียกว่าศาลาแม่ชื้อมีจิตรกรรมที่
บริเวณคอสองด้านในเรื่องเอกนิบาตชาดกเช่นเดียวกัน และบนผนังพบจารึกตำรายา
กุมารเวชโบราณ

พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

ทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถมีกลุ่มเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่ 4 องค์ สูง 41 เมตร
ล้อมรอบด้วยกำแพงและพระระเบียง ภายในพระระเบียงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป
ยืนเรียงรายเต็มพื้นที่ พระเจดีย์แต่ละองค์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี โดย 3 องค์แรก
ตั้งเรียงกัน ในแนวเหนือ-ใต้ ส่วนองค์ที่ 4 ตั้งอยู่ด้านหลัง พระมหาเจดีย์ทั้ง 4 องค์นี้สร้าง
อุทิศถวายแด่พระปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี 4 พระองค์แรก คือรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาล
ที่ 4

พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างพระเจดีย์องค์แรกขึ้นเพื่อบรรจุแกนสัมฤทธิ์ของพระศรีสรรเพชญ์ พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นพระพุทธรูปยืนสูง 16 เมตร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์แล้วหุ้มทองคำแท้น้ำหนัก 286 ชั่ง ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมาถูกทหารพม่าเอาไปสูบลอกทองคำที่หุ้มองค์พระกลับไปเมืองพม่าเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 ทำให้แกนสัมฤทธิ์ข้างในชำรุดปรักหักพังลงมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดให้นำซากพระศรีสรรเพชญ์ที่เป็นแกนสัมฤทธิ์มาบรรจุไว้ในเจดีย์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ และถวายพระนามพระเจดีย์ตามพระพุทธรูปว่า *พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ* ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการบูรณะพระเจดีย์องค์นี้ใหม่โดยใช้กระเบื้องเคลือบสีเขียวประดับเป็นลายดอกไม้

พระมหาเจดีย์คิลนักษัตรกนิทาน และพระมหาเจดีย์มุนีปัตบริหาร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้บูรณะพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณที่ชำรุดลง และในคราวเดียวกันนั้นได้โปรดให้สร้างพระมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้นอีก 2 องค์ เท่ากับพระมหาเจดีย์องค์เดิม อยู่ทางทิศเหนือ 1 องค์ และทางทิศใต้ 1 องค์ องค์กลางสีเขียวหรือพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณนั้นทรงอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1 องค์ทางด้านทิศเหนือมีสีเหลืองอ่อน ทรงสร้างอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 2 เมื่อสร้างเสร็จทรงพระราชทานนามว่า *พระมหาเจดีย์คิลนักษัตรกนิทาน* ส่วนพระมหาเจดีย์องค์ทางทิศใต้สีเหลืองเข้มโปรดให้สร้างอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลในพระองค์เอง ถือเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 มีชื่อว่า *พระมหาเจดีย์มุนีปัตบริหาร*

พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างพระเจดีย์องค์นี้ขึ้นโดยถ่ายแบบมาจากเจดีย์วัดสวนหลวงสวารัณที่พระนครศรีอยุธยา แต่ไม่ได้พระราชทานนามไว้ ภายหลังเรียกกันว่าเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 4 หรือพระเจดีย์แบบศรีสุริโยทัย

พระเจดีย์ราย

พระเจดีย์รายมีทั้งหมด 71 องค์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ออกแบบจัดวางอย่างเป็นระเบียบให้รายล้อมอยู่นอกวงพระระเบียงชั้นนอก ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองแบบประเพณีนิยมประดับกระเบื้องเคลือบสีเหมือนกันทุกองค์

พระเจดีย์กลุ่ม

พระเจดีย์กลุ่มหรือพระเจดีย์ห่อมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 อยู่ที่มุมด้านนอกทั้งสิ้นของพระระเบียงคคชั้นนอก แต่ละมุมก่อพระเจดีย์ 5 องค์ บนฐานเดียวกัน อันเป็นที่มาของชื่อเรียก *พระเจดีย์ห่อม* ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองตั้งล้อมองค์กลางซึ่งมีขนาดใหญ่และสูงกว่า

เขมอและฤๅษีคัตตน

เขมอเป็นภูเขาจำลอง ทำจากก้อนหิน นิยมใช้แต่งสวนแบบจีน เขมอที่พบประดับอยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ย้ายมาจากสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ปัจจุบันภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีเขมอทั้งหมด 24 ลูก เช่น เขาฤๅษีคัตตน เขาศิวลึงค์ เป็นต้น

รูปปั้นฤๅษีคัตตนหล่อขึ้นเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการใหญ่แต่ไม่ทราบจำนวนที่แน่ชัด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ระดมช่างหล่อรูปฤๅษีคัตตน จำนวน 80 ทำด้วยสังกะสีผสมดีบุกหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า *ชิน* ตั้งไว้ทุกศาลารายรอบวัด หลังละ 4-5 รูป ตามความเหมาะสมของสถานที่พร้อมจารึกโคลงอธิบายความแก้โรคแต่ละท่าประกอบรูปปั้นฤๅษีไว้ทุกตน เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายรูปปั้น รวมทั้งมีการลักลอบเอารูปปั้นไปขายบางส่วน ดังนั้นรูปปั้นที่อยู่ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในปัจจุบันจึงมีเหลือเพียง 24 ท่าเท่านั้น โดยวางประดับอยู่บริเวณเขมอ

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาความรู้สมัยโบราณ โดยให้จารึกไว้บนแผ่นศิลาแล้วนำไปประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ตามเสาและกำแพงของพระระเบียงและพระวิหารหลายหลัง ทำให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการขนานนามว่าเป็นมหาวิทยาลัย

แห่งแรกของประเทศไทย องค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่ตามแผ่นจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้นมีอยู่หลากหลายและมีการแบ่งหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน เช่น หมวดการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน หมวดพระพุทธศาสนา หมวดวรรณคดี หมวดสุภาษิต หมวดอนามัยอันได้แก่โคลงภาพฤกษ์คัตตน เป็นต้น ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้ประชาชนได้ศึกษาอย่างเสรี เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชน โดยไม่เลือกชนชั้น วรรณะ หรือยศถาบรรดาศักดิ์

ในปี พ.ศ. 2552 องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้มีมติรับรองให้ขึ้นทะเบียนจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามดังกล่าวเป็นเอกสาร “มรดกความทรงจำแห่งโลก” (Memory of the World) ในส่วนภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เนื่องจากองค์ความรู้ในสรรพศิลปวิทยาการต่าง ๆ ของจารึกดังกล่าวมีความสำคัญระดับสากล และมีวิชาหลากหลายที่เป็นสากลด้วย โดยเฉพาะเรื่องการแพทย์แผนโบราณ การบริหารกายเพื่อบำบัดโรค เช่น ตำราแพทย์ วิชาฤกษ์คัตตน เป็นต้น

การนวดแผนโบราณนับเป็นการรักษาโรคประเภทหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาย้อนไปได้ถึงต้นพุทธกาล สำหรับประเทศไทยแล้ว การนวดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมาช้านาน ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีหลักฐานจากทำเนียบศักดิ์นาข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนระบุว่ามีการนวดในกรมหมอนวดขวาและซ้าย เจ้ากรมมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงราชรักษาและหลวงราชไช ตามลำดับ และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พบหลักฐานจากจดหมายเหตุของราชทูตชาวฝรั่งเศส ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère) ได้บันทึกเกี่ยวกับการนวดในแผ่นดินสยามมีความว่า “ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไข้ลง ก็จะเริ่มให้ยึดเส้นยึดสาย โดยให้ผู้มีความชำนาญในทางนี้ ขึ้นไปแล้วใช้เท้าเหยียบ”

การนวดแผนโบราณพัฒนามาจากแนวความคิดเรื่องเส้นพลังงานที่มีอยู่ทั่วร่างกาย หากเส้นพลังงานเหล่านี้เกิดการติดขัด พลังงานไม่สามารถไหลเวียนได้ตามปกติ ก็จะส่งผลให้บุคคลผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วยได้ การรักษาจึงนิยมใช้การนวดเพื่อคลายเส้นและทำให้การไหลเวียนของพลังงานกลับคืนสู่ภาวะปกติ การนวดไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ การนวดแบบทั่วไป (แบบเชลยศักดิ์) ซึ่งหมอนวดจะใช้

ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการนวด เช่น มือ สอก เข่า หรือเท้า และการนวดแบบราชสำนัก ซึ่งหมอนวดจะใช้แต่เพียงนิ้วหัวแม่มือในการกดและนวดเท่านั้น

ปัจจุบันหมอนวดแผนโบราณจะต้องเข้ารับการฝึกอบรมและได้รับการรับรองจากสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนการนวดซึ่งมีอยู่ประมาณกว่า 200 แห่งทั่วประเทศ ทั้งนี้โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ถือได้ว่ามีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2494 เป็นโรงเรียนสอนนวดแห่งแรกที่ได้รับการรับรองหลักสูตรจากกระทรวงศึกษาธิการ โดยครั้งแรกเปิดสอน 3 สาขาวิชา คือ เวชกรรมแผนโบราณ เกษัตริกรรมแผนโบราณ และ ผดุงครรภ์แผนโบราณ แต่ในปัจจุบันมีหลักสูตรที่เปิดสอนหลากหลายมากขึ้น โดยมีทั้งหลักสูตรภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น นวดแผนโบราณ นวดฝ่าเท้า นวดน้ำมันและน้ำมันหอมระเหย นวดทารกและเด็ก นวดผู้หญิง นวดหน้า เป็นต้น

ภายในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีศาลาราย 2 หลังที่ใช้เป็นสถานที่ให้บริการนวดแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไปตั้งแต่เวลา 8.00 น. ถึง 18.00 น. การนวดที่เปิดให้บริการแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ นวดไทย นวดประคบสมุนไพร และ นวดฝ่าเท้า

พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ

พระระเบียงคดที่ล้อมรอบพระอุโบสถของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้นมีลักษณะพิเศษคือ มี 2 ชั้น แบ่งเป็นพระระเบียงคดชั้นนอกและชั้นใน เชื่อมต่อกันด้วยพระวิหารทิศทั้ง 4 ทิศ พระระเบียงชั้นในมีขนาดใหญ่กว่าพระระเบียงชั้นนอก ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยาวตลอดแนวพระระเบียง ในพระระเบียงชั้นนอกมีพระพุทธรูปตั้งประจำอยู่ 244 องค์ และในพระระเบียงชั้นในมีพระพุทธรูปประจำอยู่ 150 องค์ เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้อัญเชิญมาจากวัดร้างตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา

พระวิหารทิศเป็นอาคารที่เชื่อมระหว่างพระระเบียงคดชั้นนอกและชั้นในที่ล้อมรอบพระอุโบสถ มีทั้งหมด 4 หลังประจำแต่ละทิศ ประกอบด้วยมุขด้านหน้าและด้านหลัง ภายในได้รับการออกแบบให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป

พระวิหารทิศตะวันออกมุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธมารวิชัย ประทับนั่งใต้
ต้นมหาโพธิ์ มุขด้านหลังประดิษฐาน พระพุทธโลกนาถ ปางห้ามพระแก่นจันทร์ประทับ
ยืน สูง 20 ศอก เดิมประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระบรมมหาราชวังสมัย
กรุงศรีอยุธยา

พระวิหารทิศใต้มุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธชินราช มีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 นั่ง
ฟังพระธรรมเทศนา พระวิหารทิศตะวันตกมุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธชินศรี เป็น
พระพุทธรูปปางนาคปรก ส่วนพระวิหารทิศเหนือมุขด้านหน้าประดิษฐาน พระพุทธ-
पालิไลย มีช้างถวายคนโทน้ำและลิงถวายรวงผึ้ง

พระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 และได้รับการบูรณะขยายให้ใหญ่ขึ้นใน
สมัยรัชกาลที่ 3 ประตูทางเข้าพระอุโบสถทำจากไม้สักตกแต่งด้วยลวดลายประดับมุกเล่า
เรื่องรามเกียรติ์ ตัวอาคารมีเฉลียงล้อมรอบ พนักระหว่างเสาเฉลียงก่อกำแพงประดับศิลา
ด้านนอกสลักภาพปูนดำเล่าเรื่องรามเกียรติ์เช่นเดียวกัน มีทั้งหมด 152 ภาพ

ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระประธานสัมฤทธิ์ปางสมาธิ เดิม
ประดิษฐานอยู่ ณ วัดศาลาสีหน้าฝั่งธนบุรี หรือวัดคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน ต่อมา
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เชิญมาปฏิสังขรณ์ และ
ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในพระอุโบสถและถวายพระนามว่า พระพุทธ-
เทวปฏิมากร จากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อัญเชิญพระบรมอัฐิของ
รัชกาลที่ 1 มาบรรจุไว้ในพุทธอาสน์ของพระประธานองค์นี้ ส่วนฐานของพระประธาน
มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษโดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ชั้นบนสุดเป็นที่ประดิษฐานพระ-
ประธาน ชั้นรองลงมามีพระ โมกข์คัลลานะและพระสารีบุตรอยู่ทางซ้ายและขวา ส่วนชั้น
ล่างสุดมีพระสาวกล้อมรอบอยู่ 10 องค์ รวมทั้งพิศยศหรือตาลปัตรแบบมียอดแหลม และ
เครื่องอัฐบริวารซึ่งอุทิศถวายแด่พระประธาน ทางด้านหน้าเป็นโถ๊ะหมุ่มบูชาขนาดใหญ่
ประดับเป็นลายดอกพุดตานซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ บริเวณผนังช่องระหว่างหน้าต่างเขียน
เรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 เรื่อง ผนังเหนือหน้าต่างขึ้นไปเขียนเรื่องพระมหोสดผู้มี

ปัญญาบารมี ผนังคอสองข้าง 2 ข้างเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ตามคติไตรภูมิ และด้านล่างบานหน้าต่างเป็นภาพนิทานและสุภายัตของไทยโบราณ

ส่วนของกำแพงแก้วล้อมลานพระอุโบสถ มีซุ้มประตู 8 ซุ้ม และซุ้มสีมา 8 ซุ้ม ภายในเป็นใบสีมาคู่แสดงถึงความเป็นพระอารามหลวง บนหลังซุ้มสีมาหล่อพระศตูปด้วยโลหะตั้งไว้ซุ้มละองค์ นอกประตูกำแพงแก้วหล่อรูปสาขงแปลงไว้ 2 ข้างประตู รวม 16 รูป

พระมหาธาตุ (พระปรารักษ์) ตั้งอยู่ประจํามุมทั้ง 4 บริเวณลานรอบพระอุโบสถ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 และปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในซุ้มจรณะมีรูปเทวดาถือพระขรรค์ประดับอยู่ทั้ง 4 ด้าน เหนือซุ้มจรณะขึ้นไปประดับด้วยแถวอักษรแบกเรียงรายอยู่โดยรอบ

ตอนที่ 2 ผลการทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม

จากการนำเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในบทที่ 5 ไปให้มัคคุเทศก์ภาษาฝรั่งเศสจำนวน 2 คน อ่านตรวจสอบและสอบถามความคิดเห็นนั้น มัคคุเทศก์มีความคิดเห็นโดยสรุปว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน ในด้านเนื้อหาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมมีความละเอียดและลึกซึ้ง ใช้ภาษาฝรั่งเศสได้ดีและถูกต้อง มีประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ภาษาฝรั่งเศส ส่วนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมคือหากจะจัดพิมพ์ควรจัดรูปเล่มให้สวยงาม เพิ่มเติมรูปภาพประกอบที่เป็นภาพสีรวมทั้งแผนที่ ดังตัวอย่างผลการสอบถามต่อไปนี้

เป็นคู่มือที่ละเอียดมากและยังไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน เป็นความคิดริเริ่มที่ดีและจะเป็นประโยชน์ต่อวงการมัคคุเทศก์ภาษาฝรั่งเศสอย่างมาก ข้อมูลที่นำเสนอไว้น่าสนใจ ให้รายละเอียดมาก เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการรู้จักประวัติศาสตร์และศิลปกรรมไทยอย่างลึกซึ้ง หากจะจัดพิมพ์เผยแพร่ควรมีการจัดรูปเล่มให้สวยงาม น่าสนใจ เพิ่มเติมรูปภาพประกอบ และแผนที่ที่ชัดเจน (น้ำผึ้ง พุกฟัก, อายุ 30 ปี, มัคคุเทศก์ภาษาฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ธันวาคม 2554)

คู่มือเล่มนี้มีความน่าสนใจมาก ใช้ภาษาฝรั่งเศสได้ดีและถูกต้อง มีคำศัพท์อธิบายสถาปัตยกรรมภายในวัดอย่างละเอียด และให้ข้อมูลอย่างละเอียด เหมาะสำหรับนักเทศน์ใช้อ่านทบทวนความรู้ และนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านนี้ ถ้ารูปภาพเป็นรูปสีจะดีกว่านี้ (ปิยมิตร ชัยชนะ, อายุ 38 ปี, นักเทศน์ภาษาฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ธันวาคม 2554)

ในส่วนของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามให้กับนักท่องเที่ยวจำนวน 3 คนซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ พบว่านักท่องเที่ยวทั้ง 3 คน เป็นชาวฝรั่งเศส มีอายุระหว่าง 28-52 ปี มีความคิดเห็นต่อเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยสรุปว่าเป็นคู่มือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในด้านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมไทยได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง อ่านง่าย มีรูปภาพประกอบที่เหมาะสม และหากได้รับการเผยแพร่ก็จะเกิดประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างผลการสอบถามต่อไปนี้

Ce manuel du Wat Pho offre une mine de renseignements sur l'histoire de l'art et sur l'architecture thaïe. Mais, bien qu'étant détaillé, l'ouvrage reste facile à lire et à comprendre. À tout cela s'ajoute une haute qualité d'illustrations qui montrent la culture et le mode de vie thaïe. Beaucoup de choses à lire donc pour ce manuel qui deviendra sans aucun doute un indispensable aux touristes francophones. (Alain, 52 ans, français, personal communication, Decembre 22, 2011)

คู่มือวัดโพธิ์ฉบับนี้เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย แม้ว่าจะมีรายละเอียดมากแต่ก็อ่านและเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งมีภาพประกอบที่มีคุณภาพสูงที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทย มีอะไรให้อ่านมากมายในคู่มือฉบับนี้และจะเกิดประโยชน์อย่างมากกับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส (อแล็ง, อายุ 52 ปี, นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ธันวาคม 2554)

Étant une fana d'histoire et de géologie, la lecture de ce document sur le temple du Bouddha couché m'a permis d'approfondir mes connaissances en histoire de l'art et en architecture thaïe. La grande qualité de ce travail repose sur la fluidité de sa lecture, qui, complété par les belles illustrations, donne une vision juste sur le mode de vie thaïe. Cet ouvrage est à conseiller aux touristes francophones désirant découvrir le Wat Pho, et plus encore. (Sylvie, 28 ans, française, personal communication, Decembre 22, 2011)

ด้วยเป็นคนที่ชอบหลงใหลในประวัติศาสตร์และธรณีวิทยา การได้อ่านเอกสารเกี่ยวกับวัดโพธิ์ฉบับนี้ทำให้ฉันได้รับความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย คุณภาพของกลุ่มมือชุดนี้อยู่ที่การอ่านได้อย่างลื่นไหล ประกอบกับรูปภาพที่สวยงาม ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับวิถีชีวิตไทย ควรแนะนำผลงานชิ้นนี้ให้กับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่อยากรู้จักวัดโพธิ์ให้มากยิ่งขึ้น (ซิลวี, อายุ 28 ปี, นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ธันวาคม 2554)

Ce document présentant le Wat Pho est très riche en informations sur l'histoire, l'art et la culture thaïs notamment la connaissance du massage traditionnel thaï. Il répond clairement à tout ce que je veux savoir. La publication de ce manuel sera très utile et recherchée pour les touristes français. (David, 32 ans, français, personal communication, Decembre 23, 2011)

เอกสารแนะนำวัดโพธิ์ฉบับนี้ให้ข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และศิลปะไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับการนวดไทยแผนโบราณ กลุ่มมือชุดนี้ตอบคำถามอย่างชัดเจนในทุก ๆ เรื่องที่ฉันอยากรู้ การจัดพิมพ์กลุ่มมือชุดนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นที่ต้องการอย่างมากในหมู่นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส (ดาวิด, อายุ 32 ปี, นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 23 ธันวาคม 2554)

บทที่ 5

ผลการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งเพิ่มรูปภาพและแผนผังประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Le Wat Pho (Le Temple du Bouddha couché)

L'histoire

Fondé vraisemblablement au XVIIe siècle sous le nom de *Wat Photaram*, lorsque la capitale du royaume était Ayutthaya, ce monastère fut promu au titre de temple royal sous le règne du roi Taksin (règne 1767-1782) à l'époque de Thonburi. Selon l'inscription relevée dans un sanctuaire secondaire du côté est, il fut agrandi et remanié en 1790 par Rama Ier (règne 1782-1809) quelques années après que celui-ci eut transféré symboliquement sa capitale de Thonburi à Bangkok. Ce roi donna à ce temple nouvellement rénové le nom de *Wat Phra Chetuphon Vimolmangklavas* qui fut alors rebaptisé *Wat Phra Chetuphon Vimolmangklararm* par Rama IV (règne 1851-1868).

Sous le règne de Rama III (règne 1824-1851), le temple connu, pendant seize ans, une grande restauration : des modifications architecturales de quelques bâtiments et de nouvelles constructions, notamment du sanctuaire du Bouddha couché. Rama IV,

quant à lui, n'y fit édifier qu'un grand chédi bleu. Toutefois, à cette époque-là, beaucoup de photos et dessins de ce temple ont été faits et publiés dans la presse internationale retraçant l'importance du lieu (Figure 1-2). Au fur et à mesure, de nombreuses restaurations de ce temple ont été effectuées et cela jusqu'aujourd'hui.

Figure 1 La procession terrestre du roi Rama IV devant le Wat Pho, dessin publié en 1868 dans le Voyage Autour du Monde de Count Beauvoir.

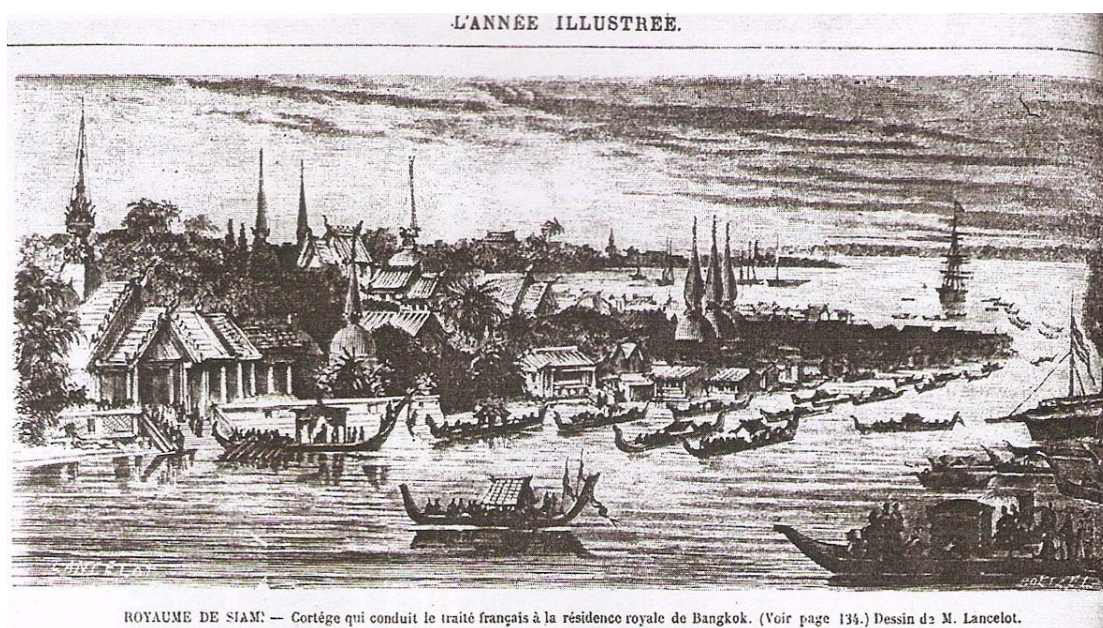

Figure 2 Wat Pho, dessin réalisé par M. Lancelot et publié dans l'Année Illustrée.

Actuellement, le Wat Pho, connu par les étrangers comme le Temple du Bouddha couché, porte officiellement le nom de *Wat Phra Chetuphon Vimolmangklararm Rajwaramahaviharn*. Il fait partie de la série des six temples royaux classés au premier rang dans la hiérarchie monastique et est considéré comme le Temple de Rama Ier car une partie de ses cendres sont enchâssées dans le socle du Bouddha principal. C'est l'un des plus grands et des plus anciens temples bouddhistes de Bangkok. D'une superficie de 8 hectares, il est situé à l'Est du fleuve Chao Phraya, immédiatement au Sud du Palais royal. L'enceinte de ce temple abrite une merveilleuse collection d'édifices religieux, de jardins de pierres, de sculptures exceptionnelles, de clochers peints, de chédīs monumentaux ainsi que de coins de verdure et de repos.

Les informations pratiques

Le Wat Pho se situe entre la rue Sanam Chai et la rue Maharaj, juste à côté du Palais royal. Le temple se visite tous les jours de 8h à 18h avec des frais d'entrée qui

s'élèvent à 100 baht pour les étrangers. Une tenue vestimentaire correcte est exigée (pantalon et épaules couvertes). Pour les femmes, un short ou une jupe laissant les genoux ouverts ne sont pas autorisés.

Pour plus d'informations:

Tél. +66 (0) 2226-0335, +66 (0) 2226-0369, +66 (0) 2225-9595

Fax +66 (0) 2226-0370, +66 (0) 2222-9779

<http://www.watpho.com>

L'école de médecine et de massage traditionnels (dans l'enceinte du Wat Pho)

- Ouverte tous les jours de 8h à 18h.
- Le tarif pour le massage est de 360 baht/heure.
- Le tarif pour le massage de compresse d'herbes est de 480 baht/heure.

Pour plus d'informations:

Tél. +66 (0) 2221-2974, +66 (0) 2225-4771, +66 (0) 2221-3686

Transports:

- Bus numéro 1, 3, 6, 9, 12, 25, 32, 44, 47, 48, 51, 53, 82, 103
- Bus climatisés 1, 4, 12, 44, 507, 508
- Ferry sur le fleuve Chao Phraya avec arrêt à l'embarcadère « Tha Tien »

Les conseils pour les visiteurs

Il est recommandé aux visiteurs ainsi qu'aux bouddhistes de montrer du respect envers le temple car c'est le lieu sacré où sont accomplis les rites et les activités religieux. Lorsqu'on pénètre dans le temple, il faut rester calme et poli. Les shorts, les débardeurs ou les chemises sans manches ne sont pas considérés comme une tenue vestimentaire décente pour visiter les temples. Ôtez les chaussures avant d'entrer dans tout bâtiment contenant une représentation du Bouddha. Les femmes n'ont pas le droit d'accéder à la zone ainsi qu'à utiliser les sièges réservés aux moines.

L'image du Bouddha symbolise le Bouddha lui-même et est l'objet de vénération des bouddhistes. Dans les temples ou les monuments anciens, les photos sont autorisées en vous mettant à côté mais ne montez pas dessus. Seul le personnel est autorisé à escalader les statues ou les monuments pour les nettoyer ou déposer des offrandes. Quand vous vous asseyez dans un édifice religieux, vos pieds ne doivent pas être pointés en direction du Bouddha.

Les moines sont considérés comme les représentants du Bouddha et sont hautement vénérés par les bouddhistes et le public en général. Il est conseillé aux visiteurs de communiquer avec eux de façon respectueuse non seulement dans leur comportement mais également par leur parole.

Pratiquement, les moines et les hommes peuvent se toucher, par contre, les interactions entre les moines et les femmes sont limitées. Les moines ainsi que les novices ne doivent pas toucher les femmes, ni être touchés par elles.

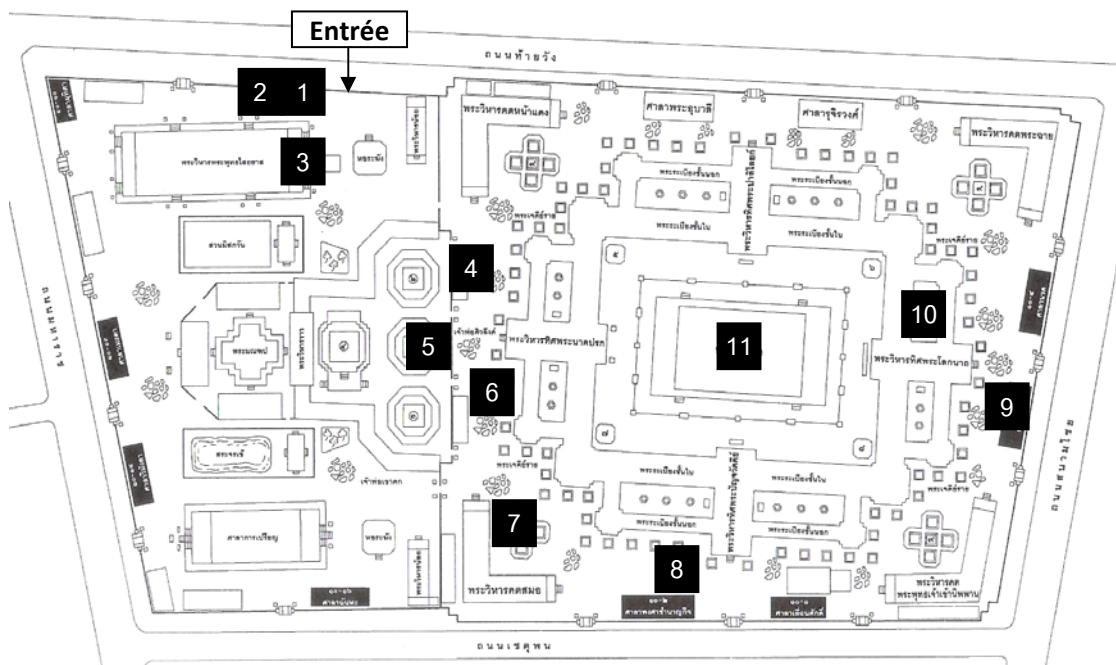

Figure 3 Le plan du Wat Pho.

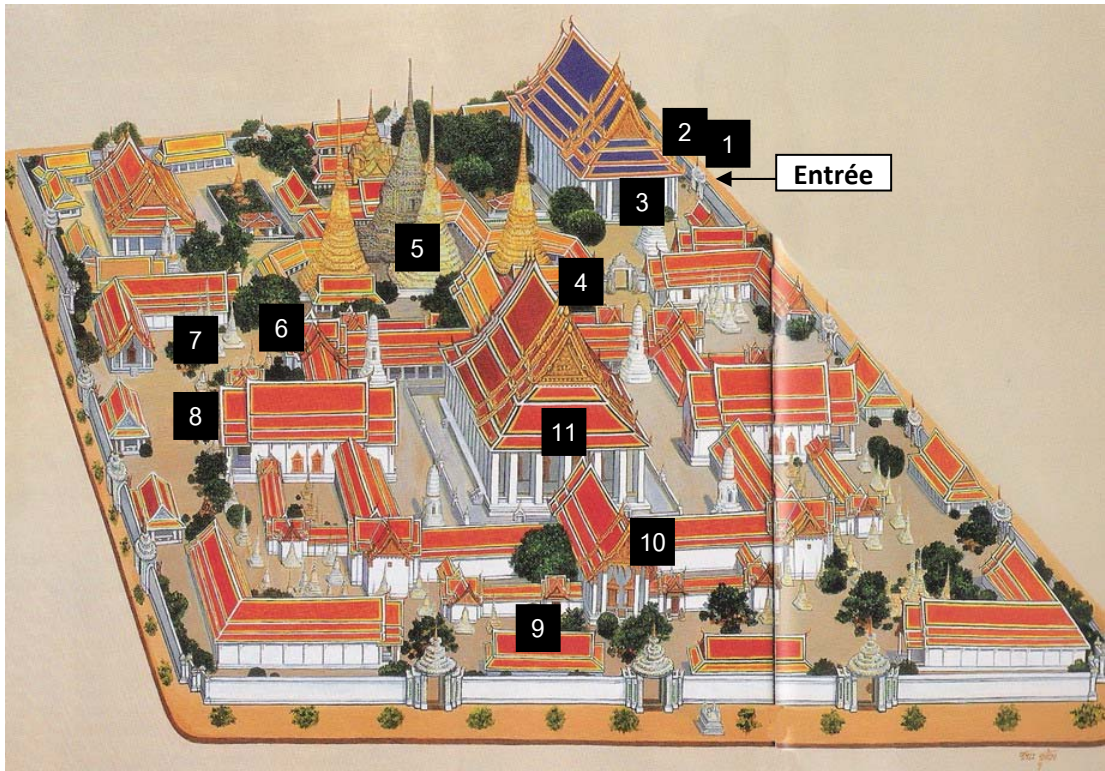

Figure 4 Le plan du Wat Pho.

- 1) Les portes surmontées d'une couronne de fleurs en porcelaine
- 2) Les statues chinoises en pierre
- 3) Le sanctuaire du Bouddha couché
- 4) Les pavillons avec peintures de massages et d'anges gardiens des enfants
- 5) Les grands chedis aux quatre rois
- 6) Les petits chedis
- 7) Les chedis en groupe
- 8) Les monticules et les ermites contorsionnistes
- 9) L'école de médecine et de massage traditionnels
- 10) Les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal et les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux
- 11) Le sanctuaire principal

Les portes surmontées d'une couronne de fleurs en porcelaine (n° 1)

Le Wat Pho est entouré d'un mur percé de seize portes surmontées chacune d'une couronne de fleurs multicolores en porcelaine. Ce style décoratif plaisait spécialement au roi Rama III. Chaque entrée est gardée par des statues de pierre représentant des guerriers chinois. Ils tiennent des armes dans leurs mains et se trouvent par paires (Figure 5).

Figure 5 La porte surmontée d'une couronne de fleurs en porcelaine.

Les statues chinoises en pierre (n° 2)

De gigantesques personnages de pierre coiffés de chapeaux hauts de forme et tenant de longs bâtons sont disséminés un peu partout dans l'enceinte du Wat Pho et, souvent par paire, gardent les portes monumentales de l'entrée principale (Figure 6). Ces statues, placées dans le temple sous le règne de Rama III, servaient de lest aux navires qui commerçaient avec la Chine par voie maritime.

Figure 6 La statue en pierre représentant un guerrier chinois.

Les statues représentent non seulement des formes humaines d'Européens, de nobles et guerriers chinois d'autrefois, mais également d'admirables formes animales qui imitent cheval, éléphant, bélier, chien et lion. D'autres sculptures en pierre à remarquer dans l'enceinte du temple sont de petites pagodes chinoises aux étages superposés connues sous le nom de *Tha* (Figure 7), des colonnes de réverbère et des bols à nénuphars.

Figure 7 Des pagodes chinoises aux étages superposés connues sous le nom de *Tha*.

Le sanctuaire du Bouddha couché (n° 3)

La cour occidentale accueille la principale curiosité du Wat Pho, soit l'extraordinaire Bouddha d'or couché. L'étrangeté naît de la disproportion entre cette statue colossale et le temple exigu qui l'abrite (Figure 8).

Construit sous le règne de Rama III, ce bâtiment est presque de la même grandeur que le sanctuaire principal. La toiture est également superposée à trois pans.

Les motifs floraux ornent les frontons. Les décorations des cadres des portes et des fenêtres représentent un bouquet de fleurs dans un vase.

La statue de 46 mètres de longueur et de 15 mètres de hauteur est modelée en plâtre sur une armature en brique, et dorée à la feuille qui lui donne tout son éclat. Elle est considérée comme la plus grande de Bangkok et la plus belle de Thaïlande. En fait c'est la troisième en grandeur après celles du Wat Khun Intarapramoun à Angthong et du Wat Phra Non Chak Si à Singburi.

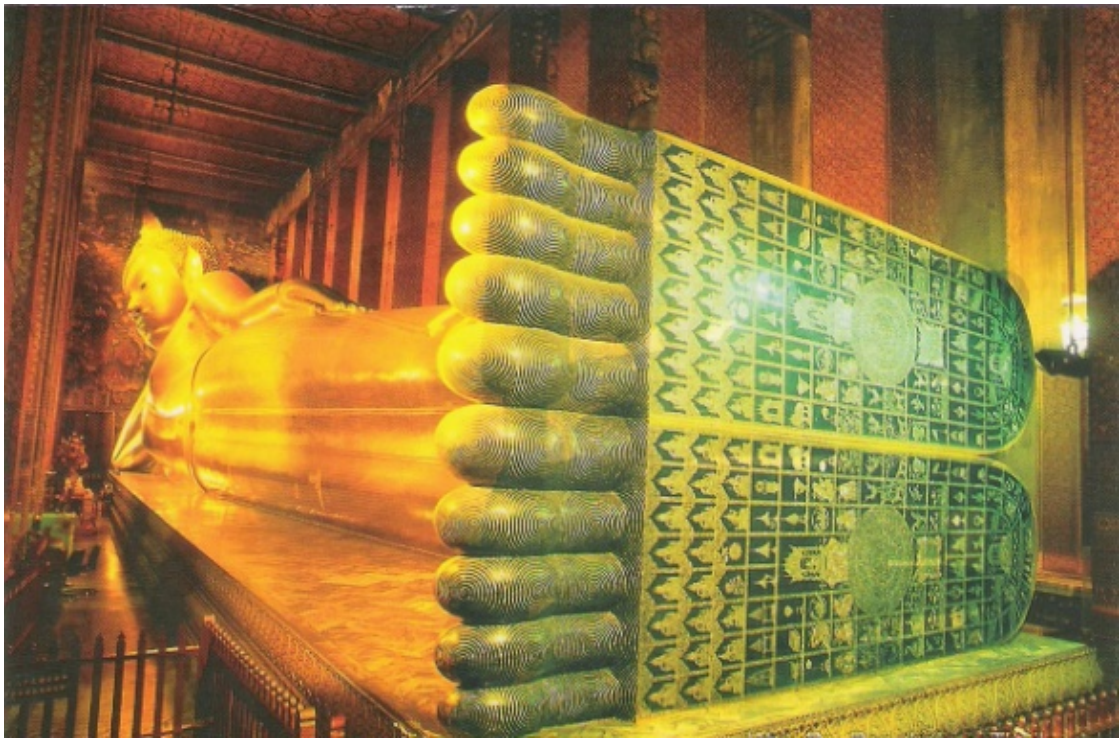

Figure 8 Le Bouddha couché.

Couchée sur le côté droit, les deux pieds au même niveau, le pied gauche reposant sur le pied droit, le bras gauche allongé le long du corps, la main droite supportant la tête, cette représentation illustre le Bouddha enseignant à Asurindarahu. Pendant le séjour du Bienheureux à Veluvana, survint une éclipse de lune, suivie de

celle du soleil. C'était le démon Asurindarahu qui s'en était emparé. Ayant eu vent du renom du Bienheureux, ce démon désira le voir et finalement il se convertit.

Les deux plantes des pieds de cette sculpture, chacune mesurant 5 mètres de long et 1,5 mètre de haut, sont incrustées de nacre dont les motifs encadrés, de style sino-thaï, représentent les 108 signes de bon augure, mêlant animaux, plantes du paradis, insignes royaux et composants de l'univers selon la cosmologie bouddhiste. Un disque, qui se trouve au milieu de chaque voûte plantaire, correspond à une des trente-deux caractéristiques de ce qu'est un grand homme. Les murs intérieurs du sanctuaire sont entièrement couverts de peintures murales. Elles montrent, dans la partie supérieure, les épisodes de l'histoire des annales cinghalaises, et entre les fenêtres, les vies exemplaires des treize éminents disciples féminins, des dix grands fervents ainsi que des dix grandes ferventes du Bouddha (Figure 9).

Figure 9 Les peintures murales dans le sanctuaire du Bouddha couché.

Les pavillons avec peintures de massages et d'anges gardiens des enfants

(n° 4)

Deux pavillons devant les quatre grands chédis sont intéressants et valent le détour (Figure 10). Le premier renferme une collection de plaques anatomiques en marbre représentant les dix principales lignes d'énergie liées au corps ainsi que des peintures murales dévoilant les différentes techniques de massage (Figure 11). Tandis que le second situé tout à côté servait probablement pour les sages-femmes. On y trouve encore des inscriptions donnant des conseils de pédiatrie et des peintures illustrant des anges gardiens des enfants (Figure 12).

Figure 10 Le pavillon avec peintures de massages devant les quatre grands chédis.

Figure 11 Les plaques anatomiques représentant les dix lignes d'énergie.

Figure 12 Le pavillon avec peintures d'anges gardiens des enfants

Les grands chédīs aux quatre rois (n° 5)

Au Sud du sanctuaire principal s'élèvent, dans une enceinte particulière entourée de murs bas et de balustrades, quatre grands chédīs de 41 mètres de hauteur, décorés de faïences qui donnent à chacun une couleur propre (Figure 13). Les trois premiers s'alignent du Nord au Sud, le quatrième se trouvant en retrait. Ils sont dédiés aux quatre premiers souverains de la dynastie Chakri. Des centaines de bouddhas debout veillent sur le cloître environnant (Figure 14).

Figure 13 Les grands chédīs aux quatre rois.

Figure 14 Des centaines de bouddhas debout veillent sur le cloître.

Rama Ier a fait construire le premier chédi (celui du milieu) pour abriter la structure d'une immense image du Bouddha debout, Phra Sri Sanphet Chadayane. Cette image, pesant 32 tonnes, couverte de 171,6 kilogrammes d'or pur et dont le moulage a duré trois ans, de 1500 à 1503, a été détériorée par l'armée birmane pendant la guerre qui marque la fin d'Ayutthaya. Ensuite, Rama Ier l'a faite transférer à Bangkok dans le but de la rénover. Mais en raison de son état trop abîmé, le roi a décidé de la mettre dans un chédi qui porte le nom de l'image du Bouddha, Phra Maha Chédi Sri Sanphet Chadayane. Ce chédi a été réparé par Rama III qui l'a décoré avec des morceaux de tuiles vernissées vertes.

Ce monarque a fait édifier deux autres grands chédís ; l'un paré de porcelaine blanche, est dédié à la mémoire de son père, Rama II, et l'autre, de couleur jaune, en son honneur. Ces trois chédís sont du même style architectural. Leur base est redentée aux vingt angles.

Le quatrième chédi de couleur bleue, situé à l'Ouest des précédents, est l'œuvre de Rama IV en son propre honneur. Il fut bâti sur le modèle de celui consacré

à Ayutthaya à la mémoire de la reine Sri Suriyothai tuée au sabre dans une bataille en défendant la vie de son royal époux.

Les petits chédīs (n° 6)

71 petits chédīs sont dispersés tout autour de la galerie externe (Figure 15). Ils ont été construits sous le règne de Rama III. Ils sont caractérisés par le triple redent à leur base et ornés de porcelaines de couleur.

Figure 15 Les petits chédīs.

Figure 16 Les chédīs en groupe.

Les chédīs en groupe (n° 7)

Quatre groupes de chédīs redentés de taille moyenne ont été construits par Rama Ier. Ils se trouvent aux quatre angles devant les cloîtres à l'extérieur du sanctuaire principal. Chaque groupe se compose de cinq chédīs, un grand au milieu entouré de quatre autres plus petits (Figure 16).

Les monticules et les ermites contorsionnistes (n° 8)

Une vingtaine de monticules artificiels ornés par des statues en pierre et des plantes parsèment l'enceinte du temple. Ils furent transférés du jardin dans le Palais royal par Rama III. L'un des plus intéressants se trouve devant les grands chédīs, connu pour son emblème phallique qui y est installé et caractéristique de l'hindouisme.

Modelées à la demande de Rama III, quatre-vingts figures représentant des ermites, reconnaissables à leurs bonnets, adoptant diverses postures de contorsions inspirées du yoga indien se trouvent placées sur de petits monticules dans la cour extérieure du sanctuaire principal (Figure 17). Il n'en reste de nos jours que quelques-unes parce que plusieurs ont été volées ou sont en mauvais état. Chacune de ces figures était autrefois associée à une inscription sur bas-relief décrivant l'usage thérapeutique de la posture réalisée. Ces inscriptions de prosodie sont conservées actuellement dans les pavillons de repos. Ces poses sont conçues comme une forme d'exercices méditatifs, à réaliser seul et décrivent les méthodes pour un auto-massage.

Figure 17 Les statues des ermites contorsionnistes.

L'école de médecine et de massage traditionnels (n° 9)

Sous l'impulsion du progressiste souverain Rama III, fut entreprise la compilation des savoirs relatifs aux arts anciens et aux sciences recensés dans le royaume. Cette collection fut gravée sur des tablettes de marbre (Figure 18) scellées aux murs de tous les édifices, que ce soit les sanctuaires, le principal et les secondaires, les galeries, les chédīs ou les pavillons de repos dans l'enceinte du Wat Pho qui devint, ainsi, la première « université » de Thaïlande et le dépositaire du savoir encyclopédique de cette époque dans des domaines aussi variés que l'histoire de la construction du temple, le bouddhisme, les proverbes, la littérature, la géographie politique, les exercices physiques et bien sûr, la médecine traditionnelle qui comprend le massage. Ces connaissances qui ont été constituées et conservées pour être présentées au public, avaient pour but, selon Rama III, d'ouvrir les portes du savoir au peuple afin que ce dernier puisse bénéficier de l'enseignement apporté par ces supports visuels, les peintures, les inscriptions et les sculptures.

Figure 18 La dalle d'inscription.

En 2009, ces Archives épigraphiques du Wat Pho évoquant divers sujets, aussi bien religieux que laïques, sont inscrites au Registre de la Mémoire du Monde par l'UNESCO.

Le massage traditionnel est une thérapie holistique dont l'origine remonte au début de l'ère bouddhique. Il était jadis pratiqué par des ermites indiens comme une forme d'auto-guérison. En Thaïlande, le massage fait partie de l'art et de la culture depuis fort longtemps. Les chroniques du règne de Borommatrailokanat (règne 1448-1488) attestent de l'existence de deux départements de masseurs au palais. Simon de la Loubère, ambassadeur français à la Cour royale d'Ayutthaya, dans son compte-rendu de voyage parle du massage comme d'un remède très connu et efficace.

La théorie du massage thaï traditionnel se fonde sur le concept qu'il existe des lignes d'énergie qui traversent le corps. Si ces lignes sont bloquées, une personne peut souffrir de maux, de tension et même de fièvre. Pour guérir de telles maladies, on a besoin de libérer les lignes d'énergie bloquées en pressant les parties souffrantes avec les pouces afin que l'énergie circule mieux et que les maladies soient guéries. Il existe deux types de massages thaïs traditionnels, à savoir le style de la cour pour lequel les masseuses utilisent seulement les pouces et le style du peuple pour lequel les pouces, les genoux, les coudes et les pieds sont utilisés.

Les praticiens du massage thaï (l'activité est très majoritairement féminisée), doivent être formés et certifiés. Parmi environ deux cents institutions dans tout le pays proposant le cursus de massage thérapeutique accrédité par le Ministère de la Santé publique, c'est l'école de médecine et de massage traditionnels du Wat Pho qui est la plus populaire par son histoire et son efficacité (Figure 19). Installée dans la cour orientale, elle fut fondée en 1951 et fut la première école de médecine traditionnelle avec un cursus garanti par le Ministère de l'éducation. Trois domaines dans la médecine traditionnelle thaïe y furent enseignés: la pharmacopée, la pharmacie pratique et l'art des sages-femmes. On peut d'ailleurs encore y suivre des stages pour

s'initier à cette technique traditionnelle. Actuellement de nombreuses formations, dont l'enseignement est dispensé en thaï et en anglais, sont offertes aux Thaïlandais et aux étrangers comme par exemple le massage thaï du corps, le massage de pieds, le massage à l'huile aromatique, le massage pour les femmes et pour les enfants, le massage de visage.

Deux salles climatisées de massage du Wat Pho offrent tous les jours de 8h à 18h des services payants pour les visiteurs; le massage thaï traditionnel, le massage de compresses d'herbes et le massage de réflexologie pour les pieds. Cette expérience est devenue incontournable pour les touristes qui passent par la Thaïlande, une destination majeure pour le tourisme médical.

Figure 19 L'école de médecine et de massage traditionnels du Wat Pho.

Les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal (n° 10)

Les galeries sont doubles et interrompues au milieu de chaque côté par quatre sanctuaires secondaires symétriques. Un grand nombre d'images du Bouddha de styles divers défilent le long des deux galeries, 224 images pour la galerie externe et 150 pour l'interne (Figure 20). On peut noter les variations liées aux différentes époques de fabrication. Les cheveux sont plus ou moins frisés, le visage est rond ou allongé, parfois la flamme au sommet de la tête s'apparente à une fleur de lotus, etc.

Toutes ces images, abandonnées, proviennent du Nord de la Thaïlande. Elles ont été restaurées sous le règne de Rama Ier.

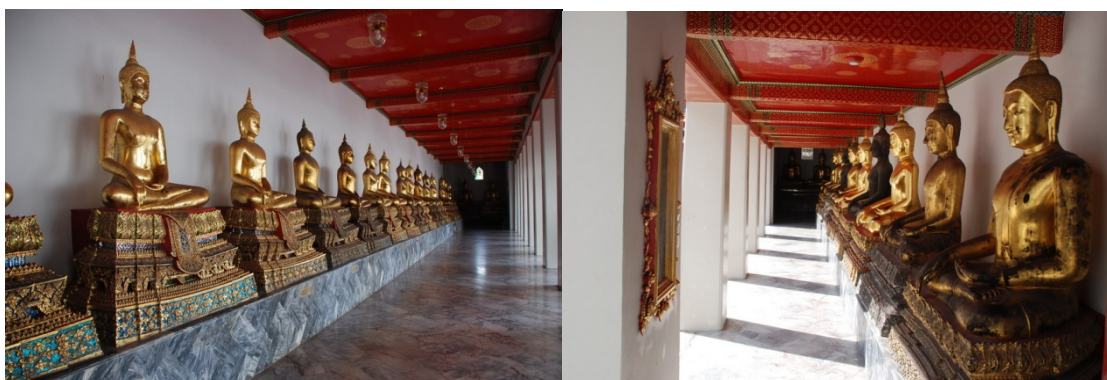

Figure 20 Les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal.

Les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux (n° 10)

Les quatre sanctuaires secondaires, pointant les quatre points cardinaux, sont placés au milieu de chacune des quatre doubles galeries qui entourent le sanctuaire principal (Figure 21). Chaque sanctuaire est divisé en deux parties s'ouvrant l'une sur la cour intérieure vers le sanctuaire principal et l'autre sur la cour extérieure. Dans chacun trônent d'intéressantes images du Bouddha.

Le sanctuaire de l'Est abrite une statue du Bouddha victorieux de Mara, assis sous l'arbre de l'Éveil (Figure 22). Dans l'autre partie se dresse l'image la plus importante du *Phra Bouddha Loganat* provenant d'Ayutthaya (Figure 23). C'est le

Bouddha debout, en bronze, d'une hauteur de 10 mètres dont le geste de la main empêche l'image de bois de santal de se redresser.

Dans le sanctuaire extérieur du sud se tient la statue de *Phra Bouddha Chinnarat* rapporté de Sukhothai sous l'ordre de Rama Ier. Cette image représente le Bouddha donnant un sermon aux cinq premiers disciples (Figure 24).

Dans le sanctuaire extérieur de l'ouest, Rama Ier a placé une autre statue rapportée de Sukhothai, *Phra Bouddha Chinnasri*, protégée par le roi des Naga (Figure 25).

Et dans le sanctuaire extérieur du nord se trouvent un groupe de statues composé de Bouddha assis à l'europpéenne sur un rocher avec un éléphant et un singe présentant des offrandes (Figure 26).

Figure 21 Le sanctuaire de l'Ouest.

Figure 22 Le Bouddha victorieux de Mara, assis sous l'arbre de l'Éveil.

Figure 23 Le Bouddha empêchant l'image de bois de santal de se redresser.

Figure 24 Le Bouddha donnant un sermon aux cinq premiers disciples.

Figure 25 Le Bouddha protégé par le roi des Naga.

Figure 26 Le Bouddha assis sur un rocher avec un éléphant et un singe présentant des offrandes.

Le sanctuaire principal (le Bot ou l'Ubosoth) (n° 11)

La cour du Wat Pho est dominée par l'immense sanctuaire principal (Figure 27), célèbre pour la noblesse de ses proportions, l'élégance de ses toits et la profusion de ses décorations. Construit sous le règne de Rama Ier dans le style tardif d'Ayutthaya, ce sanctuaire fut agrandi sur l'ordre de Rama III. Sur les côtés est et ouest, deux paires de portes en teck massif donnent accès au sanctuaire. Elles sont incrustées de motifs nacrés décrivant quelques scènes du Ramayana. Elles sont considérées comme l'une des plus belles créations de nacre de l'époque Ratanakosin. Sur la balustrade, à la base de la terrasse sur laquelle est construit le sanctuaire, 152 bas-reliefs en marbre sculptés relatent également des scènes du Ramayana (Figure 28). Autrefois, il était permis de faire le calque de ces bas-reliefs par frottement.

Figure 27 Le sanctuaire principal.

Figure 28 Les bas-reliefs relatent des scènes du Ramayana.

L'image du Bouddha principal

L'intérieur n'est pas moins intéressant : la nef, très haute, est soutenue par deux rangées de huit puissantes colonnes carrées, peintes, qui lui donnent une grande majesté.

Au fond, une magnifique image en bronze et en posture de méditation se dresse sur un haut piédestal doré à l'or fin dans lequel sont conservés les restes de Rama Ier (Figure 29). Datée de l'époque d'Ayutthaya, cette statue présidait dans le temple Kouhasawane à Thonburi avant d'être transférée au Wat Pho par Rama Ier qui la nomma Phra Bouddha Deva Patimakorn.

Figure 29 L'image du Bouddha principal.

Ce piédestal se compose de trois niveaux, et à son sommet se trouve l'image du Bouddha principal. Sur le deuxième niveau, il y a à gauche et à droite les statues de deux grands disciples du Bouddha, Phra Mokkalana et Phra Sari Butra. Les huit statues de moines éveillés moulées sous le règne de Rama III, ornent le premier niveau. Elles sont munies d'une boîte renfermant des vêtements monastiques, un bol à aumônes et un éventail de rang, dédiés à l'image du Bouddha principal. Un ensemble de onze

tables d'autel siège devant le piédestal. Ces tables, confectionnées sous le règne de Rama III et sculptées, sont plaquées or sur fond rouge et servent de modèle de fabrication aux tables d'autel thaïes.

Les peintures murales

Les murs sont couverts de peintures murales jusqu'au plafond. Sur la partie latérale, dans l'espace entre les fenêtres, les tableaux relatent les biographies de 41 éminents disciples de Bouddha (Figure 30). Au dessus des fenêtres, toute l'histoire de Phra Mahosoth, cinquième jataka des dix dernières vies antérieures du Bouddha, a été retracée. Les peintures sur les murs du fond et de l'entrée représentent les cités célestes des différents cieux mentionnées dans l'histoire des Trois Mondes. La partie inférieure des panneaux de fenêtres reprennent un conte folklorique.

Figure 30 Les peintures murales dans le sanctuaire principal.

La murette entourant le sanctuaire principal

Cette murette en marbre aux motifs végétaux et animaux entoure le sanctuaire au niveau du sol. Devant les huit entrées, se dressent une paire de « Sang », animal mythique mi-lion mi-dragon, en bronze, moulés sous le règne de Rama III (Figure 31). Les bornes rituelles sont placées par paire dans une petite construction dont la toiture épouse la forme de chédi à redent et délimitent l'enceinte du sanctuaire.

Figure 31 La murette entourant le sanctuaire principal.

Les prangs indiquant les quatre points cardinaux

À chaque angle de la cour du sanctuaire principal se dresse un prang, tour de style khmer dont le sommet ressemble à un épi de maïs, indiquant ainsi un point cardinal (Figure 32). Ces prangs en marbre gris ont été construits sous le règne de Rama Ier et puis agrandis par Rama III. Quatre figures d'êtres célestes tenant un sabre à la main ornent les quatre niches de l'édifice. Au dessus de chaque niche, s'alignent les démons, supportant la partie supérieure.

Figure 32 Les prangs indiquant les quatre points cardinaux.

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2) เพื่อศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และ (3) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสให้ความสนใจ

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามโดยใช้เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งการลงภาคสนาม ขั้นตอนที่ 2 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และขั้นตอนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์และการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและภาษาฝรั่งเศส และนำไปทดลองใช้พร้อมกับสอบถามความคิดเห็นจากมัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

สรุปผลการวิจัย

1. แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีทั้งหมด 20 สถานที่ โดยส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในเขตพุทธาวาส มีเพียงตำหนักवासูกกรีและหอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต. ที่อยู่ในเขตสังฆาวาส รูปแบบทางศิลปกรรมของอาคารส่วนใหญ่เป็นแบบพระราชานิยมรัชกาลที่ 3 การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนิยมใช้กระเบื้องเคลือบและตกแต่งบริเวณโดยรอบวัดด้วยตุ๊กตาจีน ประติมากรรม อัน ได้แก่ พระพุทธรูปส่วนใหญ่ถูกอัญเชิญมาจากหัวเมืองต่าง ๆ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา เป็นต้น

2. ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีดังนี้

2.1 นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชมพระวิหารพระพุทธไสยาสมากที่สุด รองลงมาคือพระเจดีย์ราย พระอุโบสถ พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล และตุ๊กตาทิน ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเลย ได้แก่ ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ตำหนักवासูกกรี และหอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต. ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ทำให้ได้รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่จะใช้ในการนำเสนอเนื้อหาเป็นภาษาฝรั่งเศส จำนวน 11 สถานที่ โดยนับจากจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวที่มีมากกว่าร้อยละ 50.00 ขึ้นไป โดยมีรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวดังนี้ (1) พระวิหารพระพุทธไสยาส (2) พระเจดีย์ราย (3) พระอุโบสถ (4) พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ (5) พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล (6) ตุ๊กตาทิน (7) พระเจดีย์กลุ่ม (8) เขมอและฤๅษีคัตตน (9) ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ (10) ชุมนประตูลงมงกุฎ และ (11) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ โดยแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 11 สถานที่นี้อยู่ในช่วงความถี่ร้อยละ 64.00 ถึง 99.00

2.2 ค่าเฉลี่ยระดับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 11 สถานที่นี้มีความแตกต่างกัน สามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ แหล่งท่องเที่ยวที่มีค่าเฉลี่ยระดับความสนใจมากที่สุดมี 1 สถานที่ คือ พระวิหารพระพุทธไสยาส ระดับมากมี 6 สถานที่ เรียงตามลำดับได้ดังนี้ (1) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ (2) พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ (3) พระอุโบสถ (4) พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล (5) ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชื้อ และ (6) เขมอและฤๅษีคัตตน และระดับปานกลางมี 4 สถานที่ เรียงตามลำดับได้ดังนี้ (1) ตุ๊กตาทิน (2) ชุมนประตูลงมงกุฎ (3) พระเจดีย์ราย และ (4) พระเจดีย์กลุ่ม

3. การนำเสนอเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสมีหัวข้อเรียงตามลำดับดังนี้ (1)

L'histoire (2) Les informations pratiques et les conseils pour les visiteurs (3) Les portes surmontées d'une couronne de fleurs en porcelaine (4) Les statues chinoises en pierre (5) Le sanctuaire du Bouddha couché (6) Les pavillons avec peintures de massages et d'anges gardiens des enfants (7) Les grands chédís aux quatre rois (8) Les

petits chédís (9) Les chédís en groupe (10) Les monticules et les ermites contorsionnistes (11) L'école de médecine et de massage traditionnels (12) Les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal et les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux (13) Le sanctuaire principal (le Bot ou l'Ubosoth)

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยสามารถอภิปรายโดยนำเสนอเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้
 ส่วนที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 ส่วนที่ 2 ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 ส่วนที่ 3 การนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 ส่วนที่ 4 การทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ส่วนที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามทั้ง 11 แห่ง ที่มีจำนวนความถี่ของการเข้าชมของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสมากกว่าร้อยละ 50.00 และผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาเป็นภาษาฝรั่งเศสนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและสะท้อนภาพลักษณ์ของประเทศไทยได้อย่างชัดเจน ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทางด้านประวัติศาสตร์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์นับตั้งสมัยธนบุรีตลอดเรื่อยมาจนกระทั่งถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใส่พระทัยในการทำนุบำรุงรักษาและบูรณะพระอารามหลวงแห่งนี้ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัดที่ได้รับการปฏิสังขรณ์หรือสร้างขึ้นใหม่ตามพระราชประสงค์และพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์แต่ละ

พระองค์ เช่น พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล จึงสามารถบอกเล่าเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้แผ่นจารึกที่มีอยู่เป็นจำนวนมากภายในวัดก็นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเช่นเดียวกัน

ทางด้านศิลปกรรม อัจฉริยภาพเชิงช่างได้ปรากฏให้เห็นในทุกซอกทุกมุมของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ดังเช่น งานสถาปัตยกรรมชั้นครูเห็นได้จากอาคารพระอุโบสถ อาคารพระระเบียงที่ทำเป็น 2 ชั้น พระวิหาร รวมทั้งเจดีย์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นในยุคสมัยนั้น ทั้งพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล พระเจดีย์ราย พระเจดีย์ห่อม รวมทั้งงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมโดยใช้กระเบื้องเคลือบสีซึ่งกล่าวกันว่ามีความงดงามมากที่สุด งานประติมากรรมเห็นได้ชัดจากการสร้างพระพุทธรูปไสยาสนขนาดใหญ่อันแสดงถึงความศรัทธาของคนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งการใช้ตุ๊กตาหินจีนมาประดับตกแต่งพื้นที่บริเวณโดยรอบวัดได้อย่างลงตัว ส่วนงานจิตรกรรมมีให้เห็นเป็นจำนวนมากในพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์และพระอุโบสถซึ่งแนวทางการเล่าเรื่องราวนั้นแตกต่างออกไปจากแบบแผนประเพณีดั้งเดิม สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ทางด้านวิถีชีวิตไทย แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามสะท้อนลักษณะทางสังคมและรูปแบบวิถีชีวิตของคนในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นผ่านทางจารึกที่มีอยู่เป็นจำนวนมากรวมทั้งงานจิตรกรรม แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการศึกษา ให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงได้อย่างอิสระ รวมทั้งเป็นแหล่งเก็บรักษารวบรวมศาสตร์และองค์ความรู้ของบรรพชนที่มีคุณค่ายิ่ง โดยเฉพาะทางด้านการแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ

ส่วนที่ 2 ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1. จากผลการวิจัยที่พบว่านักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชมพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์มากที่สุด เนื่องจากพระพุทธรูปไสยาสน์เปรียบเหมือน “ตราสินค้า” (Brand) ทางการท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัดนี้ จะเห็นได้ว่า ในเอกสารประชาสัมพันธ์การ-

ท่องเที่ยว หรือคู่มือนำเที่ยวประเทศไทยที่ดีพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศก็มักนำเสนอภาพของพระพุทธไสยาสเพื่อแนะนำการท่องเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (Auzias & Labourdette, 2007, p. 30; Le Diraison, 2004, p. 103; Macdonald & Parkes, 2006, p. 75; Williams et al., 2008, p. 301) รวมทั้งชื่อเรียกของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากชื่อ “วัดโพธิ์” หรือ “Wat Pho” แล้วนักท่องเที่ยวต่างชาติยังรู้จักในนามของ “Temple of the Reclining Buddha” ซึ่งมีความหมายว่า “วัดพระนอน”

นอกจากนี้จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าในการมาเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแบบกลุ่มทัวร์หรือแบบมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว ในบางครั้งหากมีเวลาที่จำกัดมากมัคคุเทศก์จะพานักท่องเที่ยวมาเข้าชมพระพุทธไสยาสเท่านั้น โดยไม่ได้เข้าไปดูแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ภายในเขตชั้นในของวัด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธไสยาสในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจมากที่สุด ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของวันเพ็ญ เบอร์เนทท์ (2549, หน้า 90) ที่พบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติมีความคิดเห็นต่อความงามของพระนอนและความสวยงามของสิ่งก่อสร้างภายในวัดโพธิ์อยู่ในระดับดีมาก ส่วนความสวยงามของฝาผนังภายในวัดโพธิ์และความหลากหลายของตุ๊กตาจีนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับดี

2. นอกจากพระวิหารพระพุทธไสยาสแล้ว แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ อีก 10 แห่งที่มีจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวมากกว่าร้อยละ 50.00 นั้น จากการสำรวจภาคสนามพบว่าแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ตั้งอยู่ในเส้นทางการเดินหลัก ไม่ซับซ้อน นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ประกอบกับมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทยที่โดดเด่นน่าสนใจดังได้กล่าวมาแล้ว จึงทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สนใจเข้าชม

3. แหล่งท่องเที่ยวที่มีจำนวนความถี่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวน้อยกว่าร้อยละ 50.00 และผู้วิจัยไม่ได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสนั้น ประกอบด้วย หอระฆัง พระวิหารคด พระมณฑป (หอไตร) ศาลาการเปรียญ สวน-มิสกวัน และสระจระเข้ โดยอยู่ในช่วงความถี่ร้อยละ 2.00-22.00 เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชมน้อยหรือแทบจะไม่ได้เข้าชมเลยพบว่ามีรายละเอียดดังนี้

3.1 หอระฆังในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีอยู่ 2 หลัง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดและลานด้านทิศเหนือด้านหน้าวิหารพระพุทธไสยาส ทั้ง 2 หลังมีรูปแบบทางศิลปกรรมที่เหมือนกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าหอระฆังหลังที่ตั้งอยู่บริเวณลานด้านทิศเหนือนี้แม้ว่าจะอยู่ติดกับวิหารพระพุทธไสยาสและเป็นบริเวณที่นักท่องเที่ยวมักจะมารวมตัวกัน แต่กลับมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจหอระฆังน้อย จากการสำรวจภาคสนามพบว่าบริเวณดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวอยู่หนาแน่นมาก แต่เนื่องจากหอระฆังอยู่สูงกว่าระดับสายตาประกอบกับไม่มีป้ายชี้บอกที่แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่แหล่งท่องเที่ยวนี้ จึงทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจหรืออาจมองไม่เห็นหอระฆังซึ่งนับว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญของวัดในพุทธศาสนา ทั้งนี้หากมีการจัดภูมิทัศน์ในบริเวณดังกล่าวให้ดีขึ้น สร้างความโดดเด่นให้กับหอระฆังทำให้สามารถสังเกตเห็นได้ง่ายและมีป้ายแนะนำสถานที่ ก็อาจทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเข้าใจใน ความสำคัญของหอระฆังมากขึ้น

3.2 พระวิหารคดมี 4 หลัง เป็นอาคารหักมุมตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่ของกำแพงที่ล้อมรอบพระเจดีย์รายและพระเจดีย์ห่อมหรือพระเจดีย์กลุ่ม เมื่อนักท่องเที่ยวเดินเข้ามาชมแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในเขตชั้นในของวัด เช่น พระอุโบสถ หรือหมู่พระมหาเจดีย์สี่รัชกาลก็จะต้องผ่านบริเวณด้านหน้าพระวิหารคดหลังใดหลังหนึ่ง อย่างไรก็ตามผลการศึกษาเชิงสำรวจพบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสนใจพระวิหารคดน้อยมาก จากการสำรวจภาคสนามพบว่า มีพระวิหารคดที่เปิดให้เข้าชมภายในเพียง 1 หลังเท่านั้น ประกอบกับบริเวณที่ตั้งของพระวิหารคดทั้ง 4 หลัง ไม่มีป้ายแนะนำสถานที่หรือให้ข้อมูลใด ๆ จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าชมหรือไม่ได้ให้ความสนใจพระวิหารคด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤษณะ เดชาสุรภัยชน (2552) ที่พบว่านักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติมีทัศนคติด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในข้อมีการจัดเตรียมข้อมูลท่องเที่ยวภายในวัดอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น และยังแสดงความคิดเห็นว่าทางวัดควรแจกข้อมูลประวัติความเป็นมาของวัดและแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดอย่างย่อ รวมทั้งควรเพิ่มป้ายบรรยายรายละเอียด ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน/โบราณวัตถุภายในวัด

ให้ชัดเจน และควรเพิ่มป้ายลูกศรบอกทิศทางให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมได้ทั่วทุกมุมของวัด

3.3 พระมณฑป (หอไตร) และสวนมิสกวัน ตั้งอยู่ในเขตชั้นนอก บริเวณด้านหลังหมู่พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล พระมณฑปหรือหอไตรไม่เปิดให้เข้าชมภายในแต่นักท่องเที่ยวสามารถเดินชื่นชมความงดงามทางศิลปกรรมภายนอกได้ พระมณฑปมีโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และการประดับตกแต่งที่วิจิตรตระการตาด้วยกระเบื้องเคลือบแบบจีน แต่กลับมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจน้อยเช่นเดียวกันกับสวนมิสกวัน เมื่อพิจารณาจากที่ตั้งแล้วพบว่า หากนักท่องเที่ยวต้องการเข้าชมพระมณฑปและสวนมิสกวันจะต้องเดินทะลุผ่านพระระเบียงที่ล้อมรอบหมู่พระมหาเจดีย์สี่รัชกาลเข้าไป หรือหากเข้ามาทางประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกก็จะพบสวนมิสกวันและทางเข้าพระมณฑปอยู่ทางขวามือ อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวที่ใช้ประตูทางเข้าด้านนี้จะถูกลูกศรบังคับให้เดินไปทางซ้ายเพื่อไปซื้อตั๋วเข้าชมซึ่งอยู่บริเวณด้านหน้าพระวิหารพระพุทธไสยาส ช่องทางการเข้าถึงพระมณฑปและสวนมิสกวันจึงนับเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง ประกอบกับไม่มีป้ายชี้ทางบอกอย่างชัดเจนจึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชมเป็นจำนวนน้อย

3.4 ศาลาการเปรียญ และสระจระเข้ ตั้งอยู่ในเขตชั้นนอกเช่นเดียวกัน ถัดจากพระมณฑปไปทางทิศใต้และไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวทั่วไปเข้าชมภายใน จึงมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชมเป็นจำนวนน้อยที่ระดับความถี่ร้อยละ 2.00 ซึ่งในจำนวนนี้ล้วนเป็นนักท่องเที่ยวที่มีมัคคุเทศก์นำทาง

4. แหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมทั้งหมด 3 สถานที่ ได้แก่ ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ดำหนักวาสูกกรี และหอสมุดสมเด็จพระว.ศ.ต. แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะปรากฏข้อมูลอยู่ในคู่มือแนะนำเที่ยววัดโพธิ์ที่จัดพิมพ์โดยคณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษก็ตาม (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2553; Rumphaipun Kaewsuriya, 2007) แต่จากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัยพบว่าห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาลซึ่งตั้งอยู่ในพระวิหารทิศตะวันตกมุขหลัง (ทิศพระนาคร) ใกล้ ๆ กับหมู่พระมหาเจดีย์สี่รัชกาลนั้นไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวทั่วไปเข้าชม ส่วนดำหนักวาสูกกรี และหอสมุดสมเด็จพระ

ว.พ.ต. นั้นตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสและไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวทั่วไปเข้าชมเช่นเดียวกัน จึงทำให้ไม่มีนักท่องเที่ยวคนใดได้เข้าชมแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 สถานที่นี้

กล่าวโดยสรุป การที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวบางสถานที่น้อยจนระดับความถี่ของการเข้าชมน้อยกว่าร้อยละ 50.00 และมีบางแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไม่ได้เข้าชมเลย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอาจเป็นผลมาจากการที่ภายในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไม่มีป้ายชี้แนะบอกทางที่ชัดเจนทำให้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งไม่สามารถหาทางเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ภายในวัดที่มีความสวยงามแต่ไม่ได้ตั้งอยู่ในเส้นทางเดินหลักของวัดได้ รวมทั้งการจัดภูมิทัศน์ในบางส่วนที่ก่อให้เกิดการบดบังความสวยงามและความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจหรือมองข้ามไป อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งก็ไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวทั่วไปเข้าชมแม้ว่าจะมีการแนะนำและให้ข้อมูลอยู่ในคู่มือแนะนำเที่ยวของทางวัดก็ตาม

ส่วนที่ 3 การนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1. ประเด็นที่น่าสนใจในส่วนของคุณสมบัติเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามคือการตีความปางพระพุทธรูปไสยาส เอกสารส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่มือท่องเที่ยวประเทศไทยที่ดีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่างประเทศที่นักท่องเที่ยวใช้กันอย่างแพร่หลายนั้นมักจะให้คำอธิบายว่าพระพุทธรูปไสยาสที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแสดงปางปรินิพพาน (Le Diraison, 2004, p. 104; Macdonald & Parkes, 2006, p. 76; Page et al., 2011, p. 152; Williams et al., 2008, p. 117) แต่เมื่อศึกษาผลงานของนักวิชาการไทยแล้วจะพบข้อมูลที่แตกต่างออกไป ตัวอย่างเช่น เศรษฐ์ ดิงส์ชูลิ (ม.ป.ป., หน้า 6) กล่าวว่าพระพุทธรูปไสยาสที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นคติการสร้างพระนอนขนาดใหญ่ที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และคงเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าตอนโปรดอสุรินทรานูมากกว่าตอนปรินิพพาน นอกจากนี้ ไชศรี ศรีอรุณ (2546) ให้คำอธิบายว่า พระพุทธรูปปางปรินิพพานจะมีพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายวางแนบพื้นข้างพระ-

เขนย ส่วนปางโปรดอสุรินทราหูจะมีพระอิริยาบถนอนตะแคงขวา พระกรซ้ายทาบทอดตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาประคองพระเศียรให้ตั้งขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาพระพุทธรูปอิริยาบถของพระพุทธรูปไสยาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้วพบว่า ตรงกับปางโปรดอสุรินทราหู ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสอธิบายพระพุทธรูปไสยาสว่าแสดงปางโปรดอสุรินทราหู

2. ในการเขียนนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามพบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ การใช้คำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสเพื่ออธิบายชื่อเฉพาะทางสถาปัตยกรรมไทย เนื่องจากการยากที่จะหาคำที่ตรงกันใน 2 ภาษา คือ ภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศสที่มีวัฒนธรรมความเป็นมาแตกต่างกัน ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีแนวทางในการเลือกใช้คำศัพท์ดังนี้

2.1 ใช้วิธีการสะกดตามการออกเสียงในภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 *เจดีย์* พบคำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสที่นิยมใช้เรียกแทนเจดีย์ 2 คำ คือ *stupa* ซึ่งมาจากคำว่า *สตูป* และ *chédi* ซึ่งมาจากคำว่า *เจดีย์* ในภาษาไทย (Jacq-Hergoualc'h, 2004, p. 160; Kachitra Bhangnanda & Walaya Wiwatsorn, 1989, p. 77; Zaleski, 1994, pp. 96-97) อย่างไรก็ตามคำว่า *สตูป* และ *เจดีย์* นั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน สันติ เล็กสุขุม (2552) กล่าวว่า *สตูป* ใช้เมื่อต้องการระบุสิ่งก่อสร้างนั้นเพื่อบรรจุอัฐิ ส่วน *เจดีย์* หมายถึง สิ่งก่อสร้างในพุทธศาสนาอันควรแก่การเคารพบูชา มีทั้งสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุหรือเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเพื่อเป็นที่ระลึก เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างเจดีย์จำนวนมากมายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้วพบว่าตรงกับความหมายของคำว่า *เจดีย์* มากกว่า *สตูป* ดังนั้นเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำภาษาฝรั่งเศสว่า *chédi* เพื่อใช้เรียกแทนเจดีย์

2.1.2 *ปราสาท* คือ เจดีย์ที่มีทรงคล้ายดอกข้าวโพด คล้ายคลึงมาจากรูปแบบของปราสาทขอม (สันติ เล็กสุขุม, 2552, หน้า 34) เป็นลักษณะเฉพาะที่พบในประเทศไทยเท่านั้น ดังนั้นจึงพบคำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสที่นิยมใช้เรียกปราสาทเพียงคำเดียวคือคำว่า *prang* ซึ่งเป็นการสะกดตามการออกเสียงในภาษาไทย (Jacq-Hergoualc'h, 2004, p. 164; Kachitra Bhangnanda & Walaya Wiwatsorn, 1989, p. 77; Zaleski, 1994,

p. 111) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำภาษาฝรั่งเศสว่า prang เพื่อใช้เรียกแทน ปรางค์

2.2 ใช้วิธีการอธิบายลักษณะ ที่ตั้ง และการใช้งาน มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 พระระเบียงคด คือทางเดินที่มีหลังคาคลุมล้อมรอบบริเวณพระอุโบสถ สำหรับที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้มีลักษณะพิเศษคือมีพระระเบียงคด 2 ชั้นล้อมรอบพระอุโบสถ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำอธิบายภาษาฝรั่งเศสสำหรับ พระระเบียงคดว่า les galeries entourant l'enceinte du sanctuaire principal

2.2.2 พระวิหารทิศ คือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมลักษณะพิเศษของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กล่าวคือเป็นอาคารที่เชื่อมระหว่างพระระเบียงคด ชั้นนอกและชั้นในที่ล้อมรอบพระอุโบสถ มีทั้งหมด 4 หลังประจำแต่ละทิศ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำอธิบายภาษาฝรั่งเศสสำหรับพระวิหารทิศว่า les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux

ส่วนที่ 4 การทดลองใช้เนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จากการที่นักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสได้อ่านเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้วแสดงความคิดเห็นในเชิงบวกทั้งหมดนั้น อาจเป็นเพราะนักท่องเที่ยวกำลังประสบปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูลที่จะใช้ท่องเที่ยวภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ดังได้กล่าวแล้วว่าคู่มือแนะนำเที่ยวที่มีวางจำหน่ายอยู่นั้นมีเพียงฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษเท่านั้น ไม่พบฉบับภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เช่นภาษาฝรั่งเศส ประกอบกับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสนั้นไม่นิยมใช้ภาษาอังกฤษ แต่มีความต้องการใช้ภาษาฝรั่งเศสมากกว่า (บุญส่ง บุญมาก, 2547; เจริญ หล่อวิมจล, 2547) อุปสรรคที่สำคัญข้อหนึ่งในการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้คือการขาดเอกสารเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ เป็นภาษาฝรั่งเศส (เจริญ หล่อวิมจล, 2547) ดังนั้นนักท่องเที่ยวจึงมีความพึงพอใจที่ได้เห็นคู่มือแนะนำชมเป็นภาษาฝรั่งเศสที่เป็นประโยชน์ในการช่วยให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้สามารถเที่ยวชมวัดได้อย่าง

สะดวกและได้รับข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว และมีความเห็นว่าควรได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสำรวจผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคในการเก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มทัวร์หรือนักท่องเที่ยวที่มีทัศนคติทางไม่ว่าจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ก็ตาม เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะไม่มีเวลาตอบแบบสอบถามหรือให้สัมภาษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มทัวร์ ทัศนคติที่ดูและไม่สามารถให้ความร่วมมือในการให้เวลานักท่องเที่ยวตอบแบบสอบถามหรือให้สัมภาษณ์ได้ เพราะจะทำให้โปรแกรมการท่องเที่ยวไม่สามารถดำเนินไปตามเวลาที่กำหนดไว้ นักท่องเที่ยวจะกระจัดกระจายซึ่งเป็นอุปสรรคในการรวมกลุ่ม และนักท่องเที่ยวอาจหลงทางได้

2. การเลือกใช้คำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสในการอธิบายสถาปัตยกรรมไทยเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพตรงกันนั้นทำได้ยากและนับเป็นอุปสรรคของงานวิจัยอย่างหนึ่ง เนื่องจากลักษณะของภาษาและรูปแบบทางศิลปกรรมของทั้งสองประเทศนั้นแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรจัดทำป้ายชี้บอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ให้มีจำนวนมากขึ้นและชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้ครบทุกสถานที่
2. บริเวณด้านหน้าของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ควรมีการนำเสนอข้อมูลที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ อาจเป็นแผ่นป้ายนิทรรศการหรือสื่อมัลติมีเดีย เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวนอกเหนือจากการอ่านจากคู่มือแนะนำเที่ยวที่ตีพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศ

3. ควรมีการจัดภูมิทัศน์ใหม่ในบางจุดเพื่อไม่ให้บังความโดดเด่นและความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวบางสถานที่ เช่น หอระฆังบริเวณด้านหน้าพระวิหารพระพุทธไสยาส เป็นต้น

4. ควรมีการจัดพิมพ์คู่มือท่องเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจากเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสที่ผู้วิจัยนำเสนอ โดยเน้นการนำเสนอแผนที่และรูปภาพประกอบ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

5. การนำเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสที่ผู้วิจัยเสนอไว้ไปใช้ ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถสลับหัวข้อการนำเสนอได้ตามความเหมาะสม หรืออาจนำเนื้อหาฉบับภาษาฝรั่งเศสนี้ไปประยุกต์ใช้ เช่น ย่นย่อให้เหมาะกับการนำเสนอเป็นแผ่นพับหรือใช้ประกอบในแผนที่ท่องเที่ยว เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในเชิงลึกเกี่ยวกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยจำแนกตามคุณลักษณะข้อมูลส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยว เช่น อายุ เชื้อชาติ อาชีพ

2. ควรมีการศึกษาการวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างภาษาฝรั่งเศสที่เหมาะสมสำหรับการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

3. ควรมีการศึกษาวเคราะห์ความสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น ที่ใช้ภาษาต่างประเทศอื่น ๆ นอกจากภาษาฝรั่งเศส รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เป็นต้น

4. ควรมีการศึกษาวเคราะห์แผนผัง และการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับอรรถรสทุกอย่างตามเวลาที่เหมาะสม

5. การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการนำเสนอเนื้อหาภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเท่านั้น ในครั้งต่อไปอาจพัฒนาเนื้อหาให้เป็นชุดคู่มือนำเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สมบูรณ์มากขึ้นได้โดยอาจมีเครื่องเล่นเสียงบรรยายที่พกพาติดตัวไปได้ด้วย (audio guide player) หรือสื่อมัลติมีเดียอื่น ๆ ประกอบการท่องเที่ยว

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในด้านประวัติศาสตร์
ศิลปกรรม วิถีชีวิตไทย และภาษาฝรั่งเศส

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในด้านประวัติศาสตร์
ศิลปกรรม วิถีชีวิตไทย และภาษาฝรั่งเศส

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง	ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. รองศาสตราจารย์ ดร. อุษา กรทับทิม	ภาควิชาภาษาตะวันตก
คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
3. อาจารย์ Olivier Guitton	ภาควิชาภาษาตะวันตก
คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ภาคผนวก ข

เอกสารขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย

ที่ ศธ ๐๕๑๘.๑๔/๑๗๖

โครงการ “การศึกษาวิจัย”
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หัวหมาก บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย
นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เปิดการสอนโครงการ “การศึกษาวิจัย” ซึ่ง **นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์** เป็นนักศึกษาในโครงการฯ กำลังทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส”

ในการทำวิจัยจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยในเรื่องดังกล่าว สำหรับรายละเอียดต่างๆ นักศึกษาผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปขอความกรุณาจากพระคุณท่านโดยตรง (นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์ โทรศัพท์ ๐๘๖-๕๕๒-๘๙๘๗)

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาเพื่อจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป จักขอบคุณยิ่ง

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาลินี บุญยรัตพันธุ์)

ประธานโครงการฯ

สำนักงานโครงการฯ อาคารทำชัย ชั้น ๔

โทรศัพท์ ๐-๒๓๑๐-๘๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๓๑๐-๘๕๖๗

ภาคผนวก ค

แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

บันทึกวันที่

แหล่งท่องเที่ยวที่	
ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	
ที่ตั้ง	
ลักษณะ ทางศิลปกรรม	

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวใน
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

Questionnaire pour la recherche
« Étude sur les sites touristiques au Wat Pho qui correspondent à
l'intérêt des visiteurs francophones »

Renseignements

1. Ce questionnaire a pour but de mieux connaître l'intérêt des visiteurs francophones portant sur les sites touristiques au Wat Pho. Il n'y aura pas de répercussion, directe ou indirecte, sur la personne qui y répond. Cette étude sera cependant utile pour développer le secteur du tourisme culturel en Thaïlande dans l'avenir. Nous vous serions donc reconnaissants de bien vouloir répondre à ce questionnaire.
2. Celui-ci comprend 2 parties:
Première partie : Informations personnelles
Deuxième partie : Caractéristiques de la visite du Wat Pho

Merci pour votre coopération,

Jakkrit Charoensit

Étudiant de l'université Ramkhamhaeng

Première partie: Informations personnelles

1. Sexe: Masculin Féminin
2. Age: _____ ans
3. Activité professionnelle: _____
4. De quel pays francophone venez-vous? France Suisse
 Belgique Canada Autres (préciser) _____
5. Combien de fois avez-vous déjà visité la Thaïlande? _____
6. Comment voyagez-vous? Avec guide Sans guide
7. Avec qui voyagez-vous? Seul(e) En groupe
 En famille Entre amis Autres (préciser) _____

Deuxième partie: Caractéristiques de la visite du Wat Pho

1. Combien de fois avez-vous déjà visité le Wat Pho? _____
2. Quelles sources d'information utilisez-vous pour vous renseigner sur votre visite du Wat Pho? Guide touristique Internet
 Magazine Agence de voyage Autres (préciser) _____
3. Avez-vous visité ces sites dans le Wat Pho? Si ce n'est pas le cas, cochez la case « non ». Si vous choisissez la case « oui », indiquez aussi le degré d'intérêt en cochant le numéro approprié.

5 = Très intéressant

4 = Intéressant

3 = Moyennement intéressant

2 = Peu intéressant

1 = Très peu intéressant

(1) Les portes surmontées d'une couronne de fleurs en porcelaine

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(2) Le sanctuaire principal

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(3) Les galeries et les sanctuaires secondaires indiquant les quatre points cardinaux

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(4) Les sanctuaires secondaires qui se trouvent aux quatre coins des murs

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(5) Les chedis en groupe

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(6) Les petits chedis

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(7) Les monticules et les ermites
contorsionnistes

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

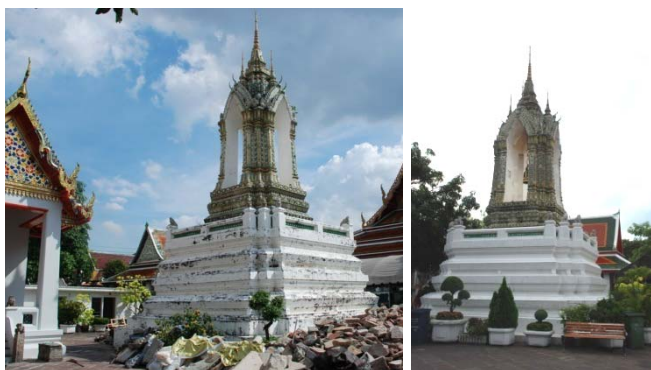

(8) Les pavillons avec peintures
de massages et d'anges gardiens
des enfants

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(9) Les beffrois

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(10) Les grands chédīs dédiés aux quatre rois

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

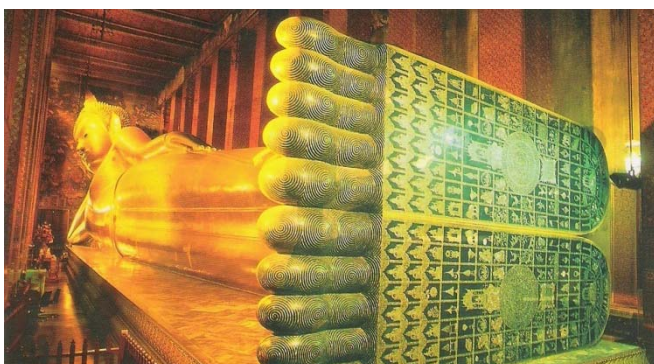

(11) La salle d'exposition des objets anciens trouvés dans les quatre grands chédīs

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(12) Le sanctuaire du Bouddha couché

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

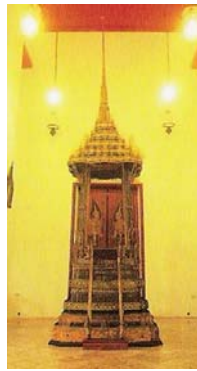

(13) La bibliothèque

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(14) Le pavillon d'enseignement

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

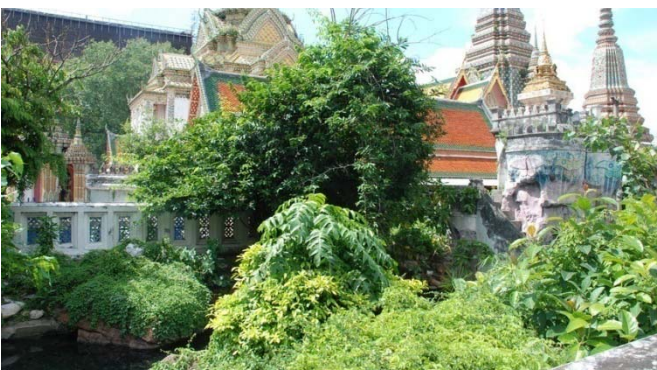

(15) Le jardin Missakawan

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(16) Le bassin des crocodiles

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(17) L'école de médecine et de massage traditionnels

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

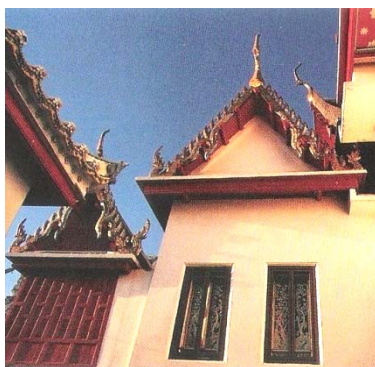
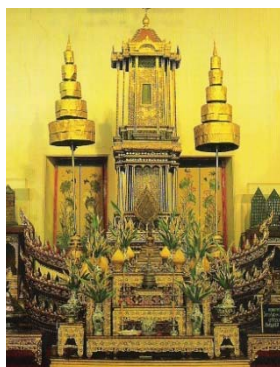

(18) Les statues chinoises en pierre

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(19) La résidence royale de Wasukri

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

(20) La bibliothèque Somdet Wo Pho To

Oui Non

Degré d'intérêt:

5 4 3 2 1

4. Qu'est-ce que vous avez spécialement apprécié dans votre site de préférence à l'intérieur du Wat Pho?

Merci et bon voyage !

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
“การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับ
ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส”

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม การสำรวจในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบใด ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ที่ตอบแบบสำรวจ การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศไทยในอนาคต จึงใคร่ขอความกรุณาให้ท่านตอบแบบสอบถามฉบับนี้
2. แบบสอบถามฉบับนี้มี 2 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 : ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 : ลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขอขอบคุณสำหรับความร่วมมือ

นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์
นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตอนที่ 1: ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ: ชาย หญิง
2. อายุ: _____ ปี
3. อาชีพ: _____
4. คุณมาจากประเทศที่พูดภาษาฝรั่งเศสประเทศใด ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์
 เบลเยียม แคนาดา อื่น ๆ (ระบุ) _____
5. คุณมาท่องเที่ยวประเทศไทยแล้วกี่ครั้ง _____
6. คุณเดินทางท่องเที่ยวอย่างไร มีมัคคุเทศก์ ไม่มีมัคคุเทศก์
7. คุณเดินทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับใคร คนเดียว กลุ่มนักท่องเที่ยว
 ครอบครัว กลุ่มเพื่อน อื่น ๆ (ระบุ) _____

ตอนที่ 2: ลักษณะการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1. คุณมาท่องเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นครั้งที่ _____
2. แหล่งข้อมูลใดบ้างที่คุณใช้เพื่อการท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 คู่มือนำเที่ยว อินเทอร์เน็ต นิตยสาร
 บริษัทนำเที่ยว อื่น ๆ (ระบุ) _____
3. คุณได้ไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือไม่ ถ้าไม่ได้ชมให้ทำเครื่องหมายในช่อง “ไม่ได้เข้าชม” หากได้ชมให้ทำเครื่องหมายที่ช่อง “ได้เข้าชม” และให้ระบุระดับความน่าสนใจโดยเลือกตัวเลขที่สอดคล้องกับระดับความสนใจ
5 = น่าสนใจมาก
4 = น่าสนใจ
3 = น่าสนใจปานกลาง
2 = น่าสนใจน้อย
1 = น่าสนใจน้อยมาก

(1) ชู่มประตุกรมมงกุฎ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(2) พระอุโบสถ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(3) พระระเบียงคดและพระวิหารทิศ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(4) พระวิหารคด

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(5) พระเจดีย์กลุ่ม

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(6) พระเจดีย์ราย

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(7) เขามอและฤๅษีตัดตน

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(8) ศาลาหมอนวดและศาลาแม่ชี้อ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(9) หอระฆัง

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(10) พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

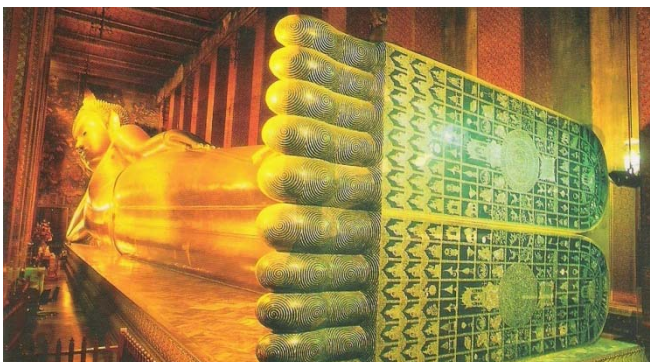
(11) ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจาก

พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(12) พระวิหารพระพุทธไสยาส

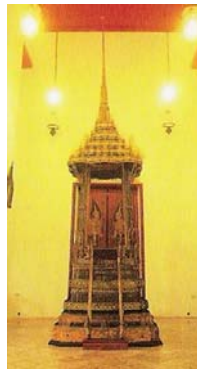
ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

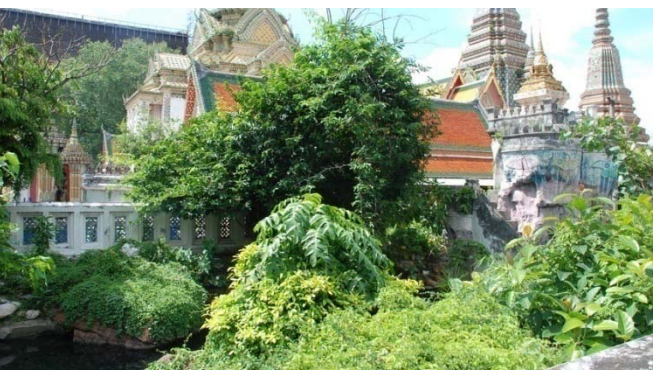
(13) พระมณฑป (หอไตร)
 ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม
 ระดับความน่าสนใจ
 5 4 3 2 1

(14) ศาลาการเปรียญ
 ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม
 ระดับความน่าสนใจ
 5 4 3 2 1

(15) สวนมิสกวัน
 ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม
 ระดับความน่าสนใจ
 5 4 3 2 1

(16) สระจระเข้
 ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม
 ระดับความน่าสนใจ
 5 4 3 2 1

(17) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ
และการนวดแผนโบราณ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

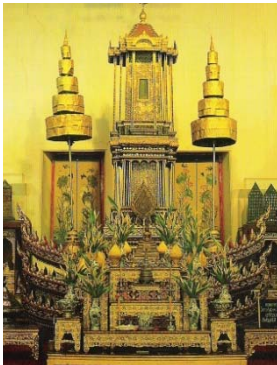

(18) ตุ๊กตาทอง

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

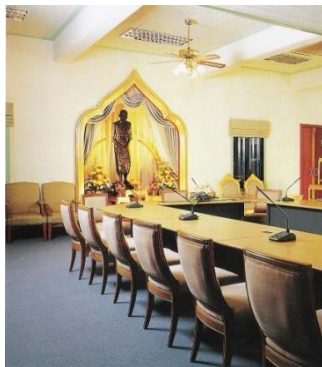

(19) ตำหนักवासกรี

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

(20) หอสมุดสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ

ได้เข้าชม ไม่ได้เข้าชม

ระดับความน่าสนใจ

5 4 3 2 1

4. คุณชื่นชอบอะไรเป็นพิเศษในแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขอบคุณและขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ

ภาคผนวก จ

แบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหา
ภาษาฝรั่งเศสของแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

Questionnaire pour la recherche

« Étude sur les sites touristiques au Wat Pho qui correspondent à l'intérêt des visiteurs francophones »

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

“การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส”

► **Que pensez-vous de ce document présentant en français les sites touristiques au Wat Pho ?**

คุณมีความคิดเห็นอย่างไรต่อเอกสารภาษาฝรั่งเศสชุดนี้ที่นำเสนอเนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

► **Autres suggestions.**

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว. (ม.ป.ป.). *International tourist arrivals to Thailand by nationality*.
ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2554, จาก <http://secretary.mots.go.th/main.php?filename=graph1>
- กรมศิลปากร. (2551). *สมุดภาพโคลงฤกษ์ตัดคน*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). *200 ปี ของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กฤษณะ เดชาสุรัทธ์ชน. (2552). *พฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กิตยวดี ชาญประโคน. (2547). *การศึกษาพระพุทธรูปประจำพระระเบียงชั้นในรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2552). *ค้นหารัตนโกสินทร์: สิ่งที่เราผู้อาจไม่ใช่ทั้งหมด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2553). *ค้นหารัตนโกสินทร์ 2: เทิดพระเกียรติ 100 ปี วันสวรรคตรัชกาลที่ 5*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ไขศรี ศรีอรุณ. (2535). *พจนานุกรม ฝรั่งเศส-ไทย ศัพท์เฉพาะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ศิลปะ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ไขศรี ศรีอรุณ. (2546). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ: ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งแต่มหากนิษกรรมถึงมหาปรินิพพาน (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

คึกฤทธิ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2532). พระพุทธรูปโบราณในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. ใน *วัดพระเชตุพนสองร้อยปี* (2332-2532). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์.

“จารึกวัดโพธิ์” ภูมิปัญญาไทยน่าทึ่ง. (2553). ค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2554, จาก http://www.creativeculturethailand.com/detail_page.php?sub_id=4145

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2552). *พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องจดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์) ตั้งแต่ จ.ศ. 1129 ถึง 1182 เป็นเวลา 53 ปี* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

ฉัฐพิมล นวลละออง. (2549). *ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการใช้บริการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์*. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ชัย เรื่องศิลป์. (2519). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์.

ชาญศักดิ์ ต้นหยงมาศกุล. (2548). *ความพึงพอใจของลูกค้าที่มีต่อการให้บริการของโรงเรียนนวดแผนโบราณไทยในวัดโพธิ์*. ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

เชษฐ ดิงสัญชลิ. (ม.ป.ป.). *วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. ค้นเมื่อ 7 พฤศจิกายน 2554, จาก <http://tkri.tu.ac.th/วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.pdf>

โชติ กัลยาณมิตร. (2548). *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมไทยและศิลปะเกี่ยวเนื่อง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ณิชารีย์ เรื่องคำ. (2548). *การศึกษาผลงานจิตรกรรมในวัดโพธิ์ กรุงเทพมหานคร*. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2545). *ตำนานพระพุทธเจดีย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ทิพวรรณ พุ่มมณี. (2550). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2503). *พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1*.
พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2538). *พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3*.
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ชนาภรณ์ เมทนีสุดดี. (2542). *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อการ
รับบริการสื่อวีดิทัศน์: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช-
วรมหาวิหาร*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นงลักษณ์ อิศระญาณพงศ์. (2547). *ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวยุโรปและอเมริกัน
ในการใช้บริการท่องเที่ยวประเภทพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่*. การ-
ค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นริศรานุกัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และกรมพระยาดำรง-
ราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2506). *สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เล่มที่ 2*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- นิยะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). (2544). *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- บุญส่ง บุญมาก. (2547). *ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่พูดภาษา
ฝรั่งเศสที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2545*. *มนุษยศาสตร์สาร*,
5(1), 92-103.
- ประชุมพงสาวดาร (37) (เรื่องกรุงเก่า)*. (2512). ม.ป.ท.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2548). *ตุ๊กตาศิลาจีนวัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมัง-
คลาราม.
- ประยูร อุลุชาฎะ. (2537). *ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดพระเชตุพนวิมลมัง-
คลาราม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ) และพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท).
(2536). *ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร) และคนอื่น ๆ. (2545). *หอสุมคสมเด็จ จ.พ.ต.*

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พระรัตนเวที. (2503). *ย่อประวัติวัดพระเชตุพน พระพุทธรูปสำคัญ. พระนคร: วัดพระเชตุพน.*

พระราชพงศาวดาร กรุงเทพใหม่ แผ่นดินพระเจ้าตากสินถึงแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. (จ.ศ. 1226). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ริมป้อมปากคลองบางหลวง.

พิทยลาภพฤฒิยากร, กรมหมื่น. (2507). ชุมชนนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร.

พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

พิษณุ วัชวุฒิ. (2542). *ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของนักท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.*

เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ (บรรณาธิการ). (2550). *คู่มือการนวดรักษาโรคแบบราชสำนัก.*

กรุงเทพฯ: มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, ศูนย์พัฒนาตำราการแพทย์แผนไทย.

ภาวคล นววรรณษ์. (2552). *ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการนวดแผนโบราณในวัดโพธิ์ เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.*

มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะอาจารย์สาขาการจัดการการโรงแรมและการท่องเที่ยว. (ม.ป.ป.).

เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 212121 หลักการจัดการอุตสาหกรรมการ-

ท่องเที่ยว. ค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2554, จาก <http://www.mt.buu.ac.th/th/>

download_t 15.html

ยงศักดิ์ ตันติปฏิภ. (2548). *ตำราการนวดไทย เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา.*

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2553). *คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์ (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:*

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์). (ม.ป.ป.ก). ประวัติการแพทย์และการนวดแผนไทย [เอกสารแผ่นพับ]. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์). (ม.ป.ป.ช). *หลักสูตร*. ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2554, จาก <http://www.watpomassage.com/2009/index.php?page=course&lang=th&title=หลักสูตร>
- ฤกษ์ศักดิ์ตน. (2551). กรุงเทพฯ: มุลินธิเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระอุปถัมภ์.
- วัชร วัชรสินธุ์. (2534). *การศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัชร วัชรสินธุ์. (2548). *วัดพระเชตุพน: มัชฌิมประเทศอันวิเศษในชมพูทวีป*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วัดพระเชตุพน. *ต้นแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้*. (2547). กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.
- วัดโพธิ์. ใน *เอกสารประกอบการอบรมมัคคุเทศก์*. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะโบราณคดี.
- วันเพ็ญ เบอร์เนทท์. (2549). *ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจโดยรวมจากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่มาเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)*. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วาทิต อธิศิริเวทย์. (2551). *พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิมนทกานต์ อัมพันธ์แสง. (2545). *การจัดการการศึกษาของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์*
ตอนต้น: *กรณีศึกษาประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วิไลรัตน์ ยंत्रอด และธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์. (2546). *หนังสือชุดแผนที่ความรู้เมืองไทย: วัดในรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แปลน ริดเดอร์ส.
- วิหารพระนอนวัดโพธิ์. (2549). กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.
- สถาบันการแพทย์แผนไทย. (2542). *คู่มืออบรมการนวดไทย*. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

- สถาบันการแพทย์แผนไทย. (ม.ป.ป.). *ความแตกต่างระหว่างการนวดแบบราชสำนักและ
เชลยศักดิ์*. ค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2554, จาก [http://ittm.dtam.moph.go.th/
data_articles/thai_mssg/thaimssg06.htm](http://ittm.dtam.moph.go.th/data_articles/thai_mssg/thaimssg06.htm)
- สถิตินักท่องเที่ยว *Tourism statistics*. (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2554, จาก
<http://203.144.250.243/statistics/index.php>
- สมประสงค์ น่วมบุญลือ. (2525). วัดพระเชตุพน: มหาวิทยาลัยชาวบ้าน. ใน *วารสาร-
มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์-
การพิมพ์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548ก). *ข้อมูลกับมุมมอง: ศิลปะรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์-
เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548ข). *จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3: ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็
เปลี่ยนตาม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2552). *เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย-
ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.
- เหรียญ หล่อวิมจล. (2547). พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส. *วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 24(3), 35-50.
- เหรียญ หล่อวิมจล. (2552). *รายงานการวิจัยเรื่อง ปัญหาและความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวฝรั่งเศสขณะพำนักในโรงแรมในประเทศไทย*. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์, สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส.
- อรุจ ปรีดิยาพันธ์. (2550). *อิทธิพลศิลปะจีน และภาพสะท้อนเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวจีนใน
งานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)
กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Auzias, D., Labourdette, J.-P. (2007). *Le petit futé Thaïlande*. Paris: Nouvelles
Editions de l'université.
- Cummings, J., Blond, B., Konn, M., Warren, M., & Williams, C. (2005).
Thaïlande. Paris: Lonely Planet.

- Döhring, K. (2000a). *Buddhist stupa (Phra Chedi) architecture of Thailand*. Bangkok: White Lotus.
- Döhring, K. (2000b). *Buddhist temples of Thailand: An architectonic introduction*. Bangkok: White Lotus.
- Hoefler, H., Black, S., Rangsit, P., De Voss, D., Buatong, A., Outrive, V. et al. (n.d.). *Le grand guide de Thaïlande* (D. Lummaux, D. Lablanche, & W. Butori, Trans.). Paris: Gallimard.
- Jacq-Hergoualc'h, M. (2004). *Le Siam*. Paris: Les Belles Lettres.
- Kachitra Bhangananda & Walaya Wiwatsorn. (1989). *Manuel pour guides touristiques*. Bangkok: Université Chulalongkorn, Centre de Formation Continue.
- Kanjanaporn Piyathum. (2010). Le massage thaï, produit touristique. In *Patrimoine culturel et pratique touristique en Thaïlande* (pp. 85-97). Bangkok: Université Silpakorn, Faculté d'Archéologie.
- La Brune, G., & Toutain, P. (1986). *L'histoire de France*. Paris: Nathan.
- Le Diraison, C. (2004). *Thaïlande: Guides bleus évasion*. Paris: Hachette Livre (Hachette Tourisme).
- Macdonald, P., & Parkes, C. (2006). *Thaïlande: Les guides de voyage*. Paris: la National Geographic Society.
- Page, O., De Chardon, V., Al Subaihi, I., Dumas, A.-C., Bordes, C., Poncelet, A. et al. (2011). *Thaïlande: Le guide du routard*. Paris: Hachette.
- Pallegoix, J.-B. (1854). *Description du royaume thaï ou Siam*. Paris: Au profit de la mission de Siam.

- Pornpimol Senawong. (2007). *Les liens qui unissent les Thaïs* (V. Saillard & Sodchuen Chaiprasathna, Trans.). Bangkok: Samaphan.
- Rumphaipun Kaewsuriya. (2007). *Guidebook Wat Pho*. Bangkok: Amarin.
- Roesch, R., & Rolle-Harold, R. (2001). *La France au quotidien: Préparation au DELF*. Grenoble, France: Presses Universitaires de Grenoble.
- Tourism Authority of Thailand. (n.d.). *Profile of international tourist arrivals*. Retrieved August 11, 2011, from http://www2.tat.or.th/stat/web/static_download.php?Rpt=ita
- Williams, C., Anderson, A., Atkinson, B., Bewer, T., Blond, B., Jealous, V. et al. (2008). *Thaïlande*. Paris: Lonely Planet.
- Zaleski, V. (1994). L'art de la Thaïlande et du Laos. In *L'art de l'Asie du Sud-Est* (pp. 93-119). Paris: Citadelles & Mazenod.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นายจักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์
วัน เดือน ปีเกิด	1 ธันวาคม 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนวัดสระเกษ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2544 สำเร็จปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) เกียรตินิยมอันดับ 2 จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2548 สำเร็จปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาฝรั่งเศส) เกียรตินิยมอันดับ 2 จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2548 สำเร็จปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552
ตำแหน่งหน้าที่ การงานปัจจุบัน	มัคคุเทศก์ภาษาฝรั่งเศส